

REGIONAALMINISTRI
VALITSEMISALA

KINNITATUD

Maakonna arengunõukogu
protokollilise otsusega
1.12.2014

Valga Maavalitsuse haridus- ja kultuuritalitus

**VALGAMAA KOOLIVÕRGU
ARENGUKAVA
2014-2020**

Valga 2013/2014

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. Arengukava sidusus maakondlike ja riiklike arengusuundadega. Arengukava koostamise protsess.	5
2. Koolivõrgu arengu kavandamise strateegilised põhimõtted, visioon ja eesmärgid	9
3. Valgamaa rahvaarv, rahvastik vanusegruppides, ränne, lapsed ja noored rahvastikus	13
3.1. Haridusteenus kui maakonna sotsiaalse infrastruktuuri osa. Valgamaa kandid ja neist lähtuv haridusteenuse planeerimise informatsioon	16
4. Valgamaa haridusasutused, toimunud ümberkorraldused ja õpilaskond	19
4.1. Maakonnas pakutav alusharidus – koolieelsed lasteasutused	24
4.1.1. Huviringid lasteaia ja lasteaiaaerialistele	28
4.1.2. Tervishoid lasteaia, lapse tervise toetamine	29
4.1.3. Toitlustamine lasteaia	29
4.2. Maakonnas pakutav üldharidus - algkoolid, põhikoolid, gümnaasiumid ja keskkoolid....	31
4.2.1. Maakonna üldhariduskoolid ja õpilaskond	32
4.2.2. Maakonna üldhariduskoolide pedagoogid	38
4.2.3. Õpiränne ja kantide liikumiseelised haridusteenuste kättesaamisel,	45
omavalitsuste rahvaarv ja omavalitsuste eelarvelised kulud haridusele	45
4.2.4. Õpilastransport kui hariduse tugiteenus	55
4.2.5. Õpilaskodu kui hariduse tugiteenus	59
4.2.6. Toitlustamine koolis kui hariduse tugiteenus	60
4.2.7. Koolitervishoid koolis kui hariduse tugiteenus	62
4.2.8. Koondatud vaade arutluseks Valgamaa valdadele maakonna	66
üldhariduse koolivõrgu korrastamisel	66
4.3. Kutseharidus ja kõrgharidus, täiskasvanute õpe maakonnas	71
4.3.1. Kutseõpe	71
4.3.2. Täiskasvanuharidus	76
5. Maakonna noorsootöö, huviharidus ja avatud noortekeskused,	80
karjäärinõustamine ning erivajadusega lapsed ja õppijad	80
5.1. Noorsootöö, avatud noortekeskused, huvikoolid ja huviringid	80
5.1.1. Noortekeskused ja -ühendused	82
5.1.2. Huviharidus huvikoolides ja koolide huviringid	84
5.2. Hariduse tugiteenused: karjäärinõustamine ja hariduslike erivajadustega laste õpe	87
5.2.1. Õppijate karjäärinõustamine	87
5.2.2. Hariduslike erivajadustega õpilaste õpe	92

6. Kokkuvõtte munitsipaalkoolide võrgu kavandamiseks aastani 2020.....	98
6.1.Valga maakonna koolivõrgu arengukava mõõdikud:.....	102
7. Arengukava elluviimine ja uuendamine	104
8. Kasutatud allikad	106

Valga maakonna koolivõrgu arengukava 2014 – 2020 lisad:

Lisa 1. Arengukavas kasutatud mõisted ja lühendid

Lisa 2. Arengukava põhitöörühm

Lisa 3. SWOT analüüside kokkuvõte

Lisa 4. Eelmise Valgamaa koolivõrgu arengukava eesmärkide hindamise kokkuvõte

Lisa 5. Valga maakonna arengukava tegevust väljavõtte, mille arendamine on seotud haridusvõrgu arendamisega

Lisa 6. Eesmärgipüstitus: Milline küsimus vajab haridusvõrgu strateegiaga lahendamist? Mis peab säilima?

Lisa 7. Valgamaa omavalitsuste hariduse hetkeseisu kirjeldus ja hindamine omavalitsuste kaupa

 Lisa 7.1 Helme vald

 Lisa 7.2 Hummuli vald

 Lisa 7.3 Karula vald

 Lisa 7.4 Palupera vald

 Lisa 7.5 Puka vald

 Lisa 7.6 Põdrala vald

 Lisa 7.7 Otepää vald

 Lisa 7.8 Sangaste vald

 Lisa 7.9 Taheva vald

 Lisa 7.10 Tõlliste vald

 Lisa 7.11 Tõrva linn

 Lisa 7.12 Valga linn

 Lisa 7.13 Õru vald

Sissejuhatus

Käesolev dokument on teine Valgamaa koolivõrgu arengukava. Eelmine koolivõrgu arengukava aastateks 2009 – 2013 oli kinnitatud arengustrateegia „Valgamaa 2013” lisana. Koolivõrgu arengukava on Valgamaa arengustrateegiast tulenev ja seda toetav dokument, mille oodatavaks tulemuseks on hariduse kättesaadavus maakonna koolides ning hariduse kvaliteedi ja mitmekesisuse tagamine. Arengukava elluviimine on võimalik tihedas koostöös maakonna kohalike omavalitsustega ja haridusasutustega ning hariduse tugistruktuuridega.

Valgamaa koolivõrgu arengukava aastateks 2014 – 2020 on algatatud Valga maavalitsuse poolt. Selle koostamist toetas Eesti Vabariigi Regionaalministeerium.

Käesolev Valgamaa koolivõrgu arengukava koosneb sissejuhatusest, seitsmest peatükist, kasutatud allikate loendist ning seitsmest lisast.

Esimeses peatükis on toodud välja koolivõrgu arengukava sidusus maakondlike ja riiklike arengusuundadega ja kirjeldatud arengukava koostamise protsess.

Teises peatükis on maakonna koolivõrgu arengu kavandamise strateegilised põhimõtted, visioon ja eesmärgid.

Kolmandas peatükis on esitatud koondpilt maakonna hetkeolukorrast: Valgamaa rahvaarv, rahvastik vanusegruppides, ränne, lapsed ja noored rahvastikus. On kirjeldatud haridusteenust kui maakonna sotsiaalse infrastruktuuri osa, Valgamaa kante ja neist lähtuvat haridusteenuse planeerimise informatsiooni.

Neljas peatükk on suurim ja olulisim, sest selles on esmalt esitatud Valgamaa haridusasutused, hariduses toimunud ümberkorraldused ja õpilaskond. Seejärel alapeatükid alusharidus, üldharidus, kutsehariduses ja täiskasvanute õppe. Siinsamas on käsitletud hariduse tugiteenuseid, milleks on õpilastransport, õpilaskoduteenus, toitlustamine ja lapse tervise toetamine. On toodud ülevaade õpirändest ja kantide liikumiseelistustest haridusteenuste kättesaamisel. Sellele lisaks on esitatud seoseid omavalitsuste rahvaarvu ja nende poolt haridusele tehtud eelarveliste kulud vahel. Peatüki lõppu on koondatud vaade Valgamaa valdadele maakonna üldhariduse koolivõrgu korrastamiseks.

Viienda peatüki teemaks on maakonna noorsootöö, huviharidus ja avatud noortekeskused, karjäärinõustamine ning erivajadusega lapsed ja õppijad. See peatükk jaguneb kaheks alapeatükiks. Millest esimeses on käsitusel noorsootöö, avatud noortekeskused, huvikoolid ja huviringid. Teises alapeatükis on varem käsitlemata hariduse tugiteenused: karjäärinõustamine ja hariduslike erivajadustega laste õpe.

Kuues peatükk on kokkuvõtte – kuvand maakonna munitsipaalkoolide võrgu kavandamiseks aastani 2020. Selles on nimetatud Valga maakonna koolivõrgu arengukava mõõdikud.

Seitsmendas peatükis on nimetatud, millal on kavandatud käesoleva koolivõrgu arengukava uuendamine ja seire.

Peatükkide lõpus on nimetatud kasutatud allikad. Seejärel tulevad lisad. Koolivõrgu arengukava esimene lisa on kasutatud mõisted ja lühendid, siis põhitöörühma liikmed, SWOT-analüüside kokkuvõtte, eelmise koolivõrgu arengukava eesmärkide täitmise hindamise kokkuvõtte, maakonna arengukava tegevust väljavõtte, mille arendamine on seotud haridusvõrgu arendamisega. Järjekorras kuues lisa on käesoleva arengukava koostamise alguses tehtud eesmärgipüstitus, mida seati järgmiste küsimuste abil: Milline küsimus vajab haridusvõrgu strateegiaga lahendamist? Mis peab säilima? Viimane seitsmes lisa on eriti mahukas, see koosneb kolmeteistkümnest osisest, milleks on Valgamaa omavalitsuste endi poolt koostatud hariduse hetkeseisu kirjeldused ja hindamine.

1. Arengukava sidusus maakondlike ja riiklike arengusuundadega. Arengukava koostamise protsess.

Maakonna koolivõrku on analüüsitud ja kavandatud koolivõrguarengukava kui sellise valdkondliku dokumendid kaudu kokku kümme aastat. 2004. aastal valmis Valgamaa koolivõrgu analüüs, mille põhjal planeeriti maakonna koolivõrgu arengukava aastani 2013. Käesoleva dokumendi koostamise tingis eelmise koolivõrgu arengukava aegumine ning muutused kogu Eesti haridusvaldkonnas kui tervikus. Maakonna koolivõrgu arengukava kehivuse ajal või tähtajaliselt samaaegselt täideti ja/või aegusid mitmed olulised üleriigilised haridusvaldkonda kavandavad dokumendid.

Kui varem sai maakonna koolivõrgu kavandamisel tugineda üleriigilistele haridusvaldkonna sisestele ja ülestele kavandamistele, siis käesoleva arengukava koostamiseks olid täitunud/täidetud nii „Üldharidussüsteemi arengukava 2007-2013“, „E-õppe arengukava 2006-2009“, „Eesti kutseharidussüsteemi arengukava 2009-2013“, „Riigikutseõppeasutuste võrgu ümberkorralduste kava 2005-2008“, „Täiskasvanuhariduse arengukava aastateks 2009-2013“, „Elukestva õppe strateegiaga 2005–2008“, „Eesti õpetajahariduse strateegia 2009-2013“, „Eesti e-õppe strateegia kutse- ja kõrghariduses 2007-2012“, „Keskkonnahariduse riiklik arengukava 2008-2013 (projekt)“, Haridus- ja Teadusministeeriumi valitsemisala arengukava "Tark ja tegus rahvas" 2009–2012. Ometi vaadati need dokumendid üle, et hinnata edasipürgimise realistlikkust.

On rida töösolevaid, uuendatud ja kehtivaid arengukavu. Kehtib „Euroopa noortevaldkonna uuendatud koostööraamistik 2010-2018“, välja on töötatud uus „Noortevaldkonna arengukava 2014-2020“ ja „Teadmistepõhine Eesti 2014–2020“ strateegia. Väljatöötamise lõppjärgus on „Elukestva õppe strateegia 2014-2020“. Uue Haridusstrateegia väljatöötamine käivitati, kui Eesti Koostöö Kogu, Eesti Haridusfoorumi ja Haridus- ja Teadusministeeriumi koostöös sõnastati 2011.aastaks „Eesti Hariduse viis väljakutset“ ja 2013. aasta aprillis lepitati kokku Eesti hariduse prioriteedid 2020. aastani.

Alates 1.september 2010 kehtib uus „Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus“ ja 1.september 2013 jõustusid uus „Kutseõppeasutuse seadus“ ja „Kutseharidusstandard“. 1. september 2010. jõustus uus „Noorsootöö seadus“. Sellest varem jõustus 2007. aasta septembris „Huvikooli seadus“ ja sama aasta kevadel „Huviharidusstandard“. „Koolieelse lasteasutuse seadus“

pärineb 1999/2000.aastast. „Erakooliseadus“ on 1998. aastast, „Täiskasvanute koolituse seadus“ 1993. aastast ning „Eesti Vabariigi haridusseadus“ on vastu võetud 1992. aastal.

Uued dokumendid, mida koolivõrgu arengukava koostamisel on arvestatud on „Põhikooli riiklik õppekava“ ja „Gümnaasiumi riiklik õppekava“. Samuti neist kahest mõned aastad varem kehtestatud „Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava“.

Seostamaks haridusvaldkonna sisendid maakonna majandusse ning arengusse, leiti käesoleva arengukava väljatöötamisel sihte Statistikaameti väljaandest „Eesti piirkondlik areng 2013“, „Konkurentsivõime kava 'Eesti 2020'“ ja „Üleriigiline planeering Eesti 2030+“ ning Haridusja Teadusministeeriumi poolt Praxiselt tellitud uuringu „Üldhariduskoolide võrgu korraldamine“ lõpparuandest.

Valga maakonna dokumentidest kasutati Valga maakonna teemaplaneeringut „Maakonna sotsiaalne infrastruktuur 2009-2015“, Arengustrateegia "Valgamaa 2018" „Valga maakonna noorsootöö arengustrateegia 2009-2020“, „Valgamaa terviseprofiil ja terviseedenduse tegevuskava 2010-2013“, „Valgamaa Noorte Nõustamiskeskuse arengukava 2011-2014“, „Valgamaa alaealiste komisjonide arengukava 2012 – 2014“, „Koolivõrgu arengukava 2009-2013“. Heaks abiks olid Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt välja pakutud põhimõtted ja kriteeriumid ning hea statistiline teave, mida saadi 2012. aastal välja antud dokumendist „Lähtekohad Valga maakonna koolivõrgu arendamiseks“.

Arvandmeid ning ülevaateid on kasutatud mitmest maakonna kogumikust nii statistikakogumikest „Valga maakond arvudes 2012“ ja „Valga maakond arvudes 2013“, Valgamaa aastaraamat 2005 kuni 2012 kui ka „Hariduselu aastaraamat 2011-2012“, „Hariduselu aastaraamat 2010-2011“, „Hariduselu aastaraamat 2009-2010 ja „Hariduselu aastaraamat 2007-2008“.

Hariduse ja selle tugiteenuste analüüsimisel oli tarvidus sirvida kõigi Valgamaa omavalitsuste arengukavu, Valgamaa rahuloluuringuid, 2011. aastal avaldatud uuringut „Valga maakonna ühistranspordiuuring“ kui ka riiklikku „Transpordi arengukava 2014-2020“ eelnõu.

Arvandmed on leitud Eesti Statistikaameti veebilehelt, Eesti Hariduse Infosüsteemist ning kogutud maakonna haridusametnikelt, omavalitsustelt ning nende haridusasutustelt ja maakonnas tegutsevatest riigi- ja erakoolidelt ning –lasteaialt.

Arengukava koostamise protsess

Käesoleva dokumendi koostamisel käsitletakse haridust selle laiemas tähenduses ja lähtutakse hariduse isiksuslikku, kultuurilist ja ühiskondlikku väärtust rõhutavast lähenemisest. Haridus kujundab ja kannab edasi neid väärtushoiakuid, mis on aluseks nii isiklikule õnnelikule elu, kultuuri kestvusele kui ühiskonna koostoimimisele. Seesugused väärtushoiakud aitavad kaasa ka majanduse arengule, arendades seeläbi ka ühiskonna inimvara. Hariduse laiema käsitluse lähtekohaks on hariduse isiksuslikust, ühiskondlikust ja kultuurilisest väärtusest tulenevad väljakutsed Eesti elukestva õppe süsteemi arendamisele käesoleval kümnendi. Sellest tulenevalt keskendub Valgamaa koolivõrgu arengukava haridusele laiemas võtmes ja sellest tulenevatele väljakutsetele elukestva õppe süsteemi arendamisel käesoleval kümnendil. Täpsemalt on Valgamaa koolivõrgu arengukavas keskendunud formaalharidusele alusharidusest kuni kutse- ja kõrghariduseni, seda toetavatele teenustele ja struktuuridele.

Valga maavalitsuse haridus- ja kultuuritalituse juhataja kutsus 2013.aasta septembris kokku haridustöötajate töögrupi (vt Lisa 2), kes koos koolivõrgu arengukava koostajaga pidas koosolekuid, diskuteeris ja redigeeris valminud materjale. Dokument saadeti tutvumiseks kõigile Valgamaa omavalitustele ja esitleti enne vastuvõtmist Valgamaa Omavalitsuste Liidu koosolekul.

Kas haridus on maakonna keskpunkt? oli esimene küsimusi, mille teemal töögrupp diskuteeris. Kinnitati: „Jah, on.“ Kui käesoleva dokumendi baasina vaadelda Valgamaa kolmeteistkümnepäevase kohaliku omavalitsuse arengukavu ja maakonna arengustrateegiat on piiride tõmbamine joonel, mis on „puhas“ haridusküsimus ja mis sellest valdkonnast välja arvata üsna keeruline. Pidevalt kujunevad uued seosed ja ilmnevad haridusküsimuste ühisosad tööhõive ning majandusega, kultuur, spordi ja vaba ajaga, sotsiaalhoolekandega ning taristuteemaga. Samuti lisanduvad rahalised küsimused (Kui palju kasutada avalikku raha? Millised teenused tagada?), hinnad maailmaturul, samuti logistika, mida lahendatakse regionaalselt.

Selleks, et sobitada Valgamaa hariduse mosaiik muude valdkondadega hindasid arengukava töörühma liikmed Valga maakonna arengustrateegia valdkondade sidusust haridusega, tuues välja erinevate valdkondade alt tegevused, mis mõjutavad haridusvõrku või selle otsustusosi Hoomamaks, kuidas muud maakondlikud tegevused haridust ja selle osi mõjutavad, vaadati töörühmaga üle maakonna arengustrateegia tegevused ja valiti välja need, millel nähti otsest mõju haridusele. Järgnevalt jaotati välja toodud tegevused kategooriate üld- ja kutseharidus, huviharidus ja noorsootöö, elu-kestev õpe ning hariduse üldine toime vahel. Saadud tulemus on esitatud käesoleva dokumendi lisana (Vt. Lisa 5).

Haridusküsimused ja/või haridusteenus avaldub nii haldustegevustes, kogukondlikus läbikäimises, sportimistes kui keskkonnahoius. Peetakse vajalikuks tellida koolitusi nii arstidele kui ettevõtjatele, samas märkasid töörühmas osalenud haridustöötajad, et koolide eestvedamisel võtavad õpilased osa maakonna meenekonkurssidest, tutvutavad partnerkohtumisel nii oma kooli kui ka maakonda ja selle vaatamisväärsusi.

Kui rikas on Valgamaa? Mitut kooli selle rahvaarvu juures pidada? Milline oleks nende koolide optimaalne paigutus? Kuidas toetada iga valgamaalase arengupotentsiaali avanemist, eneseusaldust ja-tõhusust? Kuidas vältida liiga varajast ja kitsast spetsialiseerumisest? Kuidas võimaldada võimalikult paljudel omandada laiapõhjaline ja kvaliteetne haridus? Kuidas tagada võimalus õppida elukestvalt, vajadusel vahetades rolle, töö- ja elukohta? Kuidas paremini digimaailma võimalusi õppimise huvides rakendada? Kuidas digimaailma võimalusi juurutades vältida reaalse ja virtuaalse maailma lahknevust? Kuidas toimida, kui kohaliku SWOTi tugevus-teljel on nimetatud ilus ja hea (nt loodus, koolikeskkond jms), aga nõrkus-teljel märgitud kapseldumine omaette subkultuuridesse, vaesus ja vähene hoolimine? Kuidas tugiteenuste abil kompenseerida paljulapselise pere ahenevaid võimalusi laste üleskasvatamisel, kooliks ettevalmistamisel ja koolitamisel?

Kõik need on olulised küsimused, millele püüti Valgamaa koolivõrgu arengukava väljatöötamisel keskenduda. Kohalike omavalitsuste arengukavu kõrvutades vaatas töögrupp

üle kohalike omavalitsuste SWOT-analüüside koondi ning valiti seejärel välja endi kui ekspertide arvates kogu maakonna jaoks mõjusad haridusvaldkonna tugevused, nõrkused, ohud ja võimalused. Tulemuse on esitatud käesoleva arengukava lisana (vt lisa 3). Omavalitsused lisasid sellele ise koostatud oma haldusala haridusteenuse hindamise ning arenguvaate. Kes soovis, kirjutas vajadused välja ka rahalistes mõõtudest. Kes ei, see andis hinnangu. Tulemused on koondatud dokumendi mahukamasse lissasse, v.t lisa 7.

Enne uue alustamist on tarvilik tagasi vaadata. Selleks hindasid töögrupi liikmed, pannes end esmalt oma valdkonna spetsialisti rolli seal, kus pädevus, ja haridusteenuse tarbija rolli, seal, kus eriteadmisi polnud, milliselt on täidetud eelmise Valgamaa koolivõrgu arengukava eesmärgid. Saadud tulemuse on esitatud arengukava lisa 4.

Diskussioonides jõuti tõdemisele, et haridusküsimused on riigi- ja rahvaülesed. Need ei ole Valgamaale ainuomased küsimused. Seepärast vaadati oma küsimusi „*Mis peab jääma? Mis tuleb muuta?*“ ehk hariduse arengukava eesmärgipüstituse sõnastamine küsimuste *Milline küsimus vajab haridusvõrgu strateegiaga lahendamist? Mis peab säilima?* (vt lisa 6) abil uuesti üle ja kirjeldati Valgamaa strateegia, Valgamaa rahulolu-uuringu ja „Eesti hariduse viis väljakutset“ materjalide põhjal visioon, püstitati eesmärgid ning sõnastati võtmevaldkonnad.

2. Koolivõrgu arengu kavandamise strateegilised põhimõtted, visioon ja eesmärgid

Visiooni kirjeldamisel ja hariduse eesmärkide seadmisel on töögrupis lähtutud Eesti haridusstrateegia 2012 -2020 „Eesti hariduse viis väljakutset“ eesmärkidest. Nii maakonna koolivõrgu arengukava kui ka eelnimetatud viis väljakutset käsitlevad võtmeteemasid, mille arendamisest sõltub olulisel määral hariduse ja kogu ühiskonna jätkusuutlikkus ja konkurentsivõime.

Võtmeteemadeks on üldist arengut mõjutavate teemad – sobiva haridusasutuste võrgu kujundamine; efektiivsust toetava ja võrdseid võimalusi tagava hariduse rahastamismudeli väljatöötamine; hariduse kättesaadavuse tagamine; sisemise ja välise kvaliteedikindlustuse juurutamine; keskkonna ja tingimuste loomine haridusinnovatsioonide juurdumiseks.

Valikud ja otsused on tõenduspõhised. Innovatsiooni- ja konkurentsivõime aitavad säilitada hariduse traditsioonilisi tugevusi ning pakuvad lahendusi vastuoluliste teemadele või seni lahendamata ülesannetele. Probleemide nägemine, eesmärkide püstitamine ja kavakindel tegutsemine loob võimalused erinevate võtmeteemade lahendamiseks, tõstab haridusteenuse osapoolte rahulolu, aitab kaasa elukvaliteedi tõusule.

Eesti kui ka Valgamaa haridusteenuse osutamise ja koolivõrgu arengukava väljakutsed on:

- 1. Liikumine arengu- ja koostöökeskse õpikäsituse poole;**
- 2. Õpetaja positsiooni ja maine tõus;**
- 3. Õppes osalemise kasv;**
- 4. Hariduse tugevam seostamine teadmüühiskonna ja innovaatilise majandusega;**
- 5. Uue digikultuuri kujundamine Eesti hariduse ja kultuuriruumi osaks.**

Kõige kiiremat lahendamist ootavad haridusülesanded on :

- Haridusasutuste võrgu korrastamine, sealhulgas põhikooli ja gümnaasiumi lahutamine. Õpetajakoolituse kvaliteedi tõus koos õpetajatele väärrika palga tagamisega;
- Põhikooli riiklikus õppekavas ja gümnaasiumi riiklikus õppekavas ning põhikooli- ja gümnaasiumiseaduses sätestatu tegelik ellurakendamine;
- Kõrghariduses õiglast juurdepääsu kindlustava ning õppe kvaliteeti toetava rahastamismudeli juurutamine;
- Tööandjate oluliselt laiem kaasamine õppekavaarendusse nii kutse- kui kõrghariduses.

Peamised käivitamist vajavad protsessid nende üleannete lahendamiseks on kolmes muutuses:

- 1. Haridusparadigma muutmine institutsioonide ja konkurentsi keskest isiksuse arengu keskseks;**

2. **Õppe- ja kasvatusprotsessi suunamine õppija kui eneseteadliku, õnneliku ja tegusa sotsiaalse subjekti kujunemisele;**
3. **Hariduse ja ühiskonna seose tugevdamine; haridus kui elukvaliteedi kujundaja, innovatsioonivõime looja, ühiskonna inimvara ja rahvusliku kultuuriruumi kestlikkuse tagaja.**

Enne Valgamaa koolivõrgu väljakutsete ehk võtmete sõnastamist, mis maakonna haridusvõravaile sobivad, on hea läheneda valgamaa elanike kesktelt. Selleks pakub võimaluse maakonna rahulolu-uuringust leitu, millest on esitatud alljärgnevalt mõned väljavõtted.

Valgamaa

Valgamaad hindab elupaigana pigem heaks 66%, neutraalsele seisukohale jäi 24% ning pigem halvaks elupaigaks pidas maakonda 8% valgamaalastest. Võrreldes 2010. aastaga pole 2012.aastal olulisi hinnangute muutusi.

Töövõimalusi Valgamaal peab pigem heaks 7% elanikest, neutraalsel seisukohal on 22% ning pigem kehvadeks hindab siinseid töövõimalusi 69%.

Valgamaa elanikkonda peab end pigem passiivseks 25% ning pigem aktiivseks 30% elanikest. Neutraalsel seisukohal on antud küsimuses 43% elanikest.

Valgamaa haridus

76%-s peredest, kus kasvab alg-, põhi- või keskharidust omandavaid lapsi, käivad kõik lapsed koolis elukohajärgses linnas/vallas. Peredest, kus mõned/kõik lapsed käivad koolis kaugemal kui elukohajärgses vallas/linnas, käivad enam kui pooltes peredes lapsed koolis enam kui 20 km kaugusel. Kõige sagedasemaks mujal vallas/linnas koolis käimise põhjuseks on asjaolu, et elukohas puudub vastava taseme kool.

Umbes pooltes peredes, kus on kutseharidust omandavaid lapsi (k.a üle 18-aastaseid), õpivad lapsed **Valga maakonna kutsekoolides, pooltel juhtudel** aga väljaspool Valga maakonda. Mujal õppimise kõige sagedasemaks põhjuseks on asjaolu, et soovitud eriala Valga maakonnas ei õpetata.

Valga maakonnas pakutava **põhihariduse kvaliteediga on rahul 66%** valgamaalastest, sealjuures 20% väga rahul ning 46% pigem rahul. Rahulolematust põhihariduse kvaliteediga väljendas 11% elanikest, sealjuures 8% oli pigem rahulolematu ning 4% täiesti rahulolematu.

Keskhariduse kvaliteediga on rahul 54% Valgamaa elanikest, sealjuures 14% väga rahul ning 40% pigem rahul. Pigem rahulolematu oli keskhariduse kvaliteediga 9% ning täiesti rahulolematu 3% valgamaalastest. Võrreldes põhiharidusele antud hinnangutega jäeti keskhariduse puhul sagedamini hariduse kvaliteedile hinnang andmata – põhihariduse kvaliteedile ei osanud hinnangut anda 22%, keskhariduse kvaliteedile 34% Valgamaa elanikest.

Valga maakonnas pakutava **kutsehariduse kvaliteediga on rahul kolmandik**

Valgamaa elanikest, sealjuures 10% täiesti rahul ning 23% pigem rahul. Rahulolematu oli antud valdkonnaga 5% elanikest. Enam kui pool Valgamaa elanikest (62%) ei osanud antud küsimuses arvamust avaldada. Sarnaselt varasematele uuringutele on Valga maakonnas pakutava kutsehariduse kvaliteediga rahulolematutele inimestele peamiseks probleemiks õpetatavate erialade piiratud valik.

Nii põhi-, kesk- kui ka kutsehariduse puhul ületas hariduse kvaliteediga rahulolijate osakaal rahulolematute osakaalu 5-6-kordselt.

Võttes kokku nii üleriigilised hariduse väljakutsed, ülesanded ja käivitavad protsessid ning kõrvutades neid valgamaalaste rahulolu-uuringus väljenduva kuvandiga, on alust sõnastada koolivõrgu visioon, eesmärgid ja suunad.

Valga maakonna strateegias on hariduse eesmärk nimetatud järgmiselt:

VALGAMAA ÕPIKESKKOND ON KVALITEETNE

öörühm sõnastas Valgamaa koolivõrgu arengukava visiooni:

**ON SÄILITATUD JA ARENDATUD VALGAMAA ÜHINE KVALITEETNE
ÕPIKESKKOND. TOIMIB KOGUKONNA VAJADUSI RAHULDAV KOOLIVÕRK.**

Koolivõrgu arengukava lühiajaline (3 aastat) eesmärk:

Valgamaal on loodud optimaalne korrastatud haridusvõrk (koolivõrk), mida aktsepteerivad kohalikud omavalitsused.

Koolivõrgu arengukava keskpikk (6 aastat) eesmärk:

Valgamaal elavad pered (inimesed) ja ettevõtjad võivad olla kindlad, et maakonna koolivõrk toetab igakülgset laste alus-, üld-, kutse- ja huviharidusvajadusi ning loob piisavalt võimalusi kutse- ja elukestvaks õppeks.

Kohalikele omavalitsustele on antud suunised hariduse arendamiseks.

Valgamaa koolivõrgu arendamise põhiväärtused:

PEAVÕTI

Valgamaal on olemas koolivõrk alusharidusest kuni kutsehariduseni.

Õppe- ja kasvatusprotsess on suunatud õppija teadlikule ja tegusale sotsiaalsele kujunemisele. See on healt baasilt algav haridustee, mis võimaldab lapsel omandada oma kodumaakonnas kvaliteetset alus-, üld-, kutse- ja huviharidust. See on mitmeid valikuid pakkuv ja võimaldav, turvaline, loovust ning leiutamislusti soosiv õpikeskkond, kus arvestaks lapse huvidega.

VÕTMEKIMP

Valgamaa koolivõrk keskendub koolikultuurile, õpetajatele, õpilaste võimete ja erivajaduste märkamisele ja arvestamisele, mis eriti gümnaasiumiastmes, kutseõppes ja täiskasvanuhariduses seostub teadmusühiskonna ja innovaatilise majandusega.

Haridusparadigma muutub asutus- ja konkurentsikesksest isiksuse arengu keskseks. Haridusasutused on omavahel süsteemis ja koostöös arenevad partnerid, kes väärtustavad oma ajalugu ja traditsioone. Koolikultuuri lähtub õpilasest, heast õpetajast, võimekast hariduse juhtimisest, koostöötahelisest koolimeeskonnast ja kaasaegsest õpikeskkonnas, kus kasutatakse digikultuuri parimaid võimalusi.

KULDVÕTMEKE

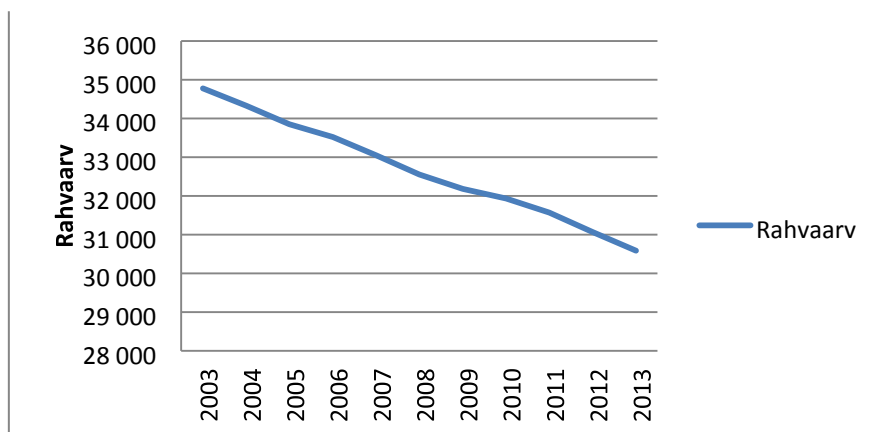
Valgamaa hariduspilk on suunatud ja kooskõlas ühiskonna vajaduste muutumise ja majandusliku, tehnoloogilise ning kultuurilise arenguga.

Haridusel ja ühiskonnal on tugev seos. Hariduses nähakse elukvaliteedi kujundajat, innovatsioonivõime loojat, ühiskonna ja kultuuriruumi kestvuse tagajat. Ollakse haridust korraldades ja haridusasutusena õppiv organisatsioon. Isiksusena soovitakse õppida ja osata elus toime tulla. Ressursse kasutatakse jätkusuutlikult.

3. Valgamaa rahvaarv, rahvastik vanusegruppides, ränne, lapsed ja noored rahvastikus

Valgamaa maakonna kolmeteistkümnes omavalitsuses oli koolivõrgu arengukava koostamise alustamise aasta 1. jaanuar 2013 seisuga 32 754 elanikku.

Joonis 3-1. Valga maakonna rahvaarv, 1. jaanuar 2003–2013

Allikas: Statistikaamet, uuendatud: 30. jaanuar 2014

1. jaanuar 2014.a. Siseministeeriumi kodulehel avaldatud andmete kohaselt (Elanike arv kohalikes omavalitsustes vt. <https://www.siseministeerium.ee/elanike-arv>) on valgamaalaste hulk käesoleva aasta alguse seisuga 577 elaniku võrra vähenenud. Maakonna omavalitsustest kokku elas 2013.aastal 32 754 inimest, 2014.aasta alul aga 32 177 inimest (vt tabel 3-1).

Tabel 3-1. Valga maakonna kohalike omavalitsuste elanike arv seisuga 01.01. 2014.

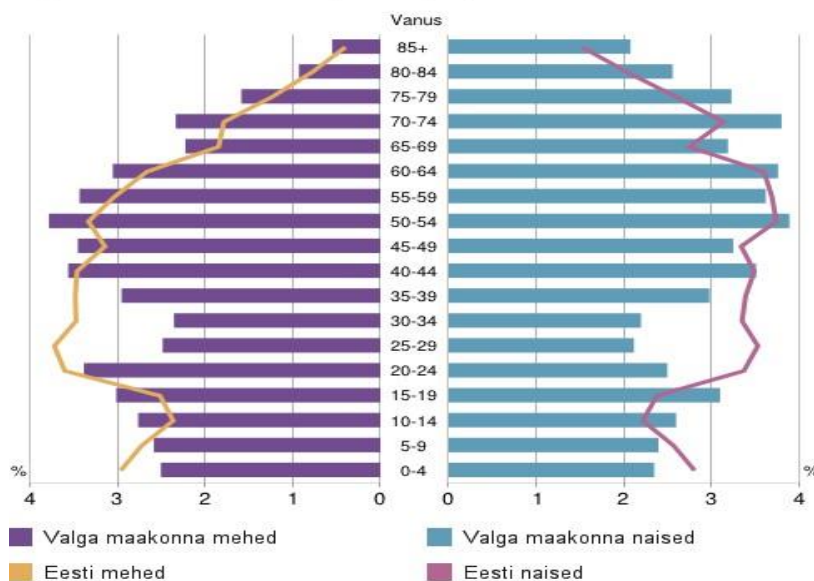
Omavalitsus	Elanike arv
Helme vald	2 093
Hummuli vald	873
Karula vald	987
Palupera vald	1 085
Puka vald	1 651
Põdrala vald	816
Otepää vald	4 045
Sangaste vald	1 346
Taheva vald	763
Tõlliste vald	1 694
Tõrva linn	2 913
Valga linn	13 426
Õru vald	485
Valga maakond	32 177

Kuna statistilisi näitajaid 2013. aasta kohta alles kogutakse ja töödeldaks, on edaspidi käesolevas dokumendis kasutatud statistikaameti varem avalikult avaldatud andmeid.

Maakonna rahvastikupüramiid ja sellele asetuv üldine Eesti võrdlusjoon piltlikustavad kogu Valga maakonna rahvastiku sugu- ja vanuskoosseisu.

Joonis 3-2.

Valga maakonna rahvastikupüramiid, 1. jaanuar 2013

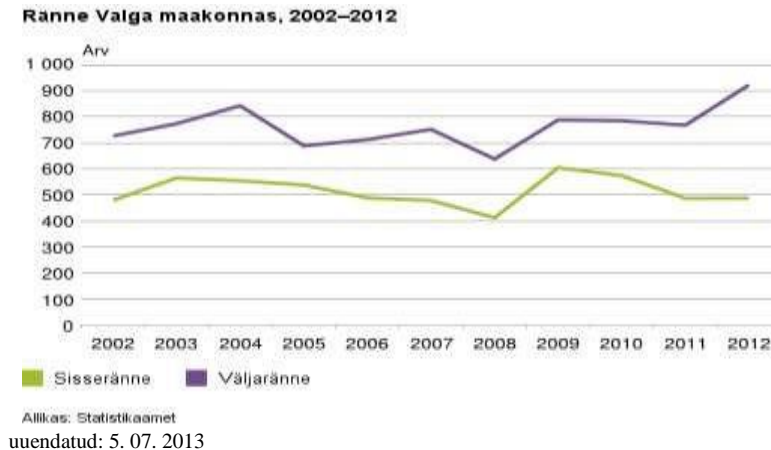
Allikas: Statistikaamet

Uuendatud:
18. 09 2013

Võrdluspilt näitab, et Valga maakonnas on 0-4aastaseid ja 5-9aastaseid peaaegu samapalju, kui nende eeldatavaid vanemaid, st 20-34aastaseid. Sarnane on ka kahe järgmise vanusegrupi laste ja nende eeldatavate vanemate suhe.

Paraku muudab statistiliste andemete võrdlemine rahvastiku jätkusuutlikkuse lootused siiski väikeseks, sest maakonna rahvaarv langeb kiiresti. Kümne aasta jooksul (01.01.2002.a kuni 01.01.2013.aasta) elas igal aastal maakonnas võrreldes eelmise aastaga aina vähem inimesi. Kusjuures 2012. aastal rändas riigist välja vaadeldud aastate rekordhulk inimesi - üle kaheksaja viiekümne valgamaalase lahkus Eesti riigist. Neist 177 läksid Soome, ülejäänud väiksemate rühmadena mujale välismaale.

Joonis 3-3. Ränne Valga maakonnas, 2002-2012

Kümne vaadeldava aasta sees on eriti suured väljarände-aastad olnud 2003., 2004., 2007. ja 2012. aastal. 2003. aastal oli kolmes esimese vanusegrupis lahkujaid kõige rohkem. Sel aastal lahkus 0-4aastaseid lapsi 19, 5-9aastaseid lapsi 24 ja 10-14aastaseid lapsi 13. Üldse kõige enam 0-4aastaseid lapsi lahkus 2007. ja 2012. aastal. Näiteks 2012. aastal rändas välja 43 last. Mõnevõrra leevendust pakkus sisseränne, mis tasakaalustas maakonna rändesaldot kõige enam 2005.aastal, kuid oli arvuviselt suurim 2009. aastal.

Tabel 3-2. Ränne Valga maakonnas, 2002–2012 ja sama vahemiku elussünnid maakonnas

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Sisseränne	476	561	550	534	485	475	409	600	570	483	484
Väljaränne	721	768	836	683	707	746	633	782	779	762	915
Elussünnid	339	319	327	318	347	318	348	330	312	315	295

Allikas: Statistikaamet. Uuendatud 31.05.2013

Olgu võrdluseks nimetatud, et Valgamaa viimase aasta sündimuse kordaja oli üsna samas reas Saare, Pärnu, Viljandi, Võru, Järva, Rapla ja Põlva maakonnaga. Sama palju kui kolm järgmist maakonda (Jõgeva, Lääne ja Ida-Viru maakond) olid sellest grupis, kuhu kuulub Valgamaa, taga, olid eespool Lääne- Virumaa. Oluliselt eespool seisid sündimuse näitajatega aga Harju- ja Tartumaa.

Koolivõrgu arendamise vajadustest lähtuvalt on eriti oluline jälgida rahvastikku vanuseliselt kui ka sooliselt laste ja noorte osa, samuti sisse- ja väljarännet. Ainult sündimuse järgi ei saa koolivõrgu arenguvajadusi prognoosida.

Tabel 3-3. Valgamaa rahvastikus lapsed ja noored, sugu- ja vanuskoosseis 2013.aastal

	Kokku	0-4	5-9	10-14	15-19	20-24
Valga maakond kokku	29 498	1 430	1 469	1 579	1 801	1 734
Valga maakonna poisid	13 878	740	765	816	890	1 000

Valga maakonna tüdrukud	15 620	690	704	763	911	734
-------------------------	--------	-----	-----	-----	-----	-----

Allikas: Statistikaamet uuendatud 1.01.2013.

Kahe noorema vanusegrupi sees oli laste arv suhteliselt sarnane (5-9aastaseid oli 63 võrra rohkem). Poisse oli 50-60 enam kui tüdrukuid. Teismelisi (10-14aastased ja 15-19aastased) oli võrreldes kahe noorema laste vanusegrupiga kokku juba 481 last rohkem. Kui 10-14aastate hulgas oli sarnaselt nooremate vanusegruppidega poisse ca 50 rohkem kui tüdrukuid, siis 15-19aastaste hulgas oli hoopis tütarlapsi rohkem (21 neiu enam kui noormehi). Üldse on 15-19aastaseid noori Valga maakonna laste ja noorte koguhulgas suurim grupp. Neid oli 222 võrra enam eelmisest 10-14aastaste vanusegrupist. 20-24aastased oli võrreldes endast noorema vanusegrupiga juba 67 vähem.

Üllatav on 20-24aastaste hulgas väga suur noormeeste osakaal. Noormehi on neidudest 266 võrra rohkem. Oletada võib, et selline suur vahe võib tekkida sissekirjutuse ja tegeliku elu- ja töökoha tõttu. Võimalik, et noormehed, kes elavad ja töötavad mujal Eestis või välismaal, pole oma sissekirjutus muutnud. Uuringuid selle kohta pole tehtud. Kuna see vanusegrupp jääb koolikorralduse põhivaatest välja.

Alus-, üld- ja kutsehariduse plaanimisel on oluline laste ja õppijate koguarv ning selle toimuvad muutused. Laste ja noorte soolise koosseisu näitajad pakuvad arutlusmaterjali huvitegevuse korraldamiseks ja karjääri- ning nõustamisteenuste arendamiseks. Laste ja noorte viimaste vanusegruppide arvandmed ja vanuselt vanima grupi suur noormeeste ülekaal annab alusmaterjale kutseõppe korraldamiseks. Samas on selline suur noormeeste osakaal iseloomulik vaid ühele, praegu ametit õppivatele või potentsiaalsetele täiskasvanu õppe õppurite vanuserühmale, edaspidi sellist suurt sugudevahelist erinevust ei ole.

3.1. Haridusteenus kui maakonna sotsiaalse infrastruktuuri osa. Valgamaa kandidid ja neist lähtuv haridusteenuse planeerimise informatsioon

Valga maakonna teemaplaneering „Maakonna sotsiaalne infrastruktuur 2009-2015“

(kehtestatud 29.12.2009) abil viiakse maakonna tasandil ellu üleriigilise planeeringuga Eesti 2010 püstitatud eesmärgi tagada inimese põhivajaduste rahuldamiseks igapäevaste sotsiaalteenuste kättesaadavus. See materjal pakub aluse, et vaadelda õpilaste rännet ja prognoosida hariduse kui teenuse kättesaadavust. Eesti asukoha ja asustuse paiknemise tõttu on konkurentsivõimelisel tasemel ühendusvõimalused nii piiriüleselt kui siseriiklikult elu- ja ettevõtluskeskkonna jaoks väga olulised. Kohalike teenuste arendamisel ei peaks avalike teenuste kättesaadavus hästitoimiva transpordi ja infovahetuse infrastruktuuri puhul asukoha eripäradest sõltuma.

Haridusteenus ei ole harilik teenus. Õppimine on kooliealistele lastele seadusega määratud ulatuses kohustuslik. Kodanikul on küll mõned otsustusvabadused (Millisesse lasteaeda oma lapsele kohta taotleda? Millises koolis põhiharidus omandada? jms.). Selle teenuse puhul on olulisim haridusteenuse osutaja kohustus: **põhiharidus peab olema lastele kättesaadav.**

Riik peab ülal pidama vajalikul arvul koole, et igäühel varalisest seisust sõltumata oleks võimalik seda õigust ka realiseerida. Tegemist on riigi otsese kohustusega garanteerida üldharidus, millele vastab igäühe õigus saada tasuta haridust (Annus, 2006, 270). Hariduse andmine on riigi järelevalve all. Haridusteenusele juurdepääsu mõiste hulka liigitatakse ka niiõelda füüsiline ligipääs haridusele ehk haridusasutused peaksid olema õpilase elukohast mõistlikul kaugusel.

Eelnimetatud Valgamaa teemaplaneeringu konkreetne eesmärk on anda kohalikele omavalitsustele soovitusi teenuste kättesaadavuse tagamiseks kantides. Teemaplaneeringu koostamise käigus kaardistati maakonnas sotsiaalse infrastruktuuri objektid. Koondati taustinformatsioon *kantide* ehk *paikkondade* lõikes, kus valitseb ühine „*meie tunne*“. Kant moodustub enamasti mitmest asulast: kas keskus ja selle ümber koondunud asulad või olulise keskuseta külade rühm. Väga oluline on teedevõrk. Omakandiinimesed liiguvad samu teid mööda, kasutavad ühist või ühistransporti.

Haridusteenuse osutamise ja kättesaadavuse planeerimise seisukohalt on kandidid seeläbi isegi täpsemad kui omavalitsuse piir. Kogukondi on plaanide tegemisel hea tunda, sest üks kant mõtleb ja tegutseb paljuski ühtmoodi. Kantide viisi on käesolevas dokumendis toodud võrdlustabelid, milles väljenduvad inimeste eelistused lasteaiateenuse kättesaamisest kuni gümnaasiumi asukoha valikuni. Kui vallas on palju ja üksteisest eraldatud kante, on keeruline toimetada koolivõrgu optimeerimisel. Omavalitsuse rahvaarv ja õpilaste hulk „ei pruugi anda“ kooli „täismõõtu“ välja. Kui vaid omavalitsuse piire arvestades vedada ühest valla servas asuvast kandist õpilasi (veelgi halvem – lasteaialapsi) teise serva, siis pikeneb kooliteel veedetud aeg, kasvab õpilastranspordi kilomeetrite hulk. Nii võibki olla nutikam, kui osa haridusteenuseid on viidud kohalike omavalitsuste ülesteks ja paikkondlikeks.

Järgnevalt on nimetatud Valgamaa sotsiaalses teemaplaneeringus käsitletud 36 Valgamaa kanti. Täpsustus: eraldi kante pole moodustatud Valgamaa linnadest. Samas Kuigatsi on kaheks kandidiks jagunenud Sangaste ja Puka valla tõmbe alusel. Kandirohked vallad on Valgamaal Helme, Tõlliste ja Põdrala. Mitmekülgsed põhjendused ja selgitused kantide kaupa maakonna käsitlemise koht leiab huviline varemnimetatud algdokumentidist.

Tabel 3-4. **Valgamaa kandidid omavalitsuste kaupa**

Omavalitsus	Kantide arv	Kandid
Helme	5	Jõgeveste, Helme, Holdre-Koorküla, Ala-Taagepera, Linnaküla
Hummuli	3	Jeti, Hummuli, Puide
Karula	2	Kaagjärve, Lüllemäe
Otepää	3	Otepää, Sihva, Vidrike
Palupera	3	Hellenurme, Nõuni, Palupera
Puka	3	Aakre, Kuigatsi, Puka
Põdrala	5	Lõve, Pikasilla, Riidaja, Rulli, Leebiku
Sangaste	3	Keeni, Kuigatsi, Sangaste
Taheva	3	Hargla, Koikküla, Laanemetsa
Tõlliste	5	Laatre, Paju, Sooru, Tagula, Tsirguliina
Õru	2	Priipalu, Õru
Kokku:	36	

Allikas. Valgamaa rahvastikusuundumused teemaplaneering „Maakonna sotsiaalne infrastruktuur 2009-2015“ (kehtestatud 29.12.09)

Teemaplaneering annab varasematest andmetest ja üldistest prognoosidest tulenevalt maakonnale kolm rahvaarvu prognoosi: *jätkutrendist tulenev, positiivne ja negatiivne*. Need kolm märksõna on ülekantavad koolivõrgu arengukava kavandamisele ja kasutatakse siin paralleelselt mõistetega: *optimaalne ja keskmine (jätkutrend), optimistlik ja silmapaistev (positiivne) ning pessimistlik ja tagasihoidlik (negatiivne)* suund.

Koolivõrgu jätkusuutlikkuse tarbeks on tarvilik teada, milline on kantides rahvahulk ja selle prognoos. Järgnevalt on kandidid paigutatud gruppidesse rahvaarvu muutuse prognoosi kohaselt.

Tabel 3-5. **Rahvaarvu muutuse prognoos kantides aastaks 2015**

	Jätkutrend ehk senine suundumus	Positiivne dünaamika (+ 1% prognoositud suundumusest)	Negatiivne dünaamika (- 1% prognoositud suundumusest)
KASVAV	Otepää, Lõve	Sooru, Hummuli, Puide, Lõve, Jõgeveste, Pikasilla, Puka, Aakre, Palupera, Nõuni, Otepää, Sihva, Vidrike, Sangaste	-
STA- BILNE	Linnaküla, Sooru, Hummuli, Puide, Jõgeveste, Rulli, Pikasilla, Puka, Aakre, Palupera, Nõuni, Sihva, Vidrike	Linnaküla, Jeti, Holdre-Koorküla, Ala-Taagepera, Rulli, Kuigatsi, Keeni, Tsirguliina, Paju, Tagula, Lüllemäe, Koikküla, Hargla	Otepää, Lõve
MÕÖDU- KALT VÄHENEV	Hargla, Lüllemäe, Jeti, Koikküla, Tagula, Paju, Tsirguliina, Öru, Sangaste, Keeni, Kuigatsi, HoldreKoorküla, Ala-Taagepera	Kaagjärve, Öru, Priipalu, Helme, Riidaja, Leebiku, Hellenurme	Sooru, Hummuli, Puide, Jõgeveste, Puka, Aakre, Pikasilla, Palupera, Nõuni, Sihva, Vidrike
VÄHENEV	Laanemetsa, Kaagjärve, Laatre, Priipalu, Hellenurme, Helme, Leebiku, Riidaja	Laanemetsa, Laatre	Hargla, Laanemetsa, Lüllemäe, Koikküla, Kaagjärve, Paju, Laatre, Tagula, Kuigatsi, Keeni, Öru, Priipalu, Tsirguliina, Sangaste, Rulli, Hellenurme, Leebiku, Riidaja, Linnaküla, Helme, Jeti, Holdre-Koorküla, Ala- Taagepera

Allikas: Valgamaa rahvastikusuundumused teemaplaneering „Maakonna sotsiaalne infrastruktuur 2009-2015“ (kehtestatud 29.12.09)

Tabel 3-6. Hinnang ja eesmärgid: Valgamaa rahvaarv, rahvastik vanusegruppides, ränne, lapsed ja noored rahvastikus. Kantide rahvaarvu prognoosist tulenev haridusteenuse kättesaadavuse planeerimine.

Hinnang	Lühiajalised parendusvaldkonnad ja arengud (3 aastat)	Pikaajalised parendusvaldkonnad ja arengud (6 aastat)
<p>1.Laste sünni- ja vanusestatistika ei lase teha täpseid prognoose koolivõrgu pikaajaliseks kavandamiseks, sest oluline mõju on elanike sisse –ja väljarände, mida on keerulisem prognoosida.</p> <p>2.Osad elanikud, kes lahkuvad või tulevad Valgamaale elama, ei registreeri ennast välja ega sisse. Selline mõju kestab. Muutust, et sissekirjutusandmed vastavad isiku tegelikule asukohale, kus ta teenuseid kasutab, võivad mõjutada eelkõige välisriigid, kes ei lase sissekirjutuseta elanikke kasutada teenuseid. Nt Hea side on selles osas vaid Soomega. Paljude EU-riikidega aga infovahetust ei toimi (Nt Läti, Inglismaa, Iirimaa).</p> <p>3.Prognooside tegemisel peab arvestama, et elanikkond väheneb.</p> <p>4.Kantide viisi maakonna vaatlemine lisab haridusteenuse pakkumisele laiemat mõõtet. Ületatud on omavalitsuse piirde keskne vaatepunkt.</p>	<p>1.Tõsta inimeste teadlikkust, kuidas mõjutab elukoha ja sissekirjutuse fikseerimine inimest ennast ja omavalitsuse teenuseid ja statistikat.</p> <p>2.Lähtuda prognoosimisel ja kavandamisel pigem negatiivsest rahvaarvu muutuse dünaamikast.</p> <p>3.Pakkuda maakonnas ja omavalitsustes arendustegevust, teenuste ja toetuste „präänikut“, mis meelitab maakonda elama tulemist ja sissekirjutamist.</p> <p>4.Jätkuvalt ja süvendatult vaadelda koolitranspordi vajadust ning teisi hariduse tugiteenuseid, mis mõjutavad haridusvõrku.</p> <p>5.Arendada omavalitsuste vahelist ja omavalitsusteülest koostööd haridusteenuse paremaks korraldamiseks ning tagamiseks.</p>	<p>1.Tunnistada ja teadustada riikide vahelise registriandmete korrastamist ja oma võimalustest tulenevat riikliku koordineerimist.</p> <p>2.Analüüsida maakonna statistilisi „hålbekoht“ (nt Miks noormehi ühes vanusegrupis nii palju?) ja leida neile selgitused, vajadusel teha lühiuuringud.</p> <p>3.Arendada piirkondlikke tõmbekeskusi.</p> <p>4.Omavalituste koostöö ja võimekuse erisuste tunnustamine ning haridusvaldkonna arengute toetamine.</p> <p>5.Vaadelda Eestit regioonide viisi, vältida vaid pealinnakesket tegutsemist. Pikas perspektiivis soodustada seda, et nähakse Eesti keskust (pealinna) Eestimaa keskel.</p> <p>6.Toetada maakondlikult riigi tasandil toimuvat avalike teenuste korraldust (nt avaliku teenuste pakkumise korraldamise rohelise raamatu väljatöötamine ja rakendamine)</p>

4.Valgamaa haridusasutused, toimunud ümberkorraldused ja õpilaskond

Valgamaal oli 2013/14 õppeaasta alguses kokku 35 haridusasutust. Need jagunesid järgmiselt: lasteaed (13), lasteaed-alkool (3), lasteaed-põhikool (5), põhikool (5), keskkool (2), gümnaasium (6), kutsekool (1). Olemasolev maakonna lasteaedade ja koolide võrk tagab haridusteenuse kättesaadavuse mõistliku aja jooksul. Haridusasutuste materiaalne baas ja hoonete seisukord on võimaldanud õppekavade täitmist.

Eelmise koolivõrgu arengukava eelsel kümneaastasel perioodil (1997/1998. õppeaasta kuni 2007/2008. õppeaasta) tehti 12 kooli- ja lasteaiavõrgu administratiivset ümberkorraldamisotsust (haridusasutus lõpetati, suleti, korraldati ümber, ühendati).

Käesolevale dokumendile eelnenud koolivõrguarengukava s.t viimase viie aasta (periood 2009/2010. õppeaasta kuni 2013/2014.õppeaasta) vältel lisandus viis ümberkorraldamist. Aastate kaupa toimusid need järgmiselt:

2009/2010. õppeaasta	korralduslikke muutusi ei ole tehtud;
2010/2011. õppeaasta	korralduslikke muutusi ei ole tehtud;
2011/2012. õppeaasta	-Otepää valla lasteaiad „Pähklike“ ja „Võrukael“ ühendati ühiseks Otepää lasteaiaks (01.01.2012); -Tõlliste valla Laatre lasteaiad lõpetas tegevuse (01.06.2012); -Valgamaa kutseõppekeskuse Helme filiaali tegevus lõpetati (01.09.2012), kogu kutsekooli õppetegevus koondati Valgamaa kutseõppekeskuse asukohaga Valga; -Riigikool Helme Sanatoorne Internaatkool suleti (15.07.2012);
2012/2013. õppeaasta	Valga linna Valga Gümnaasium alustas tööd koolina, milles on ainult gümnaasiumiklassid (01.09.2012);
2013/ 2014.õppeaasta	Valga Vene Gümnaasium lõpetas gümnaasiumiastmesse vastuvõtu 31.08.2013) ja korraldatakse edaspidi ümber põhikooliks.

Kõik viie viimase aasta ümberkorraldused pole koolivõrgu suurust ja paiknemist oluliselt muutnud ega mõjutanud. Järgnevalt on esitatud Valgamaa haridusasutuste arv liigid ja neis õppivate õpilaste arv.

Tabel 4-1. Valgamaa haridusasutused vahemikus 2008- 2013. aasta (õppeaasta algusega)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
Alusharidus Koolieelsed lasteasutused	22	22	23	23	21	21	
	Lapsed	1284	1286	1314	1313	1277	1255
Üldharidus Päevaõppe õppeasutused	21	21	21	21	20	20	
	Õpilased	4009	3795	3590	3477	3310	3196
	Gümnaasiumiklassides	690	613	552	525	515	449
Õhtu- ja kaugõpe täiskasvanute gümnaasiumid	1	1	1	1	1	1	
	Osakonnad päevakoolide juures	0	0	0	0	0	
	Õpilased	110	127	104	97	97	60
Kutseharidus Õppeasutused	1	1	1	1	1	1	

Õpilased	540	536	518	440	426	405
-----------------	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Allikas: Valgamaa aastaraamatud 2008- 2012 ja täiendavalt kogutud andmed 2013. aasta kohta september 2013 Valga maavalitus ja Valgamaa Kutseõppekeskus; EHS.

Kõikides kooliastmetes on õpilaste hulk käesolevale eelneva 15 õppeaastaga vähenenud. Kõige suurem vähenemine, mis järgimööda kasvab üle teistesse kooliastmetesse, on 1.-3. klassi õpilaste arvus. Kusjuures õpilasi jääb korraka vähemaks suurel hulgal (ca 50-100 kaupa). Muutused on jälgitavad alljärgnevas tabelis, kus esitatud aastad ja õpilase hulk kooliastmeti alates 1997.aastast kuni 2013. aastani.

Tabel 4-2. Valga maakonna õpilased üldharidusepäevaõppes klassi järgi

Kooliastmed	Aastad ja õpilaste hulk kooliastmetes																
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1.-3. klass	1927	1873	1732	1588	1435	1321	1248	1107	1077	976	1003	971	987	949	940	892	898
4.-6. klass	1706	1841	1940	1967		1729	1567	1440	1313	1250	1086	1046	963	996	958	959	908
7.-9. klass	1503	1494	1534	1637	1735	1869	1847	1839	1685	1524	1426	1311	1232	1093	1054	944	959
10.-12. klass	682	672	677	727	681	721	747	806	828	830	787	690	613	552	525	515	456
Kokku:	5818	5880	5883	5919	5732	5640	5409	5192	4903	4580	4302	4018	3795	3590	4903	4580	3221

Allikas: Valgamaa aastaraamatud ja Valgamaa hariduse aastaraamatud, EHS 2013.a. dets

*Paksus kirjas tähistatud aastal on selles kooliastmes esitatud vahemiku suurim õpilaste hulk

Käesolevaga vaadeldud vahemiku lõpus õppis esimeses kooliastmest üle kahe korra vähem lapsi. Ligikaudu 1,8 korda vähenes 4.- 6. klassi õpilaste hulk. See tõusis vahepeal baasaastaks oleva 1997. aastaga võrreldes viis aastat järjest ning langes siis suurelt ja kiirelt kuni 2009. aastani, seejärel stabiliseerus tasemele, mis on käesoleval ajal.

7.- 9. klassides toimus õpilaste hulga tõus 1999. aastast kuni 2005. aastani, mil algas õpilaste arvu ca 100 kaupa langemine. Selline langus kestab tänaseni. Õpilasi on 2012. aastaks võrreldes baasaastaga vähenenud ca 1,6 korda.

Gümnaasiumiklasse on õpilaste hulga langemine tabanud kõige vähem. 10.- 12. klassis õpib ca 1,3 korda vähem õpilasi, kui 15 aastat tagasi. Kui võrrelda 1997. aastat ja 2012. aastat, siis nende võrdluses on õppijaid selles kooliastmes vähem 167 õpilast. Suurim gümnaasistide arv oli 2006. aastal, millega võrreldes oli kuus aastat hiljem juba 313 õpilast vähem.

Valga maakonna õpilaste arvu „kuldaeg“ oli õpilaste koguhulka arvestades sajandivahetus. Selle sisendiks olid 1997. aastal algklassides õppinud lapsed, kes siis järgmises kooliastmes jätkasid, mõjutasid ka II kooliastme õpilaste varasemad „head aastad“. Mõlemad koos andsid vahemiku suurima õpilaste arvu III kooliastmele aastaks 2002 ning seejärel IV kooliastmele 2006. aastal. Sellega oli põhikoolist tulevad tagala ka tühjenenud. Graafiliselt väljendub kogu vaadeldud vahemiku õpilaste hulga muutusjoon alloleval joonisel.

Joonis 4-1.

Tabel 4-3. **Hinnang ja eesmärgid: Valgamaa haridusasutuste arvu, toimunud ümberkorraldused ja õpilaskonna koodpilt.**

Hinnang	Lühiajalised parentusvaldkonnad ja arengud (3 aastat)	Pikaajalised parentusvaldkonnad ja arengud (6 aastat)
<p>1. Maakonna üldpildid areng on õpilaste arvult kurb: õpilasi on jäänud vähemaks.</p> <p>2. Eriti suur on õpilaste vähenemine I kooliastmes, mistõttu liigub langus järjekindlalt üle kõigi kooliastmete.</p> <p>3. Kuigi arvati, et gümnaasiumiastmes on suur õpilaste hulga vähenemine, on siin olev langus käesolevaks ajaks kõige väiksem. See ei jää nii.</p> <p>4. Koolikorralduslikud muutused on olnud vajalikud. Need on korrastanud haridusvõrku.</p> <p>5. Haridusvõrgu struktuur muutub ka edaspidi. Samas ei ole tulevikumuutused väga suured, sest hajaasustusega Valga maakonnas on väga olulised hariduse mõjutajad hariduse tugiteenused (nt õpilastransport).</p> <p>6. Majanduslikud kaalutlused mõjutavad koolivõrku. Siin võivad vastuollu minna sotsiaalsed soovid ja majanduslikud võimalused.</p> <p>7. Valgamaad ei saa vaadata kui Eesti ääremaad.</p>	<p>1. Jätkata andmete võrdlemist ja prognoosimist.</p> <p>2. Jätkuvad vajalikud koolivõrgumuutused.</p> <p>3. Parandada (õpilaste) transporti ja üldist liikuvust.</p> <p>4. Kavandada koolivõrgu muutustega kooskõlas ja seda toetav õpilaskoduteenus.</p>	<p>1. Laste ja õpilaste arv on seotud atraktiivsete ja hästi tasustatud töökohtadega. Seetõttu on tarvis suurendada ja edendada Valgamaa ettevõtlust. Meelitada juurde heapalgalisi töökohti, mis on atraktiivsed ka töötajatele.</p> <p>2. Parandada maakonna infrastruktuuri, transporti, teenuseid ja mida osutatakse.</p> <p>3. Maa ja linna elukeskkonna parandamine, nii et selles elamine väärtustatakse.</p> <p>4. Õpilaskoduteenuse arendamine tõmbekeskustes.</p> <p>5. Nägemine, et sotsiaalteenuste (sh transpordi, hoiduste, lastehoiu jt) vajaduste toetamine on tööturuteenuste juurdepääsu parandamine ja töölesaamise toetamine. Selle arendamine ja stabiilsus mõjutavad haridusteenust kaudselt.</p> <p>6. Riiklikult toetatud ja kohalikes omavalitsustes tehtavad energiasäästu investeeringud hoonete, korterelamute ja väikeelamute rekonstrueerimisel toetavad elanike üldist huvi elada ja töötada maapiirkonnas ja väiksemates linnades. See mõjutab haridusvõrku.</p> <p>7. Hariduse kaudu väärtustada tööturule, ühiskonda, ellu tulevat põlvkonda, meie inimvara tervikuna.</p>

4.1. Maakonnas pakutav alusharidus – koolieelsed lasteasutused

Koostatava Eesti haridusstrateegia 2012–2020 väljakutsetele vastamine (aluseks Eesti hariduse viis väljakutset, Eesti haridusstrateegia 2012–2020 taustamaterjal) ja strateegia Eesti 2020 eeldab Eesti hariduskorralduse uuendamist nii, et on loodud võimalused sujuvaks üleminekuks ühelt haridustasemelt järgmisele. Selles suunas nähakse riigi ja omavalitsuste koostööd kodulähedaste põhikoolidega integreeritud alusharidusasutuste võrgustiku kujundamisel koos vastava (kooli)transpordisüsteemi väljaarendamisega. Riiklike ja kohalike vahenditega toetatakse peresid, kus kasvavad eelkooliealised lapsed, et ühelt poolt oleks pakutada alushariduse või lapsehoiuteenust, teiselt poolt oleks tagatud võimalus sellest osa saada kõikidel eelkooliealistel.

Alushariduse kvaliteedi näitajateks on lapse kohanemine lasteasutuses, sujuv üleminek kooli, lastevanemate rahulolu ja teadlikkus õppe- ja kasvatustöö küsimustes, turvaline lapse arengut toetav ning pedagoogi tulemuslikku tööd motiveeriv keskkond. Valgamaal lasteaedade kvaliteedinäitajatega võib jääda igati rahule. Alushariduse õppekava omandanud lapsed tulevad edukalt toime üldhariduskoolis.

Eestis tervikuna osales 2011/2012. õppeaastal (ministeeriumi üldharidusosakonna poolt 2012. aasta augustis esitletud alusharidus infopäev ettekande andmed) alushariduses 75% 1,53aastastest lastest ja 94% 4-6aastastest lastest. Valgamaal oli nimetatud ajal lasteaedades 1313 last. Neist 1,5-3aastaseid oli 71% (asuti Eesti kogupildis 6.kohal), 4-6aastaseid lapsi käib lasteaias Valga maakonnas 81% (asuti tagantpoolt 3. kohal).

Alusharidus on vabatahtlik. Kuid lapse lasteaias käimist mõjutab ka tasu, millega lapsevanemad osalevad lasteaiakoha kulude katmisel. Valgamaal on see munitsipaallasteaedades nimetatud võrdlusaastal Eesti keskmise lähedal, milleks on 18 eurot lapse kohta kuus. Tasud on omavalitsuseti erinevad ja võivad käesoleva ajal olla muutunud. Osad omavalitsused kasutavad selle katmiseks ka kompensatsioone, mis katavad lapsevanemate omaosalustasu.

Joonis 4-2. Lapsevanema poolt kaetava osa määr lapse kohta kuus lasteasutustes maakondade kaupa

Allikas:

Eesti Hariduse Infosüsteem 2011/2012. õa

Jälgides laste arvu, rühmade arvu ja pedagoogide arvu käesolevale koolivõrgu arengukavale eelnenud aastatel (vt tabel 4-4), nähtub, et lasteaiarühmade arv (72 kuni 75 rühma) selles vahemikus on olnud Valgamaal stabiilne.

Tabel 4-4. Valgamaa koolieelsed lasteasutused 2008-2013: lapsed, rühmad, pedagoogid

	2008.a	2009.a	2010.a	2011.a	2012.a	2013.a
Laste arv	1297	1302	1345	1362	1310	1255
Rühmade arv	72	75	75	75	72	73
Pedagoogide arv	178	188	193	192	178	200

Allikas: Valga Maavalitsus, september 2013, EHIS veebruar 2014.

Lapsi on keskmiselt rühmas 17-19 (maakonna vaates). Muutusi on toimunud laste arvu osas: erinevatel aastatel tuli võrreldes iga aastat eelmise aastaga juurde 5, 17, isegi 43 last. Last arvu veidi üle 50 võrra vähenemine oli 2012. aastal. 2011. aastal oli rühmades kõige rohkem lapsi.

Muutuseid on ka pedagoogide osas. 2010. aastal töötas maakonna lasteaedades kõige enam pedagooge – 193 töötajat. Sellest alates on pedagoogide arv taas vähenenud ja jõudis 2012. aastal 2008. aasta tasemele. Mõlemal aastal töötas maakonnas 178 lasteaiapedagoogi. Seega 14 pedagoogi vähem, kui 2010. aastal. 2008. ja 2012. aastal oli maakonnas sama arv pedagooge ja rühmi. Kuid lapsi oli 2012. aastal veidi (13 last) enam, kui 2008.aastal.

2012. aasta sügisel oli kogu maakonnas lasteaiakoha järjekorras 92 last. Kõige enam kohtataotlejaid oli Valgas. Kuigi lasteaiakohad võimaldatakse linnas kõikidele soovijatele. Alati pole võimalik tagada aga kohta taotleja poolt valitud lasteaeda. Siis tuleb jääda ootama. Enim lapsi on järjekorras Otepää ja Hummuli vallas.

2012/2013. õppeaasta seisuga on Valgamaal 13 lasteaeda, lasteaed-algkoole on kolm, põhikoole, mille juures tegutseb lasteaed on viis. Ühe põhikooli (Keeni põhikooli) juures on kooliks ettevalmistamisrühm. Üks lasteasutus on eraomandis- mittetulundusühing (vt tabel 45). Maakonna teiste koolide juures on 1. klassi astuvatele lasteaias mittekäivatele lastele ettevalmistusklassid, kus võivad käia ka lasteaialapsed, kui lapsevanemad ja lapsed seda soovivad. Valgamaal ei ole registreeritud eraalgatuslikke lastehoide. Lisades täpsustuse, et lastehoiuteenus ei liigitu alushariduse alla. See kuulub sotsiaalvaldkonna alla.

Tabel 4-5. Valgamaa koolieelsed lasteasutused 2011/2012. õppeaastal

Lasteasutuse pidaja (omavalitsus)	Lasteaed	Lapsi	Rühmi	Lapsi, kes järjekorras sügisel 2012 2013		Õpetajaid sh direktor, õppealajuhataja, erialaspetsialistid	Õpetajate keskmine vanus	Õpetajate keskmine tööstaaz
Helme vald	Ala põhikooli lasteaed	16	1	-	-	3	55	17
	Ritsu lasteaedalgkool	46	3	-	-	8	49	20
Hummuli vald	Lasteaed Sipsik	20	1	8	12	4	50	18

Karula vald	Lüllemäe põhikooli lasteaed	38	2	-	-	8	49	12
Otepää vald	Otepää lasteaed Pähklikese maja	110	6	5	3	16	48	12
	Otepää lasteaed Võrukaela maja	55	3	-	-	10	51	25
	Pühajärve põhikooli lasteaed	18	1	20	-	3	43	18
Palupera vald	Hellenurme Mõis Lasteaed *	19	1	-	-	2	50	20
Puka vald	Aakre lasteaedalgkool	19	1	1	-	6	50	26
	Puka lasteaed	40	2	4	-	6		24
Põdrala vald	Riidaja põhikooli lasteaed	19	1	-	3	5	37	12
Sangaste vald	Sangaste lasteaed Kratila	30	2	-	2	7	50	25
Taheva vald	Hargla kooli lasteaed	19	1	-	-	3	44	17
Tõlliste vald	Sooru lasteaed	22	2	-	-	5	47	28
	Tsirguliina lasteaed Önnelind	25	2	-	2	5	41	19
	Laatre lasteaed**	7	1	-	-	4	45	19
Tõrva linn	Lasteaed Mõmmik	121	6	11	-	16	46	28
	Lasteaed Tõrvalill	61	3	-	9	9	52	27
Valga linn	lasteaed Buratino	177	9	5	-	22	46	28
	Lasteaed Kaseke	122	6	9	-	16	47	20
	Lasteaed Pääsuke	147	9	22	-	22	51	19
	Lasteaed Walko	179	9	2	-	23	45	18
Õru vald	Õru lasteaedalgkool	20	1	-	-	4	53	25
	Kokku:	1493	82	92	31	211	48	21

* Hellenurme mõis on eralasteaed

** Laatre lasteaed lõpetas tegevuse 01.06.2012

Allikas: Valgamaa hariduselu aastaraamat 2011/2012. õppeaasta

Maakonna suuremad lasteaiad on Valgas: neli lasteaeda, igas lasteaias 6-9 rühma. 6rühmalised lasteaiad on veel Otepääl (ühendatud lasteaed erinevates majades) ja Tõrvas (kaks eraldi lasteaeda).

Lasteaedades töötavad pedagoogid ja tugipersonal. Eraldi on kaardistatud pedagoogide arv ja nende keskmine tööstaaži, mis annab esmateabe alushariduse tööjõu vajadusest. Kui

maakonna keskmine lasteaiapedagoogide tööstaž on 21 aastat, siis oluliselt kõrgem oli see andmeid kogunud aastal Tõrva (27/28 aastat keskmine staž), Tõlliste Sooru (2 aastat) ja Valga (Buratino 28 aastat) lasteaiadõpetajatel. Maakonna lasteaiadõpetajate keskmine vanus on 48 aastat. Sellest märgatavalt kõrgem keskmine vanus on Ala põhikooli juures tegutseva lasteaias kolmel õpetajatel kokku. Selle kollektiivi õpetajate keskmine vanus on 55 aastat.

Noorim töötajaskond on Riidaja põhikooli lasteaias, kus töötab viis lasteaiadõpetajat. Nende keskmine vanus on 37 aastat. Valgamaa hariduselu aastaraamat sisaldab lasteaias viisi andmeid õpetajate hariduse kohta. Sealt leiab tabeli, millest nähtub, et vaid pedagoogilise kõrgharidusega õpetajad töötavad Hellenurme eralasteaias. 55%-l maakonna lasteaiadõpetajatel on pedagoogiline kõrgharidus ja 33,6% on pedagoogiline keskeriharidus. 4,7% on muu keskeriharidusega, ca 2,4% muu kõrgharidusega ja ca 4,3% keskharidusega töötajad. Õpetajaharidusega lasteaiadõpetajate vanus on ja osakaal on samavõrra kõrged. Seetõttu tuleb kaadrit jätkusuutlikult arendada ja hoida.

Koolieelsetele lasteasutustele üle teeb riiklikku järelvalvet maavalitsus. Kõikide Valgamaa lasteaiade arengukavades on kirja lähiaastate prioriteetsed eesmärgid valdkonniti ja tegevused prioriteetsete eesmärkide saavutamiseks. Lasteaiad hindavad laste arengut ja toetamist ning lapse kooliküpsust. Hindamise tulemused arutatakse läbi lapsevanemaga arenguveestluse vormis vähemalt üks kord õppeaastas. 6-7aastase lapse arengu eeldatavad tulemused on sätestatud riikliku õppekava kaudu.

Alusharidusvõrk on näiteks Valga linna üldharidusvõrgu korralduse arengukavas aastateks 2011-2015 nimetatud optimaalseks ning olulisemaid muudatusi ei vaja.

Võimalike muutustena on kaardistatud vajadus, et arengukava perioodil võib üles kerkida erivajadustega lasteaialastele rühma moodustamise ja uute lisarühmade loomise küsimus.

Puuetega lastega tegelemine vajab maakonnas tervikuna eritähelpanu ning tekitab vajaduse tugiisiku järele. Sõltuvalt erivajadustega laste arvust, tuleb vajadusel kaaluda, kas lahendada olukord tugiisikute süsteemiga tavarühmade baasil, luua erivajadustega laste rühm ühe lasteaias juurde või näiteks uurida koostöövõimalusi Valga Jaanikese Koolis leiduva kompetentsi kasutamiseks. Uusi lisarühmi vajatakse, sest vajadus lasteaiakohtade järele on tõusnud. Praegu on erivajadustega lastele võimaldatud tugiisikut tavarühmas, seda nii Valga linnas kui ka mujal maakonnas.

Käesoleva koolivõrgu arengukava koostamise SWOT-analüüsist, lasteaiade endi arengukavadest ning riiklikest suunaandmisalustest järeldub, et suuremat tähelepanu saab pöörata lastevanemate koolitamisele, eriti sellele, et lapsevanem õpiks kasvama koos lapsega. Lapse individuaalsuse arvestamine seab suuremad nõudmised laste õpi- ja kasvukeskkonna parendamisele. Seetõttu tegelevad koolieelses eas laste arengu hindamisega lisaks lasteaiadele meditsiini- ja rehabilitatsiooniasutused. Kohaliku omavalitsuse sotsiaal- ja/või lastekaitsetöötajate poole pöördub alusharidusamet juhul, kui lapsevanemad ei suuda täita oma rolli lapse tervise ja arengu toetajatena.

4.1.1. Huviringid lasteaia ja lasteaiaaerialistele lastele

Veebivaade Valgamaa lasteaedade kodulehekülgedele vahemikus september kuni november 2013.a. ei andnud teateid, et Valga maakonna lasteaedade juures tegutseksid huviringid.

Samas on mõne lasteaia arengukavva märgitud, et ollakse lasteaia huvitegevuse teemaga kokku puutunud.

Näiteks Valga lasteaed „Buratino“ on oma veebilehel avanud esialgu küll tühjana seisva saki – *Huvitegevus* - ja arengukavas on kirjutatud, et hoolekogu on lasteaia arengukava tehes 2012. aasta oktoobris märkinud järgmist: *tantsuline tegevus, muusikategevused - huviringide võimalus*. Misläbi on arengukavas ka tegevus *Võimaluste leidmine huviringide valdkondade mitmekesistamiseks*- ja kavandatud järgmine alustamis-/tegutsemismõõdik - *Lasteaia tegutsevad erinevate valdkondade huviringid (2013. II poolaasta)*.

Valga lasteaed „Kaseke“ märgib oma asutust veebilehel tutvustades, et soovi korral löövad lapsed kaasa huvialaringides.

Valga lasteaed „Walko“ arengukavva on lapse arengu prioriteetsete eesmärkide alla märgitud tegevus: *Huvitegevuse korraldamine lasteaia*. Kavandatuga alustamiseks on plaanitud esmalt lastevanematele ja lastele küsitlus + analüüs, siis huviringide loomine ja taas analüüs. Tegevuse algusajaks on 2014. aasta I poolaasta. Tulemuse vaates nähakse töötavaid huviringe, mõõdik: *vähemalt 30% lasteaia lastest osaleb huviringides*.

Tõrva linna lasteaed „Mõmmik“ kodulehel on põhiväärtus: *Väga tähtsaks peame iga lapse eripära ja huvidega arvestamist*.

Täpsustatud andmetel on huviringid olemas lasteaed Buratino juures. Neid korraldatakse läbi mittetulundusühingu. Lasteaed „Walko“ saali kasutas varemalt kool, mistõttu huviringide teema tuleb käsitlusele nüüd, kui saal on taas ainult lasteaia kasutuses. Tegelikult tegutseb lasteaed juures ka beebikoole (nt „Buratino“, „Võrukael“). Huviringide rakendamine lasteaia sõltub eelkõige iga lasteaia lastevanemate initsiatiivist. Kindlasti on oodatud ka huvitavad pakkumised ja algatused väljastpoolt. Huviringid soodustavad laste arengut. Need saavad lastele pakkuda erinevaid tegevusi. See sobib ka lasteaiale oma näo leidmiseks. Kokkuvõtvalt võib tõdeda, et pakutavates tasulistes või tasuta huviringides osalemine ei ole Valgamaal massiline, kuigi katsetamisi on olnud maakonnas mitmeid.

Valgamaa laulu- ja tantsupeol on alati osalenud lasteaedade rühmad.

Näiteks Valgamaa hariduselu aastaraamatute andmete järgi on maakonna peol osalenud Tõrva lasteaia „Tõrvalill“ mudilaste tantsurühm, Valga lasteaedade „Burtino“ ja „Walko“ tantsurühmad, Tõrva lasteaia „Mõmmik“ mudilaste võimlemisrühm.

Valgamaal pakuvad eelkooliealistele lastele huviharidust eraharidusorganisatsioonid (nt tantsustuudio Lys- mudilaste võimlemisrühm) ning väikelaste huviringid tegutsevad

omavalitsuste kultuuri- ja rahvamajade juures. Samuti pakub Valga Kultuuri- ja Huvialakeskus kui huvikool väikelastele kaks korda nädalas mudilasringi, Max-Mary tantsuringi (alates 4. eluaastast) ning peotantsu.

4.1.2. Tervishoid lasteaias, lapse tervise toetamine

Esmalt olgu nimetatud Valgamaa lasteaiad, kes on **tervist edendavate lasteaedade võrgustiku liikmed**. Need on Hummuli vallas asuv lasteaed „Sipsik“ (liitus juba 2002.a), Otepää valla lasteaed „Pähklike“ ja Puka lasteaed (mõlemad on liitunud 2011.a). Samuti osalevad lasteaiad võrgustikutöös „Kiusamisest vaba lasteaed“. Võrgustikega liitumine rikastab lasteasutuse igapäevategevust. Tänapäevaks ei ole kohustatud arstid väljastama ega lapsevanemad esitama lasteaeda arstitõendit. Lapsevanem otsustab ise selle üle, milliseid teateid ta lasteaiale annab. Nii lasteaedade kui lapsevanemate koostöö on vajalik selleks, et tagada lapse turvalisus ja eakohane areng.

4.1.3. Toitlustamine lasteaias

Lasteaias jälgitakse laste tervislikku toitumist, mille põhitingimuseks on, et alates varasest lapseast peab lapse toidusedel sisaldama iga päev vajalik koguses ja vahekorras põhitoitaineid, vitamiine ja mineraalaineid. See soodustab lapse eakohast arengut. Kindlasti on regulaarne tervislik toitumine aluseks lapse toitumisharjumuste kujunemisele terveks eluks.

Tabel 4-7. Hinnang ja eesmärgid: Valgamaa maakonna alusharidus – koolieelsed lasteasutused, huviringid lasteaias, lapse tervise toetamine, toitlustamine

Hinnang	Lühiajalised parentusvaldkonnad ja arengud (3 aastat)	Pikaajalised parentusvaldkonnad ja arengud (6 aastat)
<p>1.Tervikuna on maakonna alusharidus heal tasemel.</p> <p>2.Igas omavalitsuses pakutakse alusharidusteenust.</p> <p>3.Lasteaedades on korraldatud ja tagatud laste tervislik toitumine ning eakohane areng ja laste turvalisus.</p> <p>4.Lasteaedade personal vastab nõuetele.</p> <p>5.Puuduseid esineb: -ei ole võimalik osutada piisavalt tugiteenuse abi; -lasteaedade füüsilised keskkonnad vajavad parandamist.</p> <p>6.Mõnes omavalitsuses (nt Otepää vald) on lasteaiakohti puudu.</p> <p>7.Temaatiline järelevalve ei hõlma igal aastal kõiki lasteaidasid. Toimub asutuste endi sisehindamine.</p> <p>8.Koolieelses eas lastele pakutakse huvide arendamiseks huvialaringe.</p> <p>9.Valgamaa lasteaedades toimub keelekümbel.</p> <p>10.Lasteaiad on liitunud ja osalevad neile sobilikes üleriigilistes võrgustikes (nt Tervist edendav lasteaaed, Kiusamisvaba lasteaaed).</p>	<p>1.Tarvilik on ühtlustada lasteaedade ja koolide omavaheline laste kooliküpsuse hindamine.</p> <p>2.Koolis ja lasteaias kasutamisel olevad meetodikad vajavad kooskõlastamist (ühtlustamist).</p> <p>3.Lasteaiaõpetajate täienduskoolitused ja kaadri jätkusuutlikust tagav personalipoliitika.</p> <p>4.Jätkata lasteaedades toimuvat keelekümbelust, kus seda tarvis ja liituda neil, kus tarvis algatada keelekümbel.</p> <p>5.Osata leida ja kasutada erinevaid võrgustikke ja programme, mis võimaldavad (projektidega) lasteaedadele luua ja väljendada oma erinäolisust, tuua lisaraha.</p> <p>6.Maakonna parimaid praktikaid kasutatakse lasteaedade sisekoolitustel. Töötavad ainekomisjonid: kohtumised nii horisontaalselt kui vertikaalselt.</p> <p>7.Lasteaiad loovad ja kasutavad võimalusi lastevanematega koostööks – nõustamiseks, et lapsevanem õpiks kasvama koos lapsega.</p> <p>8.Lapse individuaalsuse arvestamine ja suuremad nõudmised laste õpi- ja kasvukeskkonna parendamisele.</p> <p>9.Koolieelses eas laste arengu hindamisel abistavad lasteaiade meditsiini- ja rehabilitatsiooniasutused.</p> <p>10.Kohalik omavalitsus abistab, kui</p>	<p>1.Alushariduses osalemise võimaluse loomine (eri vormides) vähemalt 95%-le maakonnas elavatele lastele.</p> <p>2.Valgamaa lastele vanuses 1,5 kuni 3 aastat on tagatud vähemalt koht lastehoius.</p> <p>3.Lastele vanuses 3-7aastat (kuni koolini) on tagatud koht lasteaias.</p> <p>4.Kõigile lastele luuakse riiklikult tagatud võimalused alushariduse omandamiseks</p> <p>5.Alusharidusasutused tagavad lastele regulaarse tervisliku toitumise ja abistavad pere lapse toitumisharjumuste kujunemisel.</p> <p>6.Lasteaia territooriumid on nõuetekohaselt piiratud ja korrastatud. Mänguväljakud on ohutud, tegeldakse nende jätkusuutliku kaasajastamisega.</p> <p>7.Hajaasustusel elavate perede lastele on korraldanud liikumine lasteaiade ja koju. Selleks pakutakse ühislahendusi (õpilasliin ja /või ühistransport)</p> <p>8.Õpetajakoolituse toetamine ja selle kvaliteedi tõusu nõudmine.</p> <p>9.Õpetajat toetava tervikliku maakondliku tugisüsteemi väljaarendamine.</p> <p>10.Lasteõpetajatele väärrika palga tagamine.</p> <p>11.Kaotada ebavõrdsus õpetajate töö tasustamisel erinevates omavalitsustes.</p>

	lapsevanemad ei suuda täita oma rolli lapse tervise ja arengu toetajatena.	
--	--	--

4.2. Maakonnas pakutav üldharidus - algkoolid, põhikoolid, gümnaasiumid ja keskkoolid

Eesti hariduskorralduse uuendamises on üldharidus see, mis loob võimalused sujuvaks üleminekuks ühelt haridustasemelt järgmisele ja tagab seda toetavad struktuurid. Riikliku suundumuse kohaselt taotleb üldharidussüsteemi arendamine võimalust luua kõigile õpilastele võrdväärsed võimalused ja tingimused võimetekohase ja kvaliteetse hariduse omandamiseks.

Selle eesmärgi realiseerimine Valga maakonna vaates sisaldab sujuvate üleminekute loomist ühelt haridustasemelt teisele. Kusjuures konkurentsivõimelisus ja jätkusuutlikkus peab olema korraldatud isikutele (õpilased, õpetajad, tugipersonal, koolijuhid) kui materiaalsele baasile (hooned, rajatised) ning tugiteenustele (transport, nõustamine, karjäär jms).

Maakonna koolivõrgu arendamise kava keskne koht on põhihariduse korraldamises. Käesoleva dokumendi selles osas on ka tagasivaateid alusharidusele (maakonnas on mitu liitasutust nagu lasteaed-alkool, lasteaed-põhikool). Samuti on selles peatükis üldhariduskeskselt esitatud kogu maakonna hariduse kättesaadavus, s.h õpilastransport ja õpilaskoduteenus ning optimaalne haridusasutuste arv ning vajadus.

Selleks, et mõjusamalt tõuseks esile koolivõrgu arendamise maakondlik vajadus ning väheneks otsene kohaliku omavalitsuse keskne vaatenurk, on siia peatükki sisse toodud varem nimetatud maakonna sotsiaalse infrastruktuuri uus kantide kaupa käsitus. Peatükk on mahukas, seepärast on hinnangud ja eesmärgid esitatud peatüki sees mitmes osas.

Kohalike omavalitsuste konkreetsed vaated ja eesmärgid kogu oma territooriumi haridusteenuste, eriti üldhariduse vaates, on esitatud käesoleva strateegia eraldi lisadena, et säilitada nende ehedus ja väärtustada olulisus.

4.2.1. Maakonna üldhariduskoolid ja õpilaskond

Valgamaal on käesoleva õppeaasta alguses 23 kooli. Neist 20 on munitsipaalkoolid, kaks on riigikoolid, üks erakool. Maakonna koolid omavalitsuste kaupa on toodu alljärgnevas tabelis.

Tabel 4-8. Valga maakonna koolid 2013/2014. õppeaastal

Kooli pidaja (omavalitsus)	Kooli nimi
Helme vald	1. Ala põhikool
	2. Ritsu lasteaed-alkool
Hummuli vald	3. Hummuli põhikool
Karula vald	4. Lüllemäe põhikool
Otepää vald	5. Otepää gümnaasium
	6. Pühajärve põhikool
Palupera vald	7. Palupera põhikool
Puka vald	8. Puka keskkool
	9. Aakre lasteaed-alkool
Põdrala vald **	10. Riidaja põhikool
	11. Pikasilla kool **
Sangaste vald	12. Keeni põhikool
Taheva vald	13. Hargla kool
Tõlliste vald	14. Tsirguliina keskkool
Tõrva linn	15. Tõrva gümnaasium
Valga linn *	16. Valga gümnaasium
	17. Valga vene gümnaasium
	18. Valga kaugõppegümnaasium
	19. Valga põhikool
Õru vald	20. Õru lasteaed-alkool
Kooli pidaja (riik)	Kooli nimi
Riigikool	21. Valgamaa kutseõppekeskus
Riigikool	22. Valga Jaanikese kool
Kooli pidaja (erakool)	23. Audentese spordigümnaasiumi Otepää filiaal

* Valga Linnavolikogu otsuse (18. 01. 2013. nr 1) kohaselt annab linnavalitsus hiljemalt 1. septembriks 2016 Valga Gümnaasiumi pidamise üle Eesti Vabariigile. Samuti korraldatakse hiljemalt 1. septembriks 2015 Valga linnas koolivõrk ümber alljärgnevalt: Valga Vene Gümnaasium jääb tegutsema põhikoolina põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse § 2 lõike 3 punktis 1 toodud vormis. Misjärel gümnaasiumiharidust antakse üksnes teistest kooliastmetest eraldatud Valga Gümnaasiumis, mis tegutseb gümnaasiumina põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse § 2 lõike 3 punktis 4 toodud vormis.

** Põdrala Vallavolikogu otsuse (28.02.2014. nr 1) kohaselt lõpetab Pikasilla Kool tegevuse 31.08.2014.

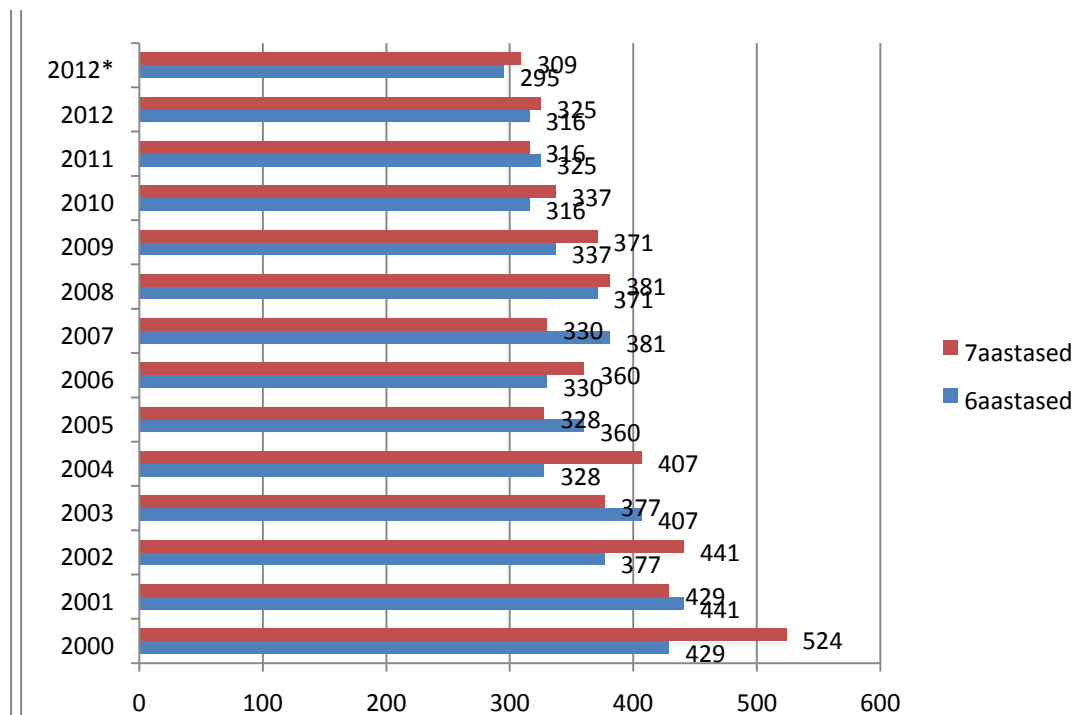
Siin esitatud kooli nimed (v.a üldnimed kool) kajastavad enamasti ka sisu, millise kooliastmeni haridusteenust osutatakse. Võib märgata, et omavalitsused osutavad koos alus- ja üldharidusteenust, mis väljendub ka nende asutuste nimedes (nt lasteaed-alkool ja lasteaedpõhikool). Kümneid aastaid tuttavatele lasteaed-alkoolidele on viimasel viiel aastal lisandunud varem tavatud lasteaed-põhikoolid. Koolide juurde on loodud lasteaiarühmad.

Selliseid põhikoole, mille juures on lasteaed, on maakonnas neli (Lüllemäe, Pühajärve, Riidaja, Hargla).

Igapäevaselt mõjutab koolide pidajaid ja koolide arendamise korraldajaid maakonna koolide 1. klassi astuvate laste arv. Lapsi on kaheteistkümne aastaga (üldkeskhariduslik kooliaeg) jäänud vähemaks 1,6 korda. Seetõttu on korrastatud ja tuleb edaspidigi korrastada koolivõrku.

Sündimuse trend on kahanev. Õpilaskonna vähenemist mõjutab väga kõrge eelkooliealiste laste väljaränne. Pikas perspektiivis võib prognoosida, et 1. kooliaseme õpilase arv väheneb veel kuni 10%, kui arvestada vähese sündimuse ja väljarände koosmõju. Olukorda illustreerib lisatud joonis, kus on aastate kaupa näha kooliminevate laste hulk.

Joonis 4-3. Valga maakonna 6-ja 7aastased lapsed alates 2000.aastast kuni 2012. aastani

Allikas: Statistikaamet, Valgamaa rahvastikuregister, september 2013

Olgu vaid lühivõrdluseks nimetatud, et kui 2000. aastal jõudis kooliikka 370 last, siis 1. kooliastmes oleks olnud statistika põhjal 1090 õpilast. Tegelikult oli koolides 965 õpilast (s.t 125 vähem). 2004.aastal sündis 327 last. 2011. õppeaasta alguseks oleks neist koos varemündinutega (siin 6aastaste hulgas) kooliikka pidanud jõudma 330 last. Sünnistatistika põhjal oleks 1. kooliastmes õppimas 1000 last. Tegelik arv kajastub Valgamaa hariduse aastaraamatus: õpilaste arv seisuga 10.09.11 oli 1. kooliastmes 917 last, st 83 last vähem. See, mitu last on konkreetses koolis ja selle piirkonnas vähem, on väga erinev.

Näiteks *Pikasilla* koolis oli selles kooliastmes nimetatud ajal vaid 7 õpilast. Muutus võrreldes eelmise aastaga – 4 õpilast vähem. *Hargla* koolis küll 14 õpilast, kuid võrreldes eelmise õppeaastaga oli selles astmes 20 õpilast vähem. *Valga Vene Gümnaasiumis* 45 õpilast ja *Valga Gümnaasiumis* 50 õpilast kooliastmes vähem.

Alati ei tähenda üldine õpilaste arvu vähenemine õppijate hulga vähenemist konkreetses koolis.

Näiteks oli õpilasi nimetatud kooliastmes varasema aastaga märgatavalt rohkem (1416 õpilast enam) *Lüllemäe* põhikoolis (kooliastmes kokku 22 õpilast), *Tõrva* gümnaasiumis (kooliastmes kokku 103 õpilast) ja *Valga* põhikoolis (kooliastmes kokku 149 õpilast). Kõik nimetatud koolid avasid vaadeldud õppeaastal ka lisaklassid.

Õpilaste arvu vähenemine mõjutab otseselt lisaks klassikomplektide arvule koolis ka klassi keskmist täituvust ja õpetajate ametikohtade arvu. Suureneb liitklasside moodustamise surve nii I kooliastmes kui ka II ja III kooliastmes.

Näiteks klassikomplektide arvu vähendasid esitatud võrdlusajal viis kooli: *Hummuli, Palupera* põhikool ning *Valga Vene, Otepää ja Valga* gümnaasium.

Valga maakonna koolides õpib käesoleval õppeaastal kokku 3727 õpilast. See on 167 õpilase võrra vähem kui eelmisel õppeaastal ja 308 õpilast vähe, kui 2011/2012. õppeaastal. Võrreldes 2010/2011. õppeaastaga tänavust on õppeaastat, on õpilasi tänavu vähem 525 võrra.

Märkus: Valgamaa kutseõppekeskus loeb oma õpilaste hulka ka need üldhariduskoolide õpilased, kellele korraldatakse kutseõpet põhikoolides või gümnaasiumides. Seega on mõned õpilased arvestatud topelt.

Maakonna õpilaste arv viiel eelnenud õppeaastal ja käesoleval õppeaastal on esitatud koolide ja õppeaastate kaupa alljärgnevas tabelis. Kuue aastaga on Valgamaa koolides 1001 õpilast vähem.

Tabel 4-9. **Õpilaste arv 2008/2009. õppeaastal kuni 2013/2014. õppeaastal koolide kaupa**

Kool	Õpilaste arv viimasel kuuel aastal					
	2008/2009	2009/2010	2010/2011	2011/2012	2012/2013	2013/2014
Ala põhikool	67	65	52	50	50	48
Ritsu lasteaed-alkool	28	31	39	34	27	29
Hummuli põhikool	87	88	82	71	73	97
Lüllemäe põhikool	48	43	43	57	66	68
Otepää gümnaasium	503	472	446	440	413	387
Pühajärve põhikool	110	102	88	90	90	91
Palupera põhikool	72	80	71	77	80	77
Puka keskkool	173	156	139	123	114	108
Aakre lasteaed-alkool	19	21	23	25	23	21
Riidaja põhikool	55	51	43	40	41	37
Pikasilla kool ****	22	22	23	19	13	10
Keeni põhikool	140	137	132	124	113	110
Hargla kool	72	80	73	53	49	52
Tsirguliina keskkool	213	198	175	151	143	144
Tõrva gümnaasium	542	525	483	497	469	446
Valga gümnaasium *	782	732	665	620	154	159
Valga vene gümnaasium **	483	450	444	414	403	391
Valga kaugõppegümnaasium	94	128	99	95	95	60
Valga põhikool	387	370	386	402	861	846
Õru lasteaed-alkool	13	15	16	21	19	15

Valgamaa kutseõppekeskus	603	587	565	468	464	415
Helme sanatoorne internaatkool ***	69	35	31	34	-	-
Valga Jaanikese kool	91	80	80	79	81	68
Audentese spordigümnaasiumi Otepää filiaal	55	56	54	51	53	48
Kokku:	4728	4524	4252	4035	3894	3727

* Alates 01.09. 2012. a. ainult gümnaasiumiklassid.

** Alates 01.09. 2013. a. ei ole 10. klassi (on 11. ja 12. klass).

*** Alates 15.07. 2012. a. suletud.

**** Alates 31.08. 2014. a. suletud.

Allikas: Valgamaa hariduselu aastaraamatud, EHIS.

Võrreldes kolme viimase õppeaasta õppijate arvu on näha, et maakonna üldharidust andvates koolides (välja on jäetud kutsekooli) õppis 2011/2012. õppeaastal 3567 õpilast, sealhulgas kaugõppes 95 noort. 2012/2013. õppeaastal oli 3414 õpilast, sealhulgas kaugõppes taas 95 noort. Käesoleval õppeaastal alustas munitsipaalkoolides õpinguid 3312 õpilast, s.h kaugõppes 60 noort. Õpilaste arv munitsipaalkoolides on kõigil nimetatud õppeaastatel vähenenud (-120 õpilast, st 3,36%, - 153 õpilast, st 4,48% ja - 102 õpilast, st 3,08%).

Arvuliselt õpib igal aastal koolis sada õpilase igal aastal maakonna koolides vähem võrreldes eelmise aastaga. Kolme aasta keskmisena on õpilasi vähem ca 3,6%. Õpilaste arvu vähenemine lähiaastatel jätkub.

1. klassis asus maakonnas 2013/2014. õppeaastal õppima 310 õpilast, mis võrreldes üleelmise 2011/2012. õppeaastaga on 1 õpilane vähem, eelmisel 2012/2013. õppeaastal oli 1. klassidesse tulijaid 290. Seega on käesoleval õppeaastal võrreldes eelmise õppeaastaga 10 õpilast koolide esimestes klassides enam.

Võrreldes viimast kolme õppeaastat, võib tõdeda, et suhe ca 60% õpilasi õpib linnakoolides (Tõrva ja Valga linna koolid, sh kaugõppegümnaasium) ja 40 % maakoolides. Maakonna munitsipaalkoolidest õpib 2013/2014. õppeaasta alguse seisuga linnakoolides (koos kaugõppega) 1902 õpilast ehk 59,5 % ja maakoolides 1294 õpilast ehk 40,5%. Linnakoolides õpilaste koguarv võrreldes 2011/2012. õppeaastaga langenud 6,2%. Samal ajal on maakoolide õpilaste arv langenud ca 5,9%.

Kui õpilaste arvu vähenemine või suurenemine on koolide täituvuse näitajad, siis koolide tulemusnäitajad on vähene väljalangevus ja edukad lõpetajad. Kvaliteedinäitajateks on põhikooli lõpetajale väljastatav kiitusega lõputunnistus. Alljärgnevas tabelis on esitatud kahe viimase aasta põhikooli viimase klassi (9. klass) õpilaste arv nimekirjas, lõpetajate arvud ja neist kiitusega lõpetaja arv.

Tabel 4-10. Põhikooli lõpetamine 2012. ja 2013. aastal

Kool	Õpilasi nimekirjas		Lõpetas kooli lõputunnistusega		sh kiitusega	
	2012.a	2013.a	2012.a	2013.a	2012.a	2013.a
Ala põhikool	7	4	6	3	-	1
Hargla kool	7	2	7	2	-	-
Hummuli põhikool	7	7	7	7	-	-
Keeni põhikool	15	13	15	13	-	-
Lüllemäe põhikool	5	6	5	6	-	-
Otepää gümnaasium	52	42	51	41	1	4
Palupera põhikool	7	12	7	12	-	1
Puka keskkool	13	13	12	12	2	1
Pühajärve põhikool	15	10	15	10	-	-
Riidaja põhikool	3	5	3	5	-	-
Tsirguliina keskkool	19	6	19	6	-	-
Tõrva gümnaasium	52	42	48	40	2	3
Valga gümnaasium	71	-	70	-	4	-
Valga kaugõppegümnaasium	11	11	5	2	-	-
Valga põhikool	45	87	45	86	3	8
Valga vene gümnaasium	38	28	36	28	-	1
Valga Jaanikese kool	6	6	6	6	-	-
Kokku:	373	294	357	279	12	19

Allikas: Valgamaa hariduselu aastaraamat 2011/2012 õppeaasta ja täiendatud andmed september 2013.a.

Tabelina on esitatud ka kahe viimase aasta gümnaasiumi viimase klassi (12. klass) õpilaste arv nimekirjas, lõpetajate arvud ja neist kiitusega lõpetaja arv. Ruumi säästmise huvides ei ole esitatud gümnaasistide tulemusi riigieksamitel. Selle kohta on põhjalikud andmed iga õppeaasta kohta Valga maavalitsuse hariduse aastaraamatutes.

Tabel 4-11. Gümnaasiumi/keskkooli lõpetamine 2012. ja 2013. aastal

Kool	Õpilasi nimekirjas		Lõpetas kooli lõputunnistusega		sh kuldmedaliga		sh hõbemedaliga	
	2012.a	2013.a	2012.a	2013.a	2012.a	2013.a	2012.a	2013.a
Audentese spordigümnaasiumi Otepää filiaal	14	17	14	17	-	-	-	1
Otepää gümnaasium	29	41	29	40	1	-	-	1
Puka keskkool	5	4	5	4	-	-	-	-
Tsirguliina keskkool	8	8	8	8	-	-	-	1
Tõrva gümnaasium	42	39	42	39	5	1	-	4
Valga gümnaasium	39	41	39	41	-	1	1	1
Valga kaugõppegümnaasium	26	20	10	13	-	-	-	-
Valga vene gümnaasium	22	26	22	25	1	1	1	
Kokku:	185	196	169	187	7	3	2	9

Kui esitatud koondandmete alusel võtta kokku Valga maakonna koolide arv ja õpilaste arv, siis saab vaid kinnitust tõdemus, mille esitab käesolevat koolivõrgu arengukava ette valmistanud 2012. aasta alguses välja antud dokument „Lähtekohad Valga maakonna koolivõrgu arendamiseks“, et Valga maakonna koolivõrgu muutused on toimunud vaevaliselt. Need ei tule järele kiirelt vähenenud sündimuse vähenemisele ning väljarändemõjudele ega arvesta piisavalt õpilaste arvu mõjutustele. Kuigi koolide keskmine täituvus on vähenenud üle 20%.

On väga terve lähenemine, et üldisele arendusvajadusele saab lisada Valgamaa hariduselu aastaraamatus igal õppeaastal koolide endi poolt välja toodud probleemid, milles paljud koolid nimetavad õpilaste arvu (kiire) vähenemist, kuid ka juba toimuva koolivõrgu korrastamisega seotud probleeme.

Näiteks: Lahkhelid Otepää vallavalitsuse - ja volikoguga. Volikogu otsus Pühajärve Põhikooli sulgemise kohta halvas igapäevast koolielu. Segadused kooli eelarvega. (*Pühajärve põhikool*). Kool töötas kuues erinevas hoones. Põhikooliosa eraldub Valga Gümnaasiumist. (*Valga Gümnaasium*) Seoses üleminekuga uuele õppekavale hilinevad või on praeguseni saamata vajalikud õpikud, töövihikud jmt. (*Valga Vene Gümnaasium*) Puuduvad gümnaasiumiastmes uue õppekavaga seotud õppematerjalid. (*Otepää Gümnaasium*) Vähene oma kooli tegemiste reklaamimine. (*Tsirguliina Keskkool*) Liitklass. (*Hummuli Põhikool*)

Mitte valdavalt, kuid ometi on probleemidena välja toodud ka õpilaste õpihuvide puudujäägid. Tõsi, siin on vaatenurkades väikesi erinevusi.

Näiteks: Käitumishäiretega laste arvu suurenemine. Õpimotivatsiooni puudumine. (*Ala Põhikool*) Üksikute õpilaste ignorantsus koolitöö suhtes. (*Valga Gümnaasium*) Õppijate osavõtt õppetööst. (*Valga Kaugõppegümnaasium*) Paljud andekad lapsed ei arenda oma võimeid, vaid teevad just niipalju, kui vaid hinde saamiseks vaja. (*Tõrva Gümnaasium*)

Et riske maandada püüavad koolid üksteisest eristuda ja õpikeskkonda ahvatlevamaks muuta läbi erinevates üleriigilistes võrgustikes koostöötamise.

Näiteks on Palupere ja Hummuli kool Eesti Mõisakoolide ühenduse liikmed. Hummuli kool väärtustab eraldi veel loodushariduse andmist.

Tabel 4-12. **Hinnang ja eesmärgid: Maakonna üldhariduskoolid ja õpilaskonna üldpilt**

Hinnang	Lühiajalised parendusvaldkonnad ja arengud (3 aastat)	Pikaajalised parendusvaldkonnad ja arengud (6 aastat)
<p>1.Valga linna ja paljude omavalitsuste koolivõrk on optimeeritud.</p> <p>2.Koolivõrgu korraldamisega on tarvis tegelda ka edaspidi. See ei tule järele kiirelt vähenenud sündimuse ning väljarändemõjudele ega arvesta piisavalt õpilaste arvu mõjutusi. Koolide keskmine täituvus on vähenenud üle 20%.</p> <p>3.Õpilaskonna vähenemist mõjutab väga kõrge eelkooliealiste laste väljaränne. Pikas perspektiivis võib prognoosida, et 1. kooliaseme õpilase arv väheneb veel kuni 10%.</p>	<p>1.Uute põhikooli ja gümnaasiumi riiklike õppekavade rakendamine.</p> <p>2.Tarvilik on ühendada Valga kaugõppegümnaasium Valga gümnaasiumiga. 2016. aastaks on Valgamaal riigigümnaasium.</p> <p>3.Valgas alustatud gümnaasiumite ühendamise reformi lõpuleviimine.</p> <p>4.Valga Gümnaasium vajab õpilaskoduteenust.</p> <p>5.Õpilaste väljalangevuse vähendamine.</p> <p>6.Õpilaste õpihuvi loomine ja hoidmine.</p> <p>7.Noortele karjääriteenuste tagamine põhi- ja keskkooli tasemel</p> <p>8.Keskkooliasteme lõpetajate jätkamine kõrgharidusõppes suureneb.</p> <p>9. Koolide materiaalne baas ja hooned on korrastatud, tehakse vajalikke investeeringuid.</p>	<p>1.Õpilaste õpihuvi loomine, hoidmine ja arendamine.</p> <p>2.Gümnaasiumivõrgu korrastamine tõmbekeskuste põhiselt ja haridusstrateegiliste suundumuste kohaselt.</p> <p>3.Piirkondlike õpilaskoduteenuste loomine. (eelkõige Tõrva ja Otepää)</p> <p>4.Õpilastranspordi korraldamine nii, et see on toetab maakonna koolivõrku.</p> <p>5.Lastevanemate teadlikkuse tõstmine noorte edasiõppimise võimalustest ja karjääri planeerimisest.</p> <p>6. Keskkooliasteme inimeste osakool 20- 64aastaste elanike arvust vähem, kui 25%.</p> <p>7.Keskkooliasteme lõpetajate jätkamine kõrgharidusõppes suureneb 40%lt 65le protsendile.</p> <p>8. Gümnaasiumites on kaasajandutele vastavad õppelaborid.</p>

4.2.2. Maakonna üldhariduskoolide pedagoogid

Õpilaste arvu vähenemisest tulenevalt on vajalik analüüsida, mil määral väheneb õpetajate ametikohtade arv. Koolivõrgu kujundamist mõjutav indikaator on õpilaste arv ühe õpetaja ametikoha kohta (kooliti). Seepärast on enne korralduslike muutuste tegemist otstarbekas vaadata üldhariduskoolide võtmetöötajate – õpetajate – ametikohtade arvu, staaži, kvalifikatsiooni, rakendusprintsipi kooliastmeti. Valgamaa õpetajaskonna keskmine vanus on kõrge. Vaja on koolidesse tuua juurde noori spetsialiste. Õpetajate keskmise vanuse analüüs

õpetatavate ainete ja koolide lõikes võimaldab koolidel prognoosida pedagoogide värbamise ja arendamise vajadust, kavandada personalipoliitikat, samuti õpetajate täienduskoolitust maakonnas.

Valgamaal töötab ca 500 õpetajat (täpsed andmed aastate viisi vaata tabel 4-13). Naisõpetajaid on ca 83-84%, meesõpetajad ca 16% - 15%. Selles arvestuses on kokku arvatud aineõpetajad ja koolide juhtkond. Lisaks õpetajatele töötavad koolides mitmed teised erialaspetsialistid: huvijuhid, infojuhid, logopeedid, psühholoogid, sotsiaalpedagoogid ja eripedagoogid.

Eesti õpetaja on rahvusvahelisest keskmisest vanem. Ka Valgamaa koolides töötavad valdaval väga kogenud pedagoogid. Allolevast tabelist nähtub, et üle 59% õpetajatest on pedagoogilist tööd teinud üle 15 aasta. Ca 10% õpetajatest on töötavad pensionärid.

Kolmel võrreldaval õppeaastal (2010/2011.õ.a, 2011/2012.õ.a ja 2012/2013.õ.a) on peaaegu samapalju, kui on koolides töötavaid pensionäre, ka õpetajatööd alustanud noori. Nemed moodustavad kuni 8% Valgamaa koolide õpetajaskonnast. Uutest õpetajatest veidi enam on neid, kes koolis töötanud juba 8 – 11 aastat.

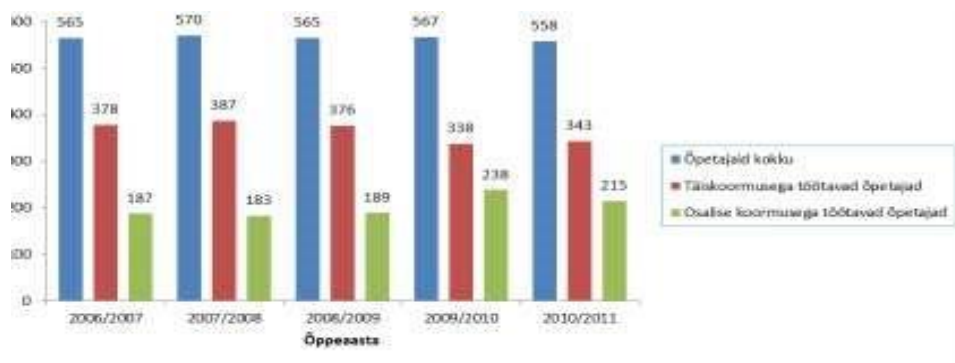
Tabel 4-13. Valgamaa pedagoogid õppeaastati, rühmitatud staaži kaupa

Staaž	2010/2011 õppeaasta	2011/2012 õppeaasta	2012/2013 õppeaasta
0 kuni 2 aastat	41	44	40
2 kuni 5 aastat	47	50	55
5 kuni 8 aastat	34	31	35
8 kuni 11 aastat	46	37	33
11 kuni 15 aastat	59	42	40
üle 15 aastat	338	305	298
Kokku:	565	509	501

Allikas: Valgamaa hariduselu aastaraamatud

Vaadeldud kolme aastat omavahel võrreldes töötab viimasel võrdlusaastal 55 õpetajat koolides vähem. Tegelikult võib praktikast tõdeda, et õpetajate ametikohtade vähenemine on keskmisest kiirem kui õpetajate arvu kahanemine. See tähendab, et on järjest enam neid, kes töötavad osakoormusega. Võib lisanduda ka vajadus töötada kvalifikatsioonile mittevastavalt, millega võib kaasneda kiire enesetäiendamise või uue kvalifikatsiooni saamise vajadus. Andmed täis- ja osalise koormusega töötavate õpetajate andmed on esitatud viie eelmise õppeaasta kohta: õppeaastad 2006/2007, 2007/2008, 2008/2009, 2009/2010 ja 2010/2011.

Joonis 4-4. Täis- ja osalise koormusega töötavad õpetajad

Allikas: Valgamaa hariduselu aastaraamat 2012

Koolide kaupa annab ülevaate iga-aastase täis-ja osakoormusega töötavate õpetajate kohta Valgamaa hariduselu aastaraamat. Täis-ja osakoormustega töötamine on kooliti väga erinev. Näiteks töötasid siinimetatud õppeaastal Audentese Otepää filiaalis kõik õpetajad ja treenerid osakoormusega. Hargla koolis oli vaid ¼ õpetajatest täiskoormusega töötajad, Lüllemäe koolis oli osakoormusega töötajaid veidi üle 50%, Palupera koolis 60% lähedal, Ritsu koolis 75%, Riidaja koolis isegi 77% ja Valga Kaugõppegümnaasiumis 91% (st täiskohaga oli vaid üks pedagoogiline töötaja). Õru koolis töötasid vaid täiskoormusega õpetajad (3 inimest), 90% töötajatest oli täiskoormusega Valga vene gümnaasiumis, 76% täiskoormusega töötajaid oli Tsirguliina ja ca 70% Puka keskkoolis, ca 80% Otepää ja ca 82% Tõrva gümnaasiumides ning Keeni 87% ja 94% Valga põhikool pedagooge töötas samuti täiskoormusega.

Kui õpetaja töövõtjana vaatab oma töökoormust ja sellest tulenevalt töötasu, siis koolipidajale on oluline jälgida, mitu õpetaja ametikoha kohta on koolis ühe õpilase kohta. Haridus- ja teaduministeriumi eestvedamisel on koostatud 2010/2011. õppeaastal võrdlus („Lähtekohad Valga maakonna koolivõrgu arendamiseks“): mitu õpilast on ühe õpetaja ametikoha kohta koolis. Saadud tulemust on võrreldud Eesti keskmisega. Järgnevalt on esitatud nende tulemuste koondvaade.

Kui **I kooliastmes** oli Eestis keskmiselt 6,4 õpilast õpetaja ametikoha kohta, siis Valgamaal olid sellel piiril või piirist paremini, st koolipidaja jaoks säästlikumalt/positiivsemalt majandavad koolid kõik **Valga** linna koolid, samuti **Otepää** ja **Tõrva** gümnaasium, Tsirguliina, Õru, Hummuli ja väikese mõõndusega ka Ritsu. Kõige madala ökonoomsusega ehk väga tagasihoidliku sellekohase näitajaga oli **Pikasilla**, kus oli 1,8 õpilast ühe õpetaja ametikoha kohta. Väga vähe õpilasi ühe õpetaja kohta oli ka **Ala** (2,2 õpilast), **Riidaja** (2,4 õpilast), **Aakre** (2,6 õpilast). Veidi enam õpilasi ühe õpetaja kohta oli järgmistes koolides: Puka ja Lüllemäe (3,2 õpilast), Palupera (3,6 õpilast), Pühajärve (3,6 õpilast) ja Hargla (4,6 õpilast). Kuid need koolid jäid samuti maha Eesti keskmisele alla jäävast Valga maakonna keskmisest, milleks oli I kooliastmes 5,7 õpilast ametikoha õpetaja kohta.

II kooliaste, milles võib koolipidajal vaja minna lisaks klassiõpetajale ka mõnd aineõpetajat, on nii Eestis keskmiselt kui Valgamaal väheökonoomsete näitajate. Vastav keskmine on Eestis 3,7 õpilast õpetaja ametikoha kohta, Valgamaa keskmine on II kooliastmes kolm

õpilast õpetaja ametikoha kohta. Selles kooliastmes ületasid õpilaste ja õpetajate arvulises suhtes Eesti keskmise piiri kõik **Valga** koolid ja **Tõrva**. Keskmise lähedale jäid **Hargla** (3,6 õpilast õpetaja kohta), Otepää (3,4 õpilast õpetaja kohta), Tsirguliina (3,3 õpilast õpetaja kohta), Keeni ja Pühajärve (3,1 õpilast õpetaja kohta). Kooliastme antud näitajate järgi kõige väheökonoomsemad koolid olid analüüsitud õppeaastal **Palupera** (1,3 õpilast õpetaja kohta) ja **Lüllemäe** (1,5 õpilast õpetaja kohta), samuti **Ala** (1,6 õpilast õpetaja kohta). Väga vähe õpilasi ühe õpetaja ametikoha kohta on ka **Õru** (2 õpilasi ühe õpetaja kohta), Riidaja (2,1 õpilasi ühe õpetaja kohta), Ritsu (2,3 õpilasi ühe õpetaja kohta), Hummuli (2,5 õpilasi ühe õpetaja kohta), Puka (2,6 õpilasi ühe õpetaja kohta), Pikasilla (2,7 õpilasi ühe õpetaja kohta).

I ja II kooliastmes jäävad mõlemal korral silma Ala ja Riidaja kool, sest neil on mõlemas võrdluses väga vähe õpilasi ühe õpetaja ametikoha kohta. Õpilaste arvu poolest enamkoormatumad õpetajad on aga mõlemas kooliastmes Valga ja Tõrva linna õpetajad.

III kooliaste eeldab koolipidajalt aineõpetajatele töö pakkumist. Eesti keskmine oli võrdlusaastal 3,6 õpilast ühe õpetaja kohta ja Valgamaa keskmine 3,3 õpilast õpetaja ametikoha kohta. Mõlemad keskmised näitajad ületasid **Valga** koolid, **Tõrva**, **Otepää** ja täpselt piiri tabas **Keeni**. Maakonna keskmise piiri ületas ka **Puka** (3,5 õpetajat õpilase kohta). Lähedale jäi Hummuli (3,1 õpilast ühe õpetaja kohta), seejärel juba alla maakonna keskmist jäävad koolid: Pühajärve (2,4 õpilast ühe õpetaja kohta), Ala (2,2 õpilast ühe õpetaja kohta), Hargla (2,3 õpilast ühe õpetaja kohta), Tsirguliina (2,8), Palupera (1,9 õpilast ühe õpetaja kohta). III kooliastmes tekib järgmistel juhtudel küsimus: *Kes käib kelle jaoks koolis?* **Riidaja** (1,6 õpilast ühe õpetaja kohta) ja **Lüllemäe** (0,8 õpilast ühe õpetaja kohta) kolmanda kooliastme õpilaste õpetamisel.

I kuni III kooliastme nimetatud näitajaid koos vaadeldes on positiivne pool sama: Valga ja Tõrva koolid koos ees ja Otepää mõnevõrra järel, kuid samuti positiivsete kindlas hulgas. Kõigis kooliastmetes on autsaider Riidaja, kuid ka Lüllemäe ja Palupera.

Gümnaasiumiastme Eesti keskmise on 4,2 õpilast ühe õpetaja kohta. Valga maakonna keskmise (3,7 õpilast ühe õpetaja ametikoha kohta) ületavad taas **Valga** koolid, **Tõrva**, **Otepää**. **Audentese** Otepää filiaal (4,9 õpilast ühe õpetaja kohta) ületab Eesti keskmise näitaja. Kuid **Tsirguliinas** on vaid 2,8 õpilast õpetaja kohta ja **Pukas** mõni õpilane õpetajatest enam st 1,4 õpilaste õpetaja kohta. Eelnevale tuginedes saab järgnevalt vaagida nii koolipidaja rahakotti st eelarvekulusid haridusteenusele, kui ka kooliastmete sel viisil rahastamise jätkusuutlikust. Omamoodi kurioosum on see, kui I kooliastme laps, kes enam õpetaja tuge vajab, saab seda väga vähe (selles suhtes on selle astme koolid, kus õpetajakohti palju ja õpilasi kohta mitte niipalju, ehk õppija arengut toetavad). Sama ei saa arvata keskkoolide kohta, kus õpetajate ja õpilaste suhtarv 2:3 või peaaegu 1:1. Liigpalju õpetaja ametikohti koolis ja liiga vähe õpilasi klassis pole viimases kooliastmes enam õpilase toetamine vaid üleliigne ja kulukas koolipidajale, õpilase vaates ehk isegi pärssiv ja liigkontrolliv.

Suhtes – *mitu õpilast ühe õpetaja ametikoha kohta* - numbreid vaadates, on hariduskorralduslikku muutust sobiv planeerida kõrgematelt kooliastmetelt alustades nii: jätkusuutlikud ei ole gümnaasiumiastmes **Tsirguliina** kui **Puka** kool. III kooliastme

jätksuutlikkus tasub läbi kaaluda põhikoolidest eriti **Lüllemäe** ja **Riidaja** koolil, kuid ka Palupera, Ala ja Hargala koolil. Kusjuures ka II kooliastme jätkusuutlikkus on küsimuse all **Palupera**, **Lüllemäe** ja **Ala** koolil, kuid ka **Õru**, **Riidaja** ja **Ritsu** koolil. I kooliastme poolest on tähelepanu alla **Pikasilla** kool. Samuti **Ala**, **Riidaja** kuid ka **Aakre**, sest on need vähesed õpilased, kes õpivad I kooliastmes, liiguvad loodetavalt edasi sama kooli II kooliastmesse, kus aga paraku on samuti vähe õpilasi ja õpilaste arvu langustrend aina süveneb.

Kui võrrelda õpilaste arvu vastavas kooliastmes õpetaja ametikoha kohta konkreetse kooli õppeaasta numbritega, siis näitajad veidi paranevad lasteaed-alkkoolide ja väikest põhikoolide hulgas.

Näiteks Lüllemäe saab varasema keskmise -3,3 õpilast õpetaja kohta- asemele 4,7 õpilast õpetaja kohta, Riidaja vastav 3,6 õpilast õpetaja kohta asendub 6,2 õpilast õpetaja kohta. Aakre, Pikasilla ja Palupera koolid tõusevad samuti.

Gümnaasiumihariduse pakkujate hulgas tõuseb märgatavalt **Tsirguliina** (enne 7,6 õpilast õpetaja kohta, nüüd 10,0 õpilast õpetaja kohta) ja saab peaaegu võrdseks Audentesega. Veidi võidab ka Puka: iga kooli õpilase kohta 6,6 õpilast õpetaja kohta, asendub 8,5 õpetaja ametikohaga õpilase kohta. Eesolijad ei muutu: parima maapiirkonna põhikoolina jääb samale kohale (kuid tõstab selle suhte näitajaid veel) **Keeni**. Teiste varjust tõuseb tema järele aga hoopis **Pühajärve**.

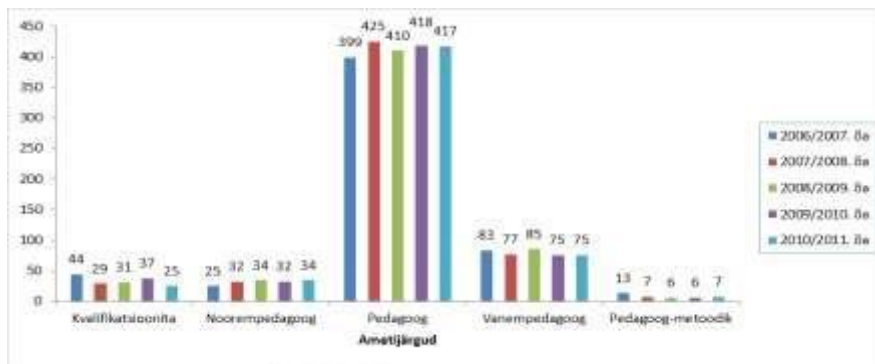
Suurim langeja on **Õru**, sest tuleb välja, et tegelikult on õpetaja ametikohtade järgi koolis hoopis 5,4 õpilast. Kõige ratsionaalsemaks koolipidajaks tõuseb sel võrdlusõppeaastal sellistes võrdlustes aga **Tõrva**, kus oli 13,1 õpilast ühe õpetaja ametikoha kohta. Ratsionaalsed valikud eeldavad sellistes oludes liitklasse. Riiklikest otsustest tulenevalt on nõutud optimeerimissuund.

Põhjused, miks andmed just selliseks kujunevad, on olukord, et esmalt mõjutab õpilaste arvu õpetaja kohta omavalitsuse koolivõrgu koosseis (mitu ja millist kooli). Seejärel saavad numbrilised näitajad iseloomulikuks valdavalt põhikooli klassidega gümnaasiumile /keskkoolile, kus praktilises koolielus kaasatakse aineõpetajatele erialane koormus esimesel võimalusel, kui aine ja õpetaja kvalifikatsioon kokku saavad.

Selliseid arvutuslikke ülesandeid (näiteks õpetaja palgamäär, kui kvaliteet ja õpetamise tase) saab kindlasti lisada. Need ei tee koolikorralduslikke valikuid lihtsamaks. Samas mõjutavad need valikud nii õpetamise kvaliteeti kui ka kooli pidamise kulusid, kui töötajate kvaliteedi ja pädevuse näitajad. Kindlasti vaatab koolipidaja ka kooli teenindavat personali: hulk, ülesanded jms, mida siin üldse ei käsitleta.

Kuigi õpetajate varemkehtinud ametijärgud ei määra tänases koolis enam õpetaja ametipädevust (alates 28. aprillil 2010. aasta kehtib õpetaja kutsestandard V tase, 2013.aastal on kinnitatud Õpetaja VI ja VI tase, Vanemõpetaja VII tase, samuti Meisterõpetaja VIII tase, Eripedagoog VII ja VIII tase ning sotsiaalpedagoog VI ja VII tase), annab Valgamaa õpetajate seni kehtinud ametipädevusest annab pildi allolev joonis.

Joonis 4-5. Valgamaa üldhariduskoolide õpetajate ametijärgud

Allikas: Valgamaa hariduselu aastaraamat 2012

Valdavalt oli Valgamaa õpetajatel pedagoogi ametijärk. Alla 15- 20% õpetajatest olid vanempedagoogid. Veidi üle 1% pedagoog-metoodikud. Alla 5% õpetajatest olid pedagoogilise kvalifikatsioonita õpetajana töötavad isikud. Kui varem kehtinud põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse järgi töötasid koolis klassiõpetajad (kõikide ainete õpetaja 1.- 6. klassini) ja aineõpetajad (õpetab aineid vastavalt oma kvalifikatsioonile), siis kehtiv põhikooli- ja gümnaasiumiseadus määratleb ka ühe või mitme aine õpetaja kvalifikatsiooninõuded ning gümnaasiumis ühe või kahe aine õpetaja kvalifikatsiooninõuded. Valgamaal valitses kuni 2012. aastani (loodi ainul gümnaasiumiosaga kool) olukord, kus kõik gümnaasiumid konkureerisid teiste koolitüüpidega omavahel nii õpilaste kui ka pedagoogide värbamisel, et täita koolile riiklikult antud õpetajaskonna nõudeid.

Ruumi kokkuhoiuks ei ole siinkohal esitatud õpetajate (sh kasvatajad, treenerid, koolijuhid) haridusandmeid, mis samuti maakonna hariduselu aastaraamatutes aastate ja koolide viisi esitatud. Nimetagem vaid, et näiteks 2011/2012. õppeaastal oli üle 87% maakonna õpetajaskonnast kõrgharidus. Ainult kõrgharidusega töötajad olid Hummuli koolis. 9,3% õpetajates oli keskeriharidusega st koolides on sellise haridustasemega mõned töötajad. Vaid Ritsu lasteaed- algkoolis oli 50% kõrgharidusega ja 50% keskeriharidusega töötajaid. 2% maakonna õpetajatest oli keskharidusega (ei vasta kutsenõudele). Need 12 inimest töötasid üheksas maakonna koolis, mõnes üks, mõnes kaks töötajat.

Tabel 4-14. Hinnang ja eesmärgid: Maakonna üldhariduskoolide pedagoogid

Hinnang	Lühiajalised parentusvaldkonnad ja arengud (3 aastat)	Pikaajalised parentusvaldkonnad ja arengud (6 aastat)
<p>1. Õpetajaskond vananeb.</p> <p>2. Üle 85% maakonna õpetajaskonnast on kõrgharidus. Õpetaja kutsestandardi haridusnõuetele mittevastavaid ainult keskkoolidega töötajaid on maakonna koolides ca 2%.</p> <p>3. Õpetajate koormus väheneb.</p> <p>4. Mõned õpetajad töötavad mitmes koolis osakoormustega. Väikestes koolides on isegi üle poole kaadrist osakoormusega (vt Hargla, Lüllemäe, Palupera Ritsu, Riidaja). Gümnaasiumites ja suuremates põhikoolides on täiskoormusega töötajaid 70% ja enam.</p> <p>5. Õpetaja palga ja koormuse suhtes teeb otsused koolijuht.</p> <p>6. Õpilaste arv õpetaja ametikoha kohta näitab, et jätkusuutlik ei ole gümnaasiumiaste Tsirguliina kui Puka koolis. Kaaluma peab III kooliaste jätku-suutlikkust Lüllemäe ja Riidaja koolil, kuid ka Palupera, Ala ja Hargala koolis. II kooliaste jätkusuutlikkus on küsimuse all Palupera, Lüllemäe ja Ala koolis, kuid ka Õru, Riidaja ja Ritsu koolis. I kooliaste eriti Pikasilla koolis. Samuti Ala, Riidaja ja Aakre koolis.</p> <p>7. SWOT-dest nähtub, et õpetajad ootavad tööd enam väärtustavat palka.</p>	<p>1. Valgamaale on tarvis noori õpetajaid.</p> <p>2. Juurutatakse ise, jälgitakse ja rakendatakse riiklike võimalusi õpetaja lähtetoetuse maksmiseks noortele alustavatele õpetajatele</p> <p>4. Õpetajad vajavad täienduskoolitusi. Täienduskoolituste raha on 3% palgafondist.</p> <p>3. Täienduskoolitustel osalemine peab suurenema, kuid ka motivatsioon osaleda täienduskoolitusel peab suurenema.</p> <p>4. Maakond on aktiivne töötamaks kaasa Eesti hariduse viiele suurele väljakutsele, mille hulga on õpetaja positsiooni ja maine tõus, koolijuhi ja klassijuhataja rolli tunnustamine ning vastutuse kehtestamine isiksuse arengu toetamisel, samuti õpetajate suurem motiveeritus ja loovus.</p> <p>5. Jälgida ja põhjendada, õpilaste arvu õpetajate ametikohtade kohta: tagades nii kvaliteetse õppetöö kui ka piirkonna kooli jätkusuutlikkuse sobivates kooliastmetes.</p> <p>6. Õpetaja lähtub oma professionaalse arengu hindamisel ja kavandamisel õpetaja kutsestandarditest.</p> <p>7. Õpetaja viib igal aastal läbi oma töö ja isiksusliku arengu analüüsi, mis põhineb pideval eneserefleksioonil, määratleb professionaalse arengu vajaduse ja kavandab arenguks vajalikud tegevused.</p> <p>8. Koolijuhi ülesanne on kujundada</p>	<p>1. Koolijuhi vastutus kooli personali kujundamisel tõuseb veelgi enam.</p> <p>2. Õpetajad ja koolijuhid on aktiivsed ja tegutsevad suunal, et tagada arengu- ja koostöökeskne õpikäsitus.</p> <p>3. Jätkatakse tegevusi õpetaja positsiooni ja maine tõuseks.</p> <p>4. Tagatakse koolitatud headele õpetajatele väärikas palk.</p> <p>5. Kaotada ebavõrdsus õpetajate töö tasustamisel erinevates omavalitsustes.</p> <p>6. Õpetaja palgaskeem rohkem motiveerima professionaalset arengut ja õpetaja rollide mitmekesisust; palk lahti siduda tunnikoormusest; võimalus kasutada iga viie tööaasta kestel ühte õppetööst vaba poolaastat enesetäienduseks.</p> <p>7. Õpetaja õiguste-kohustustevastutuse tasakaalu viimine koos kontrolli ja bürokraatia vähendamisega.</p> <p>8. Õpetamine kõigil haridustasemetel seostatakse uurimise ja loominguga.</p> <p>9. Õpetajat toetava tervikliku tugisüsteemi (koolipsühholoog, sotsiaalpedagoog, sotsiaaltöötaja, karjäärinõustaja) väljaarendamine.</p> <p>10. Täies mahus ellu rakendada noore õpetaja tugi- ja sisseelamissüsteem; avada võimalused asuda tööle õpetajana ka väljaspool traditsioonilist õpetajakoolitust.</p> <p>11. Digikultuuri kujunemisel Eesti kultuuriruumi osaks nõuab, et</p>

	koolikultuuri lähtuvalt õppiva organisatsiooni põhimõtetest, arendades kolleeg-kolleegilt õppimist ja mentorlust ning toetades õpetaja osalemist õpetajate organisatsioonide töös.	õpetajate digitaalne infokirjaoskus saab õppeprotsessi põhikriteeriumiks
--	--	--

4.2.3. Õpiränne ja kantide liikumiseelistused haridusteenuste kättesaamisel, omavalitsuste rahvaarv ja omavalitsuste eelarvelised kulud haridusele

Kuigi haridus – või õpiränne toimub alusharidusest alates ja lõpeb Valgamaal kas maakonna vaates kutsehariduse või maakonna üleses vaates kõrgharidusega (kus kõik Valgamaa õppijad jätkavad õpinguid väljaspool maakonda), käsitletakse õpirännet käesolevas dokumendis koondatult üldhariduse juures, kus nii õpiränne kui koolipidaja hariduskulude eelarve enim käsikäes kulgevad ja koolivõrku mõjutavad. Kusjuures võimalusel on siinkohal koolide kõrval välja toodud ka lasteaiad. See on sobilik, sest mitme Valgamaa kooli juures tegutsevad lasteaiad. Samas on ka alushariduse saamisel märgitud elanike huvi, et õpilastransport oleks korraldatud nii, et vajadusel saab sellega laps ka lasteaia ja kodu vahel liikuda. Peatüki alguse kirjeldatud kaalutlustest lähtuvalt käsitletakse seda teemat kantide ehk piirkondade põhiselt.

Lähtudes, et rahvaarv kandis kas kasvab (*positiivne*), on stabiilne (*jätkutrend*) või mõõdukalt vähenev (*negatiivne*), siis võiks alusharidusest kuni gümnaasiumihariduseni lasteasutuse võrk kandipõhiselt vaadates on liigitatud järgmiselt. See on esitatud alloleva tabelis.

Tabel 4-15. Lasteasutuste võrk **amaal lähtudes kantide rahvaarvu muutuste Valg prognoosist**

	Jätkutrend	Positiivne	Negatiivne
Lasteaiad algkoolid	Otepää, Linnaküla, Sooru, Hummuli, Puka, Aakre, Sihva, Hargla, Lüllemäe, Tsirguliina, Õru, Sangaste, Keeni, Valga, Tõrva	Otepää, Linnaküla, Sooru, Hummuli, Puka, Aakre, Sihva, Lüllemäe, Hargla, Tsirguliina, Õru, Sangaste, Keeni, Valga, Tõrva	Otepää, Sooru, Hummuli, Puka, Aakre, Sihva, Hargla, Lüllemäe, , Tsirguliina, Õru, Keeni, Sangaste, Valga, Tõrva
Kõik olemasoleva lasteaiad ja lasteaed-alkoolid jätkavad. Ühtse pildi huvides on siia lisatud ka Valga ja Tõrva, mis linnadena on kantide arvestusest väljas.			
	Jätkutrend	Positiivne	Negatiivne
Põhikoolid	Ala, Hummuli, Aakre, Pikasilla, Palupera, Sihva, Hargla, Lüllemäe, Keeni, Valga	Ala, Hummuli, Aakre, Pikasilla, Palupera, Sihva, Hargla, Lüllemäe, Keeni, Valga	Hummuli, Aakre, Pikasilla, Palupera, Sihva, Valga

Kõik olemasolevad põhikoolid jätkavad jätkutrendi ja positiivset trendi silmas pidades. Negatiivse trendi puhul ei jätku õpilasi enam **Ala, Hargla, Lüllemäe ja Keeni** kooli. **Tsirguliina** keskkool aga

on muutunud põhikooliks. Õpilaste liikumist arvestades (vt ka õpilastransport alt) on Tsirguliinas põhihariduse (võimalusel ka keskhariduse) omandamist huvitatud oma kandi õpilastele lisaks Tõlliste ning Õru kõikandid.

Ala koolis käiksid Helme valla lapsed kolmest kandist: Ala-Taagepera, Linnaküla ja Koorküla-Holdre. **Lüllemäe** sobib Karula valla Lüllemäe ja Kaagjärve kandile. **Keenit** peavad omaks nelja kandi lapsed: Puka valla Kuigatsi kant ja oma valla Keeni, Kuigatsi ja Sangaste kant. **Hargla** on omakandikool Hargla, Laanemetsa ja Koikküla kandi inimestele.

	Jätkutrend	Positiivne	Negatiivne
Gümnaasiumid	Otepää, Puka, Tsirguliina,	Otepää, Puka, Tsirguliina,	Otepää, Puka,
	Valga, Tõrva	Valga, Tõrva	Valga, Tõrva

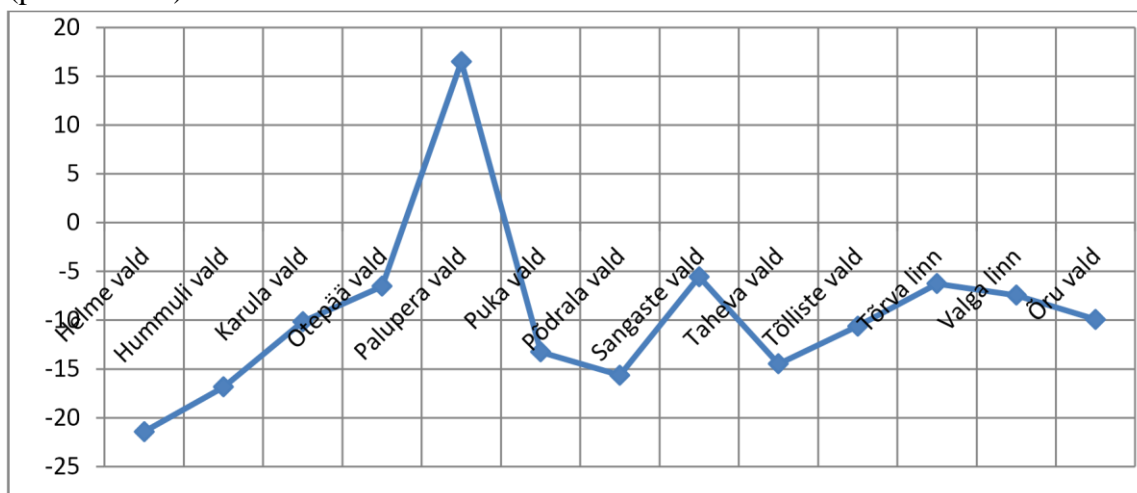
Kõik olemasolevad gümnaasiumid jätkavad jätkutrendi ja positiivset trendi korral. Negatiivse trendi korral ei ole Tsirguliina enam keskkool – gümnaasiumiastet ei oleks.

Hariduse rahastamine toimub täna mitte kantides elavate inimeste valikute, vaid kohalike omavalitsuste põhiselt. Rahastamisel on arvutuste tegemisel oluline elanike arv omavalitsuses. Mis on tegelikult juhtunud (valdade, mitte kantide) rahaarvuga nelja aasta vältel, kuhu prognoosiajast on edasi liigutud? Siinkohal on esitatud andmed aasta võrra varasemad. Aluseks on statistikameti veebileht, kus rahvaarvu muutus seisuga 1. jaanuar 2009–2013. Vaata joonist 4-6.

Valgamaa omavalitsustes oli sellel vahemikul (vt ka allolevat joonist) suurim rahvaarvu vähendaja selles vaates **Helme vald**, kus 21,43% vähem vallakodanike!, siis **Hummuli** (16,84%), **Põdrala** (-15,65%), **Taheva** (-14,48%), **Puka** (-13, 26%), **Tõlliste** (-10,62%), **Karula** (-10,15%).

Möödukas vähenemine oli **Õru** (-9,92%) vallas ja **Valga** linnas (-7,45%). Stabiilsete vähenejate grupi moodustasid **Otepää** (-6, 52%) vald ja **Tõrva** (-6, 27%) linn ning Sangaste (-5, 56%) vald. Kõrge kasvutipu on võrreldes ülejäänud Valgamaaga saavutanud **Palupera** vald (+16, 51%) inimesi nelja aastaga juures!

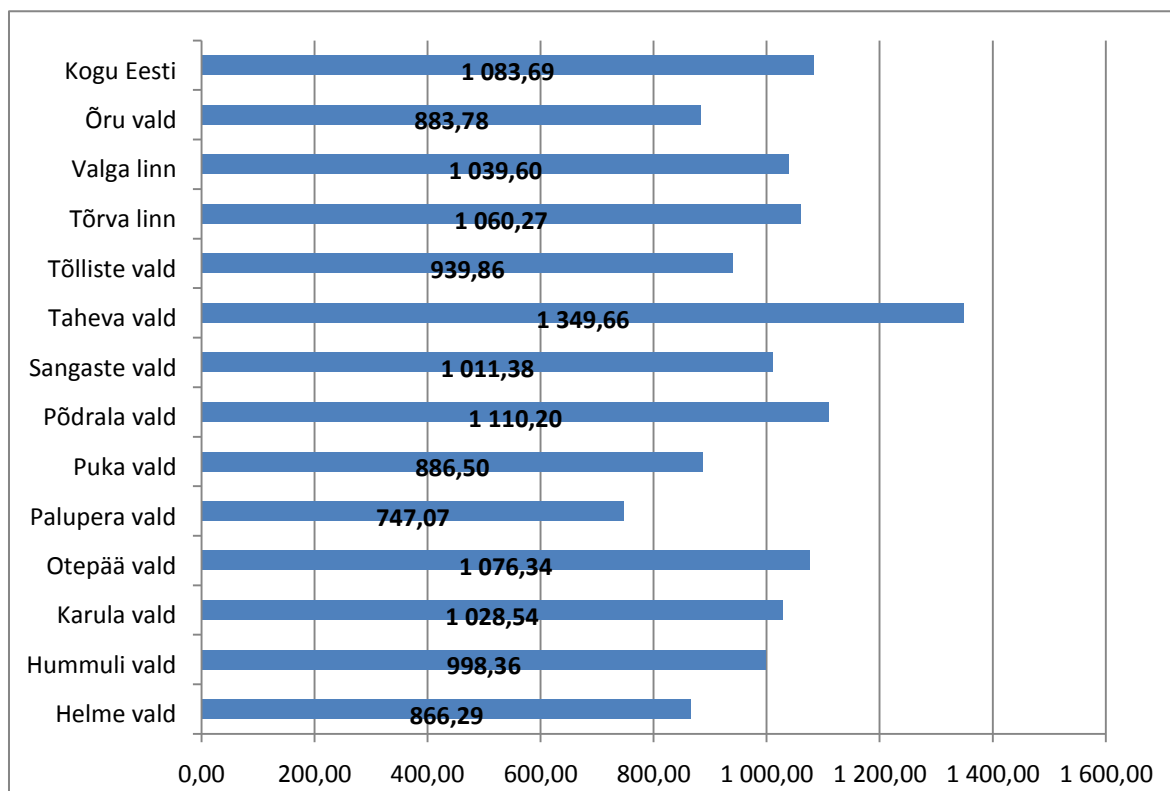
Joonis 4-6. Valgamaa kohalike omavalitsuste rahvaarvu muutus, 1. jaanuar 2009–2013 (protsentides)

Allikas: Statistikaamet, uuendatud 31.05. 2013.

Kui rahvaarv väheneb, siis väheneb ka omavalitsuste maksutulud ehk eelarverahakott (vt joonis 4-7) Lisades omavalitsuste rahvakaotuse protsendile rahakoti ehk eelarvete kogutulud elaniku kohta, ilmneb, et elanikke „kaotamises“ neljandal kohal oleva **Taheva valla** inimesed olid valla eelarve elanikutulud poolest kõige kopsakama rahakotiga. See oli 1349,66€ elaniku kohta. Järgnesid **Põdrala** (1110,20€), **Otepää** (1076,34€) ja **Tõrva linn** (1060,27€). Suurim inimeste juurdevõitja – **Palupera**- oli aga rahakotiarvestuses viimane (747,07€ elaniku kohta).

Joonis 4-7. Valgamaa kohalike eelarvete kogutulud elaniku kohta, 2012 (eurot)

Kui viia kohalike omavalituste eelarvete hariduskulude osatähtsuse kogukulude protsent kokku iga selle valla kodaniku aastase kogutuluga, siis võib luua hoomatava seose, kui palju kulub omavalitsusel ühisraha valla haridusteenuseks.

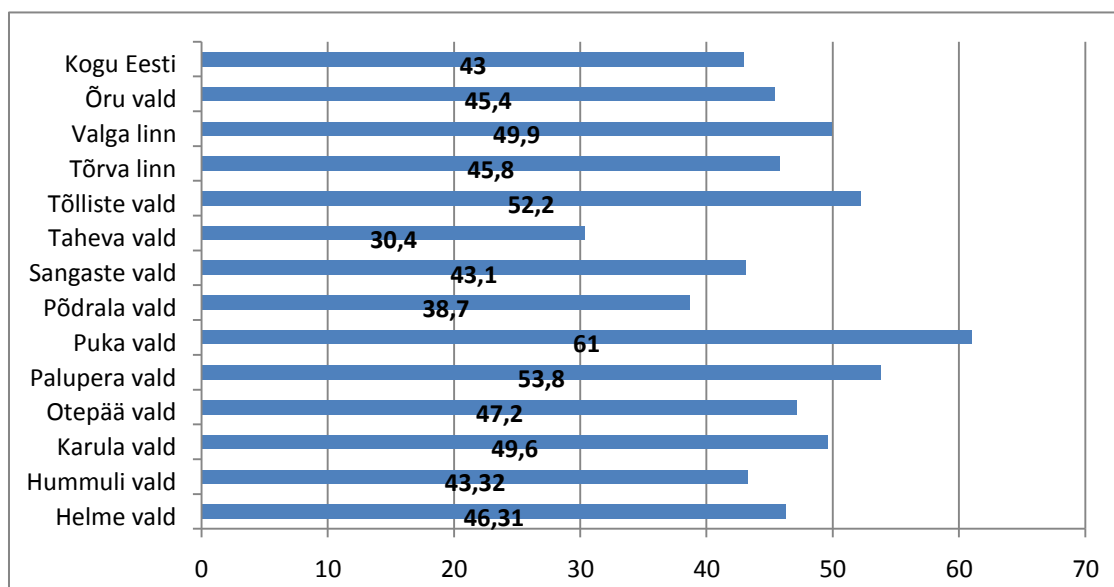
Puka vallal kulus hariduse rahastamiseks vallaelarvest 61% (elanikutulusse ümber arvestades on see 540,76€), järgnesid **Valga** linn 49,9% (518,75€), **Karula** 49,6% (510,15€), **Otepää** 47,2% (508,03€), **Tõlliste** 52,2% (490,60€), **Tõrva** linn 45,8% (485,60€).

Kõik need omavalitsused kulutasid haridusele (vt joonist 4-8) oma eelarvest enam, kui seda näitab kogu Eesti keskmine, milleks on 43% (465,97€ elaniku kohta).

16% ehk alla Eesti keskmise olid hariduskulud **Sangaste** (43,1% st 435,90€), **Põdrala** (38,7% st 429,65€), **Hummuli** (43,32% st 432,49€), **Taheva** (30,4% st 410,29€), **Palupera** (53,8% st 401,92€), **Õru** (45,4% 401, 24€) ja **Helme** (46,31% 401,17€) vallal.

Võib näiteks fantaseerida, et kui Helme tõstaks vallaelarves hariduskulusid sama protsendi võrra, mis on vaadeldud perioodil vallast lahkujate protsent, siis elanikutulude väljendades ületaks see vaid veidi Tõrva linna täna tehtavaid hariduskulusid selle omavalitsuse oma näitajatega võrreldes. 16% kulude suurendamist tähendaks näiteks Helmele aga Eesti keskmiseni jõudmist.

Joonis 4-8. Kohalike omavalituste eelarvete hariduskulude osatähtsus kogukuludes, 2012 (protsentides)

Allikas: Statistikaamet, uuendatud: 1. 06. 2013.

Viimaseks siinkohal esitavate rahvaarvu muutuse, rahakoti ja koolivõrgu kaalutluste vaatlustpunktiks on ülalpeetavate määr valla/ linna rahvastikust ning 0- 14aastaste osakaalud

omavalitsuste viisi, mis on toodud alljärgnevas tabelis nii Valgamaa omavalitsuste kaupa kui ka võrdlusandmetes kogu Eesti ja Lõuna- Eestiga.

Tabel 4-9. Ülalpeetavate määr Valgamaa omavalitsuste kaupa ja rahvastik vanusest 0- 14aastased

	Ülalpeetavate määr (%)	0-14aastased (arv)	0-14aastased (%)	Rahvaarv
<i>Kogu – Eesti</i>	<i>50,9</i>	<i>201170</i>	<i>15,64</i>	<i>1286479</i>
<i>Lõuna- Eesti</i>	<i>53,2</i>	<i>49593</i>	<i>15,65</i>	<i>316844</i>
<i>Valga maakond</i>	<i>60,4</i>	<i>4478</i>	<i>15,18</i>	<i>29498</i>
Valga linn	58.8	1961	16,30	12030
Otepää vald	57.7	524	14,29	3667
Tõrva linn	63.7	396	14,89	2660
Helme vald	56.3	272	14,60	1862
Palupera vald	73.0	169	12,60	1341
Tõlliste vald	59.7	211	13,26	1591
Puka vald	61.7	216	14,36	1504
Sangaste vald	60.5	203	16,15	1257
Karula vald	69.5	135	15,25	885
Hummuli vald	58.8	128	15,80	810
Taheva vald	64.7	82	11,11	738
Põdrala vald	59.0	108	15,06	717
Õru vald	69.0	73	16,74	436

Allikas: Statistikaamet, uuendatud 1.01.2013.

Üldpildina võib Valgamaa kohta järeldada, et omavalitsuste viisi on vahed üksteisega väikesed. Kõige enam oli protsentuaalselt kuni 14aastaseid lapsi **Õru** vallas (16,74%), kuid arvuliselt oli sellealisi Õru vallas kõige vähem – vaid 73 last. Teine oli **Valga linn**, kus oli selles vanuses 1961 last ehk ca 43,8% maakonna lastest. Maakonna sellealisest lastest oli 11,7% **Otepää** valla ja 8,8% **Tõrva** linna lapsed. Mõneprotsendiliste vahedega järgnesid samaealiste laste hulgalt **Helme** (6,07%), **Puka** (4,8%), **Tõlliste** (4,7%) ja **Sangaste** (4,5%). Kokku moodustasid nende omavalitsuste lapsed 84,4% kogu maakonna lastest. Ülejäänud kuuele omavalitsusele jäi 15,6% lapsi, kes olid 0-14aasta vanused.

Viies nüüd kokku kirjeldatud (vt ka tabel 4.10) omavalitsuste rahaarvestuse ja vaadates hariduspilti kantide elanike eelistuste vaates, olid **Valga, Otepää, Tõrva** need linnad, kus soovitakse saada kõikidel astmetel haridusteenust. Oma kandis soovid haridusteenust kasutada ka **Puka** ja **Tõlliste** lapsed, kuid nende hulk jäi kolmest esimesest kõvasti maha, sest **Tõrva** linnale lisandusid veel **Helme** valla kantide lapsed, kes olenevalt kandist õpivad Helme valla koolides või Tõrva gümnaasiumis. Seega jääb kolmik **Puka-Tõlliste-Sangaste** pigem piirkonnaks, kus nii valla kui kantide laste arve kõrvutades on otstarbekas gümnaasiumiharidusteenust mitte pakkuda. Sobib pigem põhikool.

Tabel 4-10. Valgamaa omavalitsused gruppides, millesse jaotamise aluseks on tulud elaniku kohta, kulud valla eelarvest haridusele, elanike muutus ning 0-14aastaste laste hulk

	Silmapaistvad	Keskised	Tagasihoidlikud
Tulu elaniku kohta (eur) <i>Eesti keskmine 1083,69</i>	Taheva 1349,66 Põdrala 1110,20	Otepää 1076,34 Tõrva 1060,27 Valga 1039,60 Karula 1028,54 Sangaste 1011,38	Hummuli 998,36 Tõlliste 939,86 Puka 886,50 Õru 883,78 Helme 866,29 Palupera 747,07
Kulud haridusele valla eelarvest (%) <i>Eesti keskmine 43%</i>	Puka 61,0 Palupera 53,8 Tõlliste 52,2 Valga 49,9 Karula 49,6 Otepää 47,2 Helme 46,3 Tõrva 45,8 Õru 45,4	Hummuli 43,3 Sangaste 43,1 Põdrala 38,7	Taheva 30,4
Tulust elaniku kohta hariduskulud (eur) <i>Eesti keskmine</i>	Puka 540,76 Valga 518,75 Karula 510,15 Otepää 508,03 Tõlliste 490,60 Tõrva 485,60	Sangaste 435,90 Hummuli 432,49 Põdrala 429,65	Palupera 401,92 Taheva 410,29 Õru 401,24 Helme 401,17
Elanike muutus aastatel 2009-2013 (%)	Palupera +16,51	Otepää -6,52 Tõrva -6,27 Sangaste -5,56 Valga -7,45 Õru -9,92	Karula -10,15 Tõlliste -10,62 Puka -13,26 Taheva -14,48 Põdrala -15,65 Hummuli -16,84 Helme -21,43
0-14 aastased (%) omavalitsuse rahvastikust <i>Valga maa keskmine 15,18%</i>	Valga 16,30 Sangaste 16,15 Õru 16,74 Hummuli 15,80 Karula 15,25	Põdrala 15,06 Tõrva 14,89 Helme 14,60 Otepää 14,29 Puka 14,36	Tõlliste 13,26 Palupera 12,60 Taheva 11,11
0-14 aastased (%) maakonna õpilastest võrdluses maakonna kui tervikuna (%)	Valga 43,79 Otepää 11,70 Tõrva 8,84	Helme 6,07 Puka 4,82 Tõlliste 4,71 Sangaste 4,53	Palupera 3,77 Karula 3,01 Hummuli 2,86 Põdrala 2,41 Taheva 1,83 Õru 1,63
	Kokku 84,48%		Kokku 15,52%

Haridusteenuse vajaduse kaardistamisel tasub märgata, et kiiresti elanike juurdevõitjal **Palupera** vallal oli alles iga kaheksas vallakodanik laps, kellel vanust 0-14aastat. Suurima ühe elaniku kohta laekuva tuluga silma paistnud **Taheva** vallas oli selles vanuses laps iga üheksas elanik. Iga seitsmes sellealine laps oli ühtlaselt viies omavalitsuses (**Puka, Tõlliste, Helme, Tõrva, Otepää**) ning iga kuues samaealine laps oli seitsmes omavalitsuses (**Õru, Põdrala, Taheva, Hummuli, Karula, Sangaste, Valga**).

Selline jaotus võiks anda aluse omavalitsustele ühiste huvidega gruppide moodustamiseks, sest lastele pakutavad haridusteenused ja muude inimese vanusega seotud vajadused on elanikkonna üldpildina sarnased. Lisamärkusena, et väikest ümardustega võib väita, et iga kuues on selles vanuses elanik oli arvestusperioodil laps ka Lõuna-Eestis ning Kogu- Eesti vaates.

Kokkuvõtvalt võib nimetada, et kantide viisi esitatud Valgamaa teemaplaneeringu sotsiaalteenuste uuring annab võimalused haridusvõrgu prognoosideks ka selle astmete viis, kusjuures suuna näitavad kätte ikka haridusteenuste kasutajad – piirkondade ehk kantide elanikud.

Kantide alusel (vt ka tabel 4.11) oleks **alushariduse** teenuse pakkujaks valinud iga kant enamasti ühe (nii valis 10 kanti) või kaks (nii valis 7 kanti) asulat. Vaid Helme Holdre-Koorküla kant nimetas kolm asulat, kus nad nende lapsed võiksid alusharidust saada. Kokku nimetati 14 asulat (siin ega edaspidi ei ole kajastatud Sihva valikuga seotud arusaamatust, vt selgitusi uuringust). Maakonnas väljas oleva valikuna nimetati Antslat.

Tabel 4-11. **Alushariduse (lasteaed) kui teenuse pakkuja asukoht kantide valiku põhjal**

Alushariduse teenuse pakkuja asukoht	Riidaja
	Põdrala kõikandid, Puka (Kuigatsi), Sangaste Kuigatsi) (Palupera Palupera (Puka Kuigatsi), Sangaste Kuigatsi, Keeni (Helme Holdre-Koorküla (Helme Holdre-Koorküla), Hummuli Puide ((Õru Priipalu (Tõlliste Paju), (Tõlliste Tagula), (Taheva (Laanemetsa, Hargla) (Helme Holdre-Koorküla, Helme, Jõgeveste) (Tõlliste Paju), (Põdrala Riidaja, Rulli), Palupera Nõuni ((Tõlliste Tagula), ((Mujal : Antsla

Kantides tehtud valikute alusel (vt ka tabel 4.12) oleks maakonnas **alghariduse** teenuse pakkuja asukohtasuks sama kandi inimestele enamasti üks (nii valis 14 kanti) või kaks (nii valis 5 kanti) asulat, Helme Holdre-Koorküla ja Põdrala Riidaja kandidid nimetasid ainsatena kolme asulat.

Tabel 4-12. **Alghariduse kui teenuse pakkuja asukoht kantide valiku põhjal**

Alghariduse teenuse pakkuja asukoht	Riidaaja
	Põdrala Lõve, Leebiku, Rulli, Pikasilla), (
Puka Kuigatsi (Keeni
Puka Kuigatsi), Sangaste Kuigatsi (Puka
Sangaste Kuigatsi, Keeni (Keeni
Helme Holdre-Koorküla) (Linnaküla
Helme Holdre-Koorküla), Hummuli Jetti, Puide) (Hummuli
Õru Priipalu (Õru
Tõlliste kõik kandidid (Tsirgulina
Palupera Nõuni, Hellenurme) (Palupera
Taheva Laanemetsa, Hargla) (Hargla
Helme Holdre-Koorküla, Helme, Jõgeveste), Põdrala Rulli (Tõrva
Tõlliste Paju (Valga
Otepää Vidriķe), Palupera Nõuni (Otepää

Kantides tehtud valikute alusel (vt tabel 4.20) oleks maakonnas **põhihariduse** teenuse pakkuja ühe kandi inimestele taas kas üks (nii valis 14 kanti) või kaks (nii valis 10 kanti) asulat, ainult Helme valla Holdre-Koorküla nimetasid kolm omakandinimestele sobiva asulat, kus põhiharidust sooviks saada.

Tabel 4-13. **Põhihariduse kui teenuse pakkuja asukoht kantide valiku põhjal**

Põhihariduse teenuse pakkuja asukoht	Riidaaja
	Põdrala kõik kandidid (
Puka Kuigatsi Sangaste Kuigatsi, Sangaste) (Puka
Puka Aakre, Kuigatsi), Sangaste (Kuigatsi) (Lüllemäe
Karula Kaagjärve (Hummuli
Helme Holdre - Koorküla), Hummuli Jetti, Puide) (Ala
Helme (Holdre-Koorküla, Linnaküla) (Tsirgulina
Tõlliste kõik kandidid , Õru kõik kandidid, (Palupera
Palupera (Hellenurme ,Nõuni, (Hargla
Taheva Laanemetsa, Koikküla) (Tõrva
Helme kõik kandidid), Põdrala Leebiku, Rulli (Valga
Õru kõik kandidid, Tõlliste Paju), Karula Kaagjärve (Otepää
Otepää Vidriķe), Palupera Nõuni (Rõngu
Puka Aakre (

Viimase valiku tegid kandidid (vt ka tabel 4-14) maakonnas **gümnaasiumihariduse** andjana koha otsustamisel. Kantide valik oli kirjum, valiti üht või mitut olemasolevat kooli. Peamised valikud olid Valga (kandid valisid 14 korda), Tõrva (valiti 13 korda) ja Otepää (valiti 9 korda) gümnaasium. Väljapoole vaadatakse veel Tartu (nii valis 4 kanti), Rõngu (nii valis 3 kanti) ja Elva (nii valiti 2 korda) koolide suunas. Kaksikümmend kant nimetasid vaid ühe valiku, kaks valikut tegid kümme kanti ja kolm valikut tegid kolm (Palupera Hellenurme ja Palupera kant, Puka Kuigatsi kant ja Sangaste Kuigatsi kant).

Tabel 4-14. **Gümnaasiumihariduse kui teenuse pakkuja asukoht kantide valiku põhjal**

Gümnaasiumi- üldkeskharidusteenuse pakkuja asukoht	Valga maakonna gümnaasiumid ja keskkoolid					Mõni muu		
	Valga	Otepää	Tõrva	Tsirguliina	Puka	Rõngu	Elva	Tartu
	Hummuli, Karula ja Taheva- kõik kandidid. Puka Kuigatsi), Õru Priipalu, Õru), Sangaste Kuigatsi, Keeni Tõlliste Paju (Sangaste kõik kandidid, Puka Kuigatsi), Palupera Palupera, Nõuni, Hellenurme), Otepää Sihva, Vidrike (Põdrala ja Helme kõik kandidid, Hummuli kõik kandidid	Õru Priipalu, Õru), Tõlliste kõik kandidid (Puka Aakre), Puka Kuigatsi), Sangaste Kuigatsi (Puka Aakre), Palupera (Palupera, Hellenurme)	Palupera Palupera, Hellenurme) ()	Palupera Palupera, Hellenurme), Karula Kaagjärve, Lüllemäe (

Kuna gümnaasiumihariduse osutamine maakondlik otsustamisühtsus on ilmselt maakonna koolivõrgu arengukava üks olulisematest optimeerimisvalikutest, siis olgu siinsed valikud välja toodud tänaseid kante (tuletades meelde, et kantide arvestusest jäid välja linnad) teenindavate keskkoolide kaupa.

Tsirguliina keskkooli valisid Õru ja Tõlliste kandidid. Õru kantidel ja Tõlliste Paju kandidil oli samal ajal teine valik Valga.

Puka keskkooli valisid kolm kanti, kusjuures kahel neist oli Puka kolme valiku hulgas (Puka Kuigatsi ja Sangaste Kuigatsi kant). Nad olid mõlemad valinud ka Valga ja Otepää. Puka Aakre valis lisaks Pukale veel Rõngu.

Kui pöörduda Tsirguliina ja Puka vaatesse (kus on väikese õpilaste arvuga keskkoolid) ja kaaluda nende asumiskaugust Valgast (gümnaasium), siis Puka mittevalimise võimalusel saab sõidukaugusest lähtuvalt võimalikuks teha ka maakonnaväline üldkeskhariduse omandamise valik või kinnitada, et soovitakse kompensatsioonisüsteemi hõredalt asustatud maapiirkondades lapsi lasteaeda/kooli vedavatele vanematele (niisugust vajadust on kantides nimetatud).

Teise alternatiivina on oluline õpilastele ning nende vanemate teave, võimalus ja soov ka õpilaskodus elamise kohta. Ilmselt gümnaasistidele transpordikompensatsioon siiski ei laiene ja nemad otsustavad igapäevasõitmise asemel pigem õpilaskoduga üldharidus- või kutsekooli või lähemal asuva sobiva gümnaasiumi kasuks. Küsitlusandmetes võib järelda, et Tsirguliina keskkooli õpilastel gümnaasiumiosa kadumine kodu-kooli vahel liikumise seisukohast nii valuline ei ole.

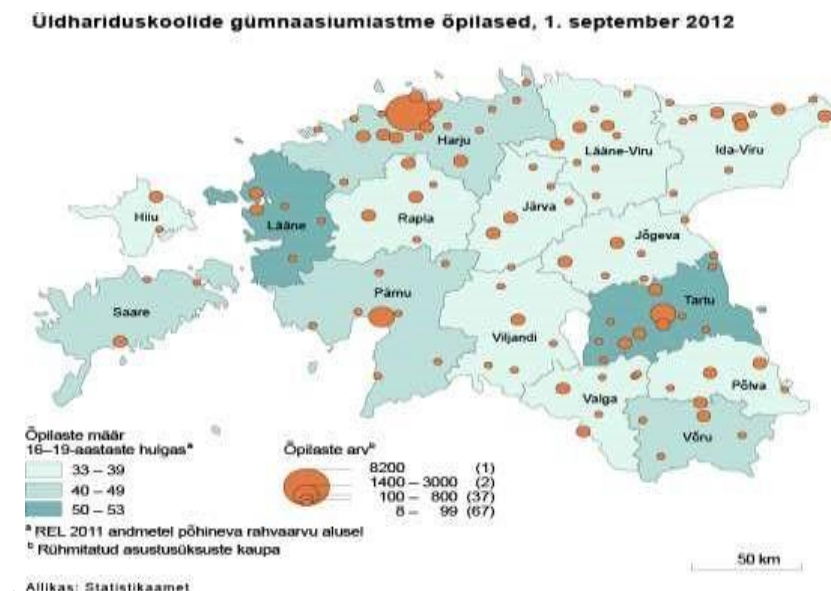
Valgas saakisid kantide vastustest lähtuvalt gümnaasiumihariduse Hummuli, Karula ja Taheva kõik kandidid, ka Puka (Kuigatsi kant), Õru (Priipalu, Õru kandidid), Sangaste (Kuigatsi, Keeni kandidid) ja Tõlliste (Paju kant).

Tõrva gümnaasiumi valisid Hummuli, Põdrala ja Helme kõik kandidid.

Otepää gümnaasiumi valiksid kõik Sangaste kandid, Puka (Kuigatsi kant), Palupera (Palupera, Nõuni, Hellenurme kandidid) ja Otepää (Sihva, Vidrike kandidid).

Gümnaasiumite hulk ja asukoht on kogu Eesti koolivõrku haarav teema. Selleks, et gümnaasiumihariduse valikut ka üle-Eestilisele pildile tõsta (vt joonis 4-9), on siinkohal tood kaart, kus õpilaste arv ja määr piltlikustatud maakondades ja Eestis tervikuna.

Joonis 4-9.

Tabel 4-15. Õpiränne ja kantide liikumiseelistused haridusteenuste kättesaamisel, omavalitsuste rahvaarv ja omavalitsuste eelarvelised kulud haridusele

Hinnang	Lühiajalised parendusvaldkonnad ja arengud (3 aastat)	Pikaajalised parendusvaldkonnad ja arengud (6 aastat)
<p>1.Mõnikord on raske viia kokku pere ja lapse soovid maakonna koolivõrgu optimeerimise riiklike nõudmistega.</p> <p>2.Väga palju sõltub lapse haridusevalikute tegemisel pere valikutest ja võimalustest sh liikumisvõimalustest.</p> <p>3. Valgamaal on loodud esimene vaid gümnaasiumiastmega kool - Valga Gümnaasium.</p> <p>4.Gümnaasiumiharidust pakutakse viies koolis.</p>	<p>1.Maavalitsus peab koolivõrgu korrastamisel lähtuma riigi määratud suunistest</p> <p>2.Tagamaks tasakaalu üldhariduse kvaliteedi ja kättesaadavuse vahel peab põhiharidus olema kättesaadav võimalikult kodu lähedal, gümnaasiumitaseme õpe aga pigem maakondlikes tõmbekeskustes.</p> <p>3.Kui riiklikest otsustest tulenevalt täidetakse koolivõrgu range optimeerimine, siis on tarvilik tagada tasuta koolitransport ja tasuta õpilaskodu.</p> <p>4.Korraldada riiklikult</p>	<p>1.Valgamaal töötab riigigümnaasium.</p> <p>2. Vähendada põhihariduse või madalama haridustasemega õpinguid mittejätkavate noorte (18-24) osakaalu 9,5%ni. (Eesti 2020 eemärk)</p> <p>Töökohtade, haridusasutuste ja mitmesuguste teenuste kättesaadavuse tagamine tehakse toimepiirkondade (kantide) sisese ja omavahelise sidustamise kaudu.</p> <p>3.Teenuste, töökohtade, haridusasutuste jne kättesaadavuses on tähtis arendada kergliiklusteede võrgustikku, mis ühendab suuremad asulad oma lähialadega ja tagab parema ligipääsetavuse.</p>

<p>5.Valga, Otepää, Tõrva on need linnad, kus soovitakse saada kõikidel astmetel haridusteenust.</p> <p>6.Alusharidusteenuse pakkujaks valivad kandid enamasti ühe või kaks asulat.</p> <p>7.Algharidusteenuse pakkujaks valivad kandid kindlamalt ühe, harvem kaks asulat.</p> <p>8.Põhiharidusteenuse saamiseks ollakse valmis enam liikuma: julgemalt tehakse mitu valikut. Valik vastab tänasele olukorrale.</p> <p>9. Kantide küsitlus näitab, et Puka-Tõlliste–Sangaste sobib põhikool.</p> <p>10. Eristub Helme valla Holdre-Koorküla kant, kus alus-, alg- ja põhihariduse tasemetele kolm valikut. Alushariduse kohta tegi kolm valikut ka Põdrala Riidaja kant.</p> <p>11.Gümnaasiumihariduse saamiskohana on 20 kandil üks valik, kaks valikut 10 kandil ja 3 valikut kolmel. Enim on valitud Valgat, ühe võrra vähem Tõrvat, siis Otepää. Maakonnast väljapoole valiti Tartu, Rõngu, Elva.</p>	<p>(maavalitsuse tasemel) ühistransport ja liikumise logistika, mis soosib õpilaste liikumist kodu ja kooli vahel ning huvitegevusest osasaamist.</p> <p>5.Omaavalitsustel on põhikooli järgsete õppekohtade terviklik planeerimine sobilik teha kooskõlas riikliku üld- ja kutsehariduse tasandiga (sh põhikooli ja gümnaasiumiastme selgem lahutamine).</p> <p>6.Arendada alusharidust ning tagada selle kättesaadavus, et toetada töö- ja pereelu ühitamist ja regionaalseid eripärasid.</p> <p>7.Tagada kõigile lastele ühtlane ettevalmistus kooli minemiseks.</p> <p>8.Vähendada põhihariduse või madalama haridustasemega õpinguid mittejätkavate noorte (18-24) osakaalu 11,0%ni. (Eesti 2020 eemärk)</p> <p>10.Püsiasustuse alalhoidmiseks planeerida ja tagada kõigis maakohtades üldharidusteenuse kättesaadavus.</p>	<p>4.Bussiliikluse võrk tuleb üles ehitada nii, et see pakub sagedast, kiiret ja usaldusväärset ühendust elu- ja töökohtade, haridus- ja teenindusasutuste vahel toimepiirkonna piires, kuid on sidustatud ka muud liiki ühistranspordiga (näiteks raudteeveoga).</p> <p>5. Püsiasustuse alalhoidmiseks tagada kõigis maakohtades üldharidusteenuse kättesaadavus.</p>
--	--	--

4.2.4.Õpilastransport kui hariduse tugiteenus

Haridusseadusest tulenevalt korraldab kohalik omavalitsus laste ja õpilaste sõidu haridusasutusse ja tagasi, et õpilased saaksid täita edukamalt koolikohustust. Õpilastranspordi otstarbekas korraldus on üheks hariduse kättesaadavust toetavaks teenuseks. Kohalikel omavalitsustel on seda teenust võimalik korraldada vallale kuuluvat transpordivahendit kasutades või teenust sisse ostes, pannes käiku regulaarsed õpilasliinid või kompenseerides õpilastele ühistranspordi kasutamise seotud kulud. Kulutused õpilasliinidele ühe liini kasutava õpilase kohta erinevad omavalitsuste lõikes, kui õpilaste veoks ostetakse teenus sisse, siis hanke võitnud pakkumise hind ongi teenuse maksumus. Teenuste ostja otsustada on see, kas tegemist on osaga hariduskuludest või pigem on tegemist kohaliku eelarve transpordikuludega. Kui kasutatakse valla transporti, siis on kohaliku omavalitsuse otsustada,

kas nt bussi amortisatsioon, bussijuhi töötasu jms kulutused arvestatakse õpilaste veo maksumuse sisse ja omakorda on see osa hariduskuludest. Nii on õpilaste kooli ja kodu vahel sõidutamisel toimitud tänaseni, kuid see korraldus ei rahulda riiki ega kohalikke omavalitsusi.

Eesti Maaomavalitsuste Liit nentis 2012.aastal, et Eestis kehtiv transpordi arengukava käsitleb küll peamisi transpordiliike, kuid jätab välja omavalitsuse seisukohast väga olulise valdkonna - **õpilastranspordi**. Liit pakkus laiapõhjalisi lahendusi. Soovides, et õpilasliinide marsruudid tuleb siduda ühistranspordi marsruutide ning kellaegadega, samuti nagu erinevate marsruutide või transpordiliikide kellajad omavahel.

Uue transpordi arengukava (aastateks 2014–2020) koostamise ettepaneku ühistranspordi märkivas peatükis seisab, et **ühistranspordi** puhul on oluline tähele panna, et lähtuvalt selle pakkumise eesmärgist jaguneb ühistransport kaheks:

- 1) minimaalne teenus, mis tagab elanike peamise liikumisvajaduse (tööle, kooli ja sotsiaalse taristu juurde) ning
- 2) konkurentsitenus, mis peab konkureerima autokasutusega.

Alles loomisel olevast dokumendist loodetakse vastused küsimustele: *Milline on kohaliku omavalitsuse roll ühistranspordi korraldamisel? Millistel alustel toimub regionaalne ühistransport? Millistel alustel toimub kaugliiklus?*

Valgamaa õpilastranspordi korraldamisel on otstarbekas järgida üleriigilisi suuniseid. Uue ühistranspordi arengukava sisendina on märgitud, et **kohaliku ühistranspordi** puhul eristuvad väga selgelt (suuremad) linnad ja maalised kohalikud omavalitsused. Linnadel on selgelt eristuv liinivõrk, mis ainult suhteliselt väikesel määral sõltub naaberomavalitsuste liinivõrgust. Maaliste omavalitsuste liinivõrgud võib olla aga mõistlik integreerida suuremasse regiooni liinivõrku. Arengukava koostamise ettepaneku väljatöötamisel toimunud kohtumistel partneritega tehti ettepanek jätta suuremate linnade ühistranspordi korraldus omavalitsuse ülesandeks ning soodustada maaomavalitsuste ühistranspordi integreerimist regiooni omasse.

Regionaalse ühistranspordi korraldamise põhimõtetest on teada, et need lähtuvad vajadusest tagada väiksemates asulates elavate inimeste juurdepääs töökohtadele, haridusasutustele ja sotsiaalsele infrastruktuurile. Ajalooliselt on sellisteks keskusteks, kuhu kättesaadavus tagatakse, maakonnakeskused. Viimaste aastate arengud on samas muutnud inimeste liikumismustrit ning sellest tulenevalt on vajalik muuta ka regionaalse ühistranspordi korraldust. Teoreetiliselt soovitatakse, et parima liinivõrgu saab, **käsitledes Eestit kui ühte terviklikku regiooni**. Arengukavas fikseeritakse esimese sammuna korralduslikest kaalutlustest tulenevalt siiski regioonid. Selle aluseks on üleriigilise planeeringu toimepiirkondade loogika. Teiseks kirjeldatakse peamised teenuse pakkumise põhimõtted.

Haridusministeeriumi nõuetest juhindudes peaks 80% põhikooliõpilastest jõudma oma elukohajärgsesse kooli poole tunniga.

Näiteks Riigikogu kultuurikomisjon on leidnud, et see piiraeg võiks olla üks tund. On ennustatud, et sõit kooli ja koju võiks kesta isegi maksimaalselt kokku kaks tundi. Kusjuures üks ots võib kesta teisest kauem.

Piirkonna arengupotentsiaali indeksit mõjutaks Praxise uuringu soovitusel koolitee, koolibussitee pikkus kaugemast punktist kooli või alternatiivina kooli jõudmise aeg. Normiks pakutu on algkooli puhul kooli ja kodu vahel liikumiseks maksimaalselt tund, teise ja kolmanda kooliastme õpilastele maksimaalselt 1,5 tundi.

Neid seisukohti silmas pidades ja Valgamaal läbi viidud uuringust „Maakonna sotsiaalne infrastruktuur 2009-2015“ nähtub, et maakonnas on 13 ääremaa kanti, kus muuhulgas ka transpordiraskused. Alljärgnevasse tabelisse on lisatud veel 12 kanti, kust maakonnakeskuste sõiduks kulub ca tund või isegi enam.

Tabel 4- 16. Valgamaa kantidest vallakeskuste ja Valga linna kuluv sõiduaeg minutites

kant	sõidu aeg (minutites)	
	vallakeskuste	maakonnakeskuste
Holdre-Koorküla	30	95
Jeti	20	80
Puide	10	30
Vidrike	20	55
Palupera	10	85
Kuigatsi	10	60
Leebiku	20	70
Lõve	10	50
Pikasilla	10	50
Rulli	35	50
Laanemetsa	5	35
Tagula	35	60
Priipalu	5	30
maakonnakeskuste sõiduks kulub ca tund või isegi enam		
kant	vallakeskuste (minutites)	maakonnakeskuste (minutites)
Ala -Taagepera	30	70
Lüllemäe	15	60
Otepää	10	85
Sihva	15	70
Vidrike	20	55
Hellenurme	5	90
Nõuni	-	65
Aakre	15	60
Kuigatsi	15	45
Puka	10	60
Lõve	10	50
Riidaja	5	60
Hargla	30	50

Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduses §7 (3) alusel vähemalt 80% õpilastest, kelle jaoks põhikool on elukohajärgne kool, ei tohi kooli jõudmiseks kuluda rohkem kui 60 minutit.

Uuringust nähtub, et praeguse koolivõrgu kohaselt jõuavad õpilased ajaliselt vallasisesse põhikooli. Kuid kui maakonnas oleks vaid üks gümnaasium asukohaga **Valgas**, siis kuluks näiteks **Holdre-Koorküla, Palupera, Hellenurme või Otepää** kandis elavatel gümnaasistidel kooli ja koju sõiduks ideaaltunniplaani korralgi ca kolm tundi.

Haridusvalikute tegemise seisukohalt on oluline tagada õpilasliinide (sh õpilasliinideks kohandatud maakonnaliinide) toimimine. Kindlasti on huvitav siinkohal taas tagasi vaadata andmetele, kus pered ise valivad, kuhu nende lapsed koolis lasteaeda või kooli lähevad (vt peatükk 4.3)

Tabel 4-17. **Õpilastransport kui hariduse tugiteenus**

Hinnang	Lühiajalised parentusvaldkonnad ja arengud (3 aastat)	Pikaajalised parentusvaldkonnad ja arengud (6 aastat)
<p>1. Ühistranspordiga liikumine on aeglane ja väga hõreda liinigraafikuga.</p> <p>2. Valga kutseõppekeskuse logistika eriala õpilasuuring, mis tehti Valga linnaliikluse kohta, näitas, et bussigraafik ei lähe kokku sõitjate liikumishuviga.</p> <p>3. SWOT-analüüsid ja sotsiaalteenuste uuringus on nimetatud, et inimesed on huvitatud ühistranspordi kasutamise võimalustest.</p> <p>4. Ilma peatamisteta sõites jõuab sihtkohta kiiremini. Kooli ja kodu vahel liikumise aeg väheneb, seetõttu kasutavad pered pigem autot ja teevad haridusvalikud oma liikumisega seotud valikute alusel.</p> <p>4. Transporditeenuse pakkumine teise pere liikmele on seotud suure vastutusega.</p>	<p>1. Suuremate linnade ühistranspordi korraldus võiks jääda omavalitsuste ülesandeks.</p> <p>2. Taotleda, et riik soodustaks maaomavalitsuste ühistranspordi integreerimist regiooni omasse. Toetakse omavalitsusi õpilastranspordi rahastamisel.</p> <p>3. Õpilaste liikumisvajadust ja õpilastranspordi sõidugraafikute vastavust on regulaarselt tarvis kohtrollida (uurida), teha korrektiive, et liikumisvajadus vastaks olukorrale.</p> <p>4. Kohalikud omavalitsused tagavad igale I- III kooliastmes õppivale seda teenust vajavale õpilasele õpilastransporditeenuse.</p> <p>5. Uurida, kui võrd on inimesed huvitatud ja valmis erasõidukite kasutamist sidumist ühistranspordiga (nt pargi- ja sõida-süsteem).</p> <p>6. Ühistranspordipeatuste ja ooteruumide olukorra kaardistamine, vajalike täienduste kokku-leppimine vastavalt maakonna ühistranspordi arendamise ja koolivõrgu olemasolule.</p>	<p>1. Regionaalne ja kohalik, sh linnasisene bussiliiklus peab tagama ka õpilasveo, mille marsruudid ja maht vastavad Valgamaa koolivõrgu arengule.</p> <p>2. Õpilasvedu peab olema tulevikus tugevamini ühendatud muu kohaliku transpordinõudlusega (nt liinidel sõidetakse ka ajal, mil õppetööd ei toimu).</p> <p>3. Ühistranspordipeatuste korrastamine ja hea hooldamine, et kooliõpilaste koolitee turvalisust tõsta.</p> <p>4. Maapiirkondades tuleb õpilasveost kujundada kohaliku ühistranspordi selgroog, mis läheb kokku maakonnas ühistranspordi korraldamise kavadega. On osa sellest kavast ja võrgust.</p> <p>5. Näha terviklikult transporti ja selle korraldust ning taristuid kui asustuse püsimist ja ruumi kasutamist võimaldava tugisüsteemina.</p>

4.2.5. Õpilaskodu kui hariduse tugiteenus

Alternatiivina hõreasustusosalal elamise eest vanematele sõidukompensatsiooni maksmisele ja/või koolitranspordi korraldusele on õpilastele võimalik pakkuda õpilaskodus elamise teenust. See annab võimaluse võtta osa huvitegevusest, sest ei pea bussi peale kiirustama. Samas peaks koolibussiteenus olema piisavalt paindlik, et võimaldada ringidest osavõttu kooli juures ka pärast tunde.

Kindlasti ei tohi maakonna koolivõrgu korrastamisel tekkida põhiharidust omandaval õpilasel, kes õpib elukohajärgses munitsipaalkoolis, sellist olukorda, et kool asub tema elukohast väga kaugel. Kui selline olukord muutumise käigus siiski tekib (inimesed on oma pere elukoha valikul omavalitsuse territooriumil vabad), siis on ilmtingimata vajadus õpilaskodu või – majutuse järele ka elukohajärgses munitsipaalkoolis õppides.

Õpilaskodude kohtade vajaduse prognoosimist häirib, et kõik õpilased ei õpi elukohajärgses koolis. Ei ole tõenäoline, et järgnevatel aastatel väheneks oluliselt Valgamaa põhikoolide arv, mis tooks kaasa senisest suurema vajaduse õpilaskodude järele. Seda ei mõjuta ka õpilaste arvu oluline vähenemine, kuna kohustusliku hariduse pakkumise kohustus ei kao. Mõningal määral väheneb vaid sel juhul, kui kohaliku omavalitsuste territooriumil on rohkem kui üks kool. Käesolevaga on õpilaskodud Ala Põhikooli, Valga Jaanikese kooli, Otepää Gümnaasiumi ja Audentese Spordigümnaasium Otepää filiaali ja Valgamaa

Kutseõppekeskuse juures. Riiklikult toetatavaid õpilaskohti on praegu Ala ja Otepää kooli juures. Ülejäänud kohad õpilaskodus on lastevanemate ülalpidamisel.

Õpilaskodude vajadust on uuritud. Näiteks ei kata õpilaskodu kohtade hulk Jaanikese kooli õpilaste kohtade vajadust. Valga linnas elavad selles koolis õppivad õpilased ei ela valdavalt kooli õpilaskodus. Õpilaskoduse elamine toetakse aga nende õpilase koolis püsimise ja hariduse omandamist. Tõrva linn vajab gümnaasiumi juurde õpilaskodu. Valga gümnaasiumi õpilased eelistaksid oma õpilaskodu. Kutsekooli juure pakutava õpilaskoduteenuse kasutamine on seotud eelkõige liikumise ebamugavustega, mistõttu õpilased seda kasutada ei taha.

Tabel 4-18. **Õpilaskodu kui hariduse tugiteenus**

Hinnang	Lühiajalised parendusvaldkonnad ja arengud (3 aastat)	Pikaajalised parendusvaldkonnad ja arengud (6 aastat)
<p>1. Viie Valgamaa kooli juures töötavad õpilaskodud.</p> <p>2. Praegu töötavatel õpilaskodudel on oma väljakujunenud sihtgrupp, kes sellesse ei kuulu, neile on teenuse kasutamine raskendatud (Valga gümnaasium versus kutsekooli õpilased) või on puudu õpilaskodukohti, et teenust pakkuda (Jaanikese kool)</p> <p>3. Osade õpilaskodukohtades eest tasub riik, osad kohad on lastevanemate ülalpidamisel.</p> <p>4. Õpilaskoduteenuse kasutamise võimalust soovitakse Tõrva gümnaasiumi juurde.</p>	<p>1. Õpilaskoduteenuse kasutamise vajadust ja – võimalust uuritakse regulaarselt. Vastavalt sellele prognoositakse ja tehakse muutused.</p> <p>2. Tõrva gümnaasiumi juurde luuakse õpilaskodu.</p> <p>3. Leida lahendus Jaanikese kooli õpilaskodukohtade pakkumise ja kasutamise soovide probleemile.</p>	<p>1. Kolmes tõmbekeskuses (Otepää, Tõrva, Valga) on loodud kuni 20 õpilaskodukohta.</p> <p>2. Vastavalt vajadustele on õpilaskodud ka põhikoolide juures.</p>

4.2.6. Toitlustamine koolis kui hariduse tugiteenus

Sotsiaalministeeriumi määruses “Tervisekaitse nõuded toitlustamisele koolieelses lasteasutuses ja koolis” on sätestatud toitlustamise nõuded ning Terviseamet teostab selle alusel lasteasutuste ja koolides järelvalvet. Määrus sätestab koolilõuna osad (nt koolipiim/leib), erinevate toodete soovitusliku kasutusajaduse toidu valmistamisel, menüü koostamise ning toidu valmistamise viiside alused. Kõigis lasteasutustes tuleb toitlustada päevakavaga kindlaks määratud kellaegadel ja menüü alusel. Einestamisruumid tuleb sisustada arvestades köögituupi, sööjate arvu ajaühikus, toitude serveerimisaegu ning toidu jaotussüsteeme. Koolis tasuta või tasu eest pakutav toiduvalik peab soodustama tervislikku toitumist ning valiku tegemisel arvestatakse kooli hoolekogu ja tervisekaitseametnike ning samuti õpilaste avalduste ettepanekuid. Müügikohas või selle vahetus läheduses peab olema õpilastele nähtav tervisliku toitumise alane teave.

Tänaseks on Valgamaa lasteasutustel ja koolidel praktika, kas einet ja koolilõunat valmistavad kohapeal palgal olevad töötajad, renditakse oma ruumid (seadmed, tarvikud) välja toitlustusteenuse osutajale või tuuakse toit toitlustusettevõtete poolt kohale termoses. On kujunenud välja väiketoitlustajad, kes toitlustavad 1-2 munitsipaalasutust ja suurtoitlustajad, kes toitlustavad piirkonnas või üle-Eesti kolme või enam munitsipaalasutust.

Põhikooli ja gümnaasiumiseaduse alusel toetatakse riigieelarvest põhiharidust omandavate õpilaste koolilõunat läbi kohalike omavalitsuste. Koolilõuna toetuse

kasutamise tingimused ja korra kehtestab kohalik volikogu. Paljudes Valgamaa koolides lisatakse riigi poolt antud toetusele raha oma eelarvest. Laiendatakse ka sihtgruppi.

Lisaks koolilõunale pakutakse näiteks ka hommikusööki ja/ või pärastlõunast koolieinet soovijatel või pikapäevarihma lastele. On praktiseeritud ka nn valitud nimekirja alusel toitlustamist, kuid viimast enam ei kasutata.

Eelmisel ja käesoleval struktuurivahendite kasutamise perioodil on üldhariduskoolidel võimalik lisaks taotleda sätestatud tingimustel ja nimetatud õpilasgruppidele koolipiima ja puuviljatoetust, mida makstakse nii Euroopa Liidu kui ka Eesti eelarvelistest vahenditest.

Üleriigiliselt teeb Tervise Arengu Instituut koolikeskkonna tervisealast sisehindamist, kus üheks hinnatavaks komponendiks on ka koolitoit: sellega rahulolu. 2012. aastal osales 83% tervist edendavate koolide võrgustikuga liitunudest (Valgamaal liitunud kuuest koolist vastas viis). Vastati 5-pallises süsteemis. Siinkohal on välja toodud vaid kaks näitajat: koolitoit ja kehaline aktiivsus.

Näiteks Valgamaalt kogutud hinnangute alusel olid just need kaks kolme enim palle saanud indikaatorid. Vastati nii: Koolitoit on tervislik, eakohane ja mitmekülgne.

Vastus:4,6 palli. Kool tagab õpilaste optimaalse vajaduse kehaliseks aktiivsuseks.

Vastus: 4,8 palli.

Sellest, et koolitoidu teema on atraktiivne, suisa mainekujunduslik, näitab kooliköövide omavaheline sügisene mõõduvõtmine Toidumessil.

Näiteks 2012. aastal oli Eesti parimate koolisööklate finaaliveistlusel väljas **Valga Põhikool**.

Koolitoit on osa tervisest, sotsiaalsest toest kui ka kooli mainest, selle pakkumiskordade vajadus sõltub koolitranspordi korraldusest (õpilase päeva pikkus), õpilaskoduteenusel, toidu valmistamise ruumidest (+ inventar ja tarvikud) ning töötajate väljaõppest või teenuse hankimisest. Tänapäeval on tehtud olulisemad ja suuremad investeeringud, et Valgamaa lasteasutuste köögid ja toidu serveerimise ruumid vastaksid kaasaegsetele nõuetele.

Samas on koolis toitlustamine teema, mida koolivõrgu korrastamisel, hoidmisel ja arendamisel maakondlikult tasub samuti aegajalt üle vaadata. Loomulikult lisandub kohaliku omavalitsuse ja riigi võimekus: millisele osale kooliperest, kui palju ja kelle vahenditest koolis õppijate toitlustamist toetatakse.

Tabel 4-19. **Toitlustamine koolis kui hariduse tugiteenus**

Hinnang	Lühiajalised parentusvaldkonnad ja arengud (3 aastat)	Pikaajalised parentusvaldkonnad ja arengud (6 aastat)
<p>1. Valgamaa omavalitsused on korraldanud lasteasutustes nõuetekohased toitlustamise tingimused, selleks vajalikud ruumid on remonditud, seadmed soetatud.</p> <p>2. Kohalikud omavalitsused toetavad koolis toitlustamist rahaliselt.</p> <p>3. Koolid jälgivad ja täidavad laste ja õpilaste toitlustusnõudeid.</p> <p>4. Õpilased hindavad koolitoidu heaks.</p>	<p>1. Laste ja õpilaste toitlustamine vastavalt eeskirjadele.</p> <p>2. Vastavalt vajadusele sotsiaalselt nõrkade perede lastele omavalitsuse korraldamisel lisatoitlustuse pakkumine koolis.</p> <p>3. Vastavalt tekkinud vajadusele lasteasutuste köökide ja söögisaalide remontimine ja uuendamine.</p> <p>4. Koolitusinfo vahendamine ja täiendusõppevõimaluste pakkumine koolitoitlustajatele ja koolis toitlustamisega tegelevatele inimestele.</p> <p>5. Tervist edendav koolide (TEK) ja lasteaedade võrgustikus osalemine, et toetada õpilaste tervis ja leida ning toetada kooli isikupära.</p>	<p>1. Varem lühiajaliste parentusvaldkondade all nimetatud tegevuste jätkamine.</p> <p>2. Osutada kaasabi, et täita riiklike meetmeid, mis on välja töötatud ja rakendatakse, et parandada inimeste toitumisharjumusi ja vähendada toitumisest tingitud terviseprobleeme.</p>

4.2.7 Koolitervishoid koolis kui hariduse tugiteenus

Tervishoiutemaatika on siduv osa nii koolihoone turvalisuse, transpordis, toitlustamise korraldamisel, haiguste ennetamisel, õppija karjääri planeerimises ja väga paljus muus, otse terviseks mittenimetavas, kuid tervisele mõjuva korraldamisel.

Kooli peamine töö on lapse tervise järelevalve: koolis haigestumise või trauma korral esmaabi osutamine, haiguste ennetamine, tervise ja heaolu edendamine. Kool tugipersonali hulgas nimetatakse ka **tervishoiutöötajat- kooliõde**- kelle tööaeg sõltub õpilaste arvust koolis. Täiskohaga töötamiseks peab olema 600 õpilast. Õe kabinet peab olema koolis, kus õpib üle 200 õpilase. Väikestes maakoolides on kooliõde ja pereõde tavaliselt üks ja sama isik.

Kooliõde ei kuulu juriidiliselt kooli kollektiivi, kuna tervishoiuteenust tohib osutada vaid selleks tegevusluba omav tervishoiuasutus. Samas on kooliõde pädevuses teha ettepanekuid koolikeskkonna arendamiseks ja õpilaste toetamiseks, mistõttu ta peaks olema kooli meeskonna liige. Eesti koolilaste kõige sagedasemad terviseriskid on ebatervislik toitumine, vähene füüsiline aktiivsus, suitsetamine, alkoholi tarbimine ja riskialdis seksuaalkäitumine. Tervisemuredest on esikohal hammaste kehv seisukord ja sagedane haigestumine viirusinfektsioonidesse, esineb ka nägemise-, rühi- ja vaimse tervise häireid.

Eesti Haigekassa teeb igal aastal auditi, millega hindab koolitervishoiuteenust.

Näiteks 2012. aastal hinnati eraldi erivajadustega õpilaste koolitervishoidu. Siis toimus audit Valga Jaanikese koolis.

Auditi on läbinud **Riidaja** Põhikool (2010.a), **Valga** Gümnaasium (2007/2008. õppeaasta). Näitajaid, mille järgi koolitervishoidu korraldus jälgitaks on mitmeid.

Näiteks võrdles Haigekassa 2010.aastal tervise valdkonna kajastamist kooli arengukavas, koolis tervisenõukogu rakendust, kuid ka kooliõe töötingimusi, lisades õpilaste arvu hetkeseisu. Hinnataval ajal oli kooli arengukavas kajastatud tervise valdkond ainult kolmes põhikoolis ja kolmes gümnaasiumis (valimis ei olnud **Jaanikese** kooli, **Audentese Otepää** filiaali ja **Valgamaa** kutseõppekeskust).

Õpilase arvu lisamine näitas, kui võrd on koolis võimalik rakendada täiskohaga kooliõeteenust, kas on täidetud kooliõele vastuvõturuumi tagamise kohustus.

Nõue oli täidetud kõigis gümnaasiumites. Tsirguliina keskkool jäi nõude piirile. Pukal keskkooli õpilaste arv vastuvõturuumi tagama ei kohusta.

Ometi on ka oluliselt väiksemate õpilaste arvuga koolides (**Ala, Palupera, Ritsu**), samuti ka suuremates seda kohustust mitteomavates koolides (**Keeni, Pühajärve**) kooliõe vastuvõturuumid olemas. See on osa kooliõe kui töötaja ja õpilase kui patsiendi klienditurvalisusest koolis. Kindlasti vajab koolide arengukavasse tervise valdkonna kavandamine kõigis koolides. Hea näide on siinkohal **Ala** Põhikool.

Järgnevalt on tabelina esitatud Haigekassa poolt tehtud uuringute tulemustest välja võetud koondandmed Valgamaa koolide kohta

Tabel 4- 20. **Tervise valdkonna kajastamine Valgamaa koolide arengukavades, tervisenõukogud ja vastuvõetud ruum**

Kool	Kooli arengukavas tervise valdkonna kajastus	Koolis tervisenõukogu olemasolu	Vastuvõturuumi olemasolu koolis	Õpilaste arv
Aakre Lasteaed-Algkool				21
Ala Põhikool	1		1	65
Hargla Põhikool		1		79
Hummuli Põhikool				89
Keeni Põhikool	1	1	1	137
Lüllemäe Põhikool		1		43
Otepää Gümnaasium			1	472
Palupera Põhikool			1	79

Pikasilla Algkool				22
Puka Keskkool				152
Pühajärve Põhikool			1	102
Riidaja Põhikool				51
Ritsu Lasteaed-Algkool			1	31
Tsirculiina Keskkool				199
Tõrva Gümnaasium	1		1	525
Valga Gümnaasium	1		1	722
Valga Põhikool	1		1	370
Valga Vene Gümnaasium	1	1	1	450
Õru Lasteaed-Algkool				15
Koond:	6	4	10	

Allikas: Haigekassa ja Tervise Arengu Instituut , september 2013

Nimetagem veel, et Tervise Arengu Instituut pakub koolitervishoiu edendamiseks koolidele nii kavandamiseks, tegevusteks kui ka võrgustikest osasaamiseks häid siseneid.

Näiteks on tervise edendamise ja haiguste ennetamise (projektide) pikaajalised prioriteedid südame- veresoonekonna haiguste ennetamine ja varajane avastamine, pahaloomuliste kasvajate varajane avastamine, patsiendi teadlikkuse suurendamisele suunatud tegevus, kodu- ja vaba aja vigastuste ja mürgistuste ennetamine. Kuid ka kooliterviseiga otseselt seostuv laste tervislikule arengule suunatud tegevus.

Valgamaal on tervist edendavate koolide võrgustikuga liitunud **Otepää, Tõrva ja Valga Vene Gümnaasium**, põhikoolidest **Keeni, Palupera ja Hargla**.

Huvitavaid maakonnaüleseid andmeid koolitervishoiu kohta pakub üks varem läbi viidud, kuid viimane avaldatud statistika koolitervise tulemuste kohta Valga maakonnas 2009. aastal, mis on alljärgnevalt kahes tabelis poolaastate kaupa esitatud. Kuigi uuring on toimunud ca viis aastat tagasi, on esitatu informatiivne, näitamaks millistes küsimustes koolitervishoiud mõõdetakse ja vaadeldakse.

Tabel 4-21. Valgamaa koolitervishoid 2009. aasta I ja II poolaasta

Koolitervishoiuteenuse tulemused - Valga maakond kokku, 2009.aasta I poolaasta														
Koolitervishoiu grup Fiscal year	I klass 2009	III klass 2009	V klass 2009	VII klass 2009	IX klass 2009	XII klass 2009	Kool 2009	Arst 2009	Õde 2009	I-III klass 2009	IV-VI klass 2009	VII-IX kla 2009	X-XII klas 2009	KOKKU
Õpilaste arv	0	0	0	0	0	0	0	0	0	941	1 046	1 300	929	4 216
Töötundide arv nädalas	0	0	0	0	0	0	0	45	217	0	0	0	0	262
Vastuvõtu aeg, tunde nädalas	0	0	0	0	0	0	0	34	172	0	0	0	0	206
Ettepanek.kooli pidajale koolikeskkonna, õppekoormuse jm osa	0	0	0	0	0	0	19	0	0	0	0	0	0	19
Tervishoiutõetaja osalem.toimunud tervisekasv. osal.õpil.arv	0	0	0	0	0	0	1 951	0	0	0	0	0	0	1 951
Koolitoitu söövate õpilaste arv	0	0	0	0	0	0	0	0	0	942	1 030	1 285	597	3 854
Esmaabi õpetuse saanud õpilaste arv	0	0	0	0	0	0	915	0	0	0	0	0	0	915
Vigastused kehalise kasvatuse tunnis, spordipäeval	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	7	5	0	17
Vigastused tööõpetuse ja kodunduse tunnis	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Vigastused vahetunnis ja mujal kooli territooriumil	0	0	0	0	0	0	0	0	0	14	13	13	2	42
Ettepanekud kooli pidajale vigastuste ennetamise jm osas	0	0	0	0	0	0	6	0	0	0	0	0	0	6
Ametikohti	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	1,10	7,21	0,00	0,00	0,00	0,00	8,31
Individaalselt tervise kaebusega või nõustamiseks õpil.arv	0	0	0	0	0	0	0	0	0	415	597	810	320	2 142
Vaktsineeritud õpilaste arv	0	0	0	0	0	0	0	0	0	78	401	176	204	859
Profülaakliste läbivaatuste arv	271	26	52	61	82	171	0	0	0	0	0	0	0	663
Puudub terviseprobl.	129	13	32	27	41	78	0	0	0	0	0	0	0	320
Prof.läbivaadatud lastest rühihäireid esinenud õpilaste arv	53	5	9	9	13	37	0	0	0	0	0	0	0	126
Prof.läbiv. lastest nägemisteravuse langusega õpilaste arv	22	5	7	9	11	44	0	0	0	0	0	0	0	98
Prof.läbiv. lastest korrigeerimata nägemisteravuse langusega	14	3	5	5	3	11	0	0	0	0	0	0	0	41
Prof.läbiv. lastest ülekaaluliste laste arv	19	4	7	3	9	14	0	0	0	0	0	0	0	56
Prof.läbiv. lastest alakaaluliste laste arv	5	3	1	2	2	5	0	0	0	0	0	0	0	18
Prof.läbiv.kõrgenenud vererõhuga õpilaste arv	2	3	2	0	4	6	0	0	0	0	0	0	0	17

Allikas: Haigekassa 2012

Koolitervishoiuteenuse tulemused - Valga maakond kokku, 2009.aasta II poolaasta														
	I klass 2009	III klass 2009	V klass 2009	VII klass 2009	IX klass 2009	XII klas 2009	Kool 2009	Arst 2009	Õde 2009	I-III klass 2009	IV-VI klas 2009	VII-IX kla 2009	X-XII klas 2009	KOKKU
Õpilaste arv	0	0	0	0	0	0	0	0	0	937	927	1 188	1 012	4 064
Töötundide arv nädalas	0	0	0	0	0	0	0	53	298	0	0	0	0	351
Vastuvõtu aeg, tunde nädalas	0	0	0	0	0	0	0	42	255	0	0	0	0	297
Ettepanek.kooli pidajale koolikeskkonna, õppekoormuse jm osa	0	0	0	0	0	0	14	0	0	0	0	0	0	14
Tervishoiutõetaja osalem.toimunud tervisekasv. osal.õpil.arv	0	0	0	0	0	0	1 711	0	0	0	0	0	0	1 711
Koolitoitu söövate õpilaste arv	0	0	0	0	0	0	0	0	0	935	922	1 188	770	3 815
Esmaabi õpetuse saanud õpilaste arv	0	0	0	0	0	0	388	0	0	0	0	0	0	388
Vigastused kehalise kasvatuse tunnis, spordipäeval	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	5	5	2	17
Vigastused tööõpetuse ja kodunduse tunnis	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	5	2	0	8
Vigastused vahetunnis ja mujal kooli territooriumil	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	6	5	3	19
Ettepanekud kooli pidajale vigastuste ennetamise jm osas	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1
Ametikohti	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	1,58	10,21	0,00	0,00	0,00	0,00	11,79
Individaalselt tervise kaebusega või nõustamiseks õpil.arv	0	0	0	0	0	0	0	0	0	436	662	969	295	2 362
Vaktsineeritud õpilaste arv	0	0	0	0	0	0	0	0	0	42	272	177	77	568
Profülaakliste läbivaatuste arv	142	274	295	306	358	179	0	0	0	0	0	0	0	1 554
Puudub terviseprobl.	62	150	123	111	112	75	0	0	0	0	0	0	0	633
Prof.läbivaadatud lastest rühihäireid esinenud õpilaste arv	7	48	69	93	116	56	0	0	0	0	0	0	0	389
Prof.läbiv. lastest nägemisteravuse langusega õpilaste arv	20	28	52	70	63	42	0	0	0	0	0	0	0	275
Prof.läbiv. lastest korrigeerimata nägemisteravuse langusega	2	15	15	24	20	9	0	0	0	0	0	0	0	85
Prof.läbiv. lastest ülekaaluliste laste arv	5	26	34	23	33	13	0	0	0	0	0	0	0	134
Prof.läbiv. lastest alakaaluliste laste arv	10	6	6	8	3	0	0	0	0	0	0	0	0	33
Prof.läbiv.kõrgenenud vererõhuga õpilaste arv	2	0	2	4	8	14	0	0	0	0	0	0	0	30

Allikas: Haigekassa 2012

Märkus: Kuigi seadus ei näe koolis enam ette kooliarsti, piirduakse kooliõega, nähtub, et kogu Valgamaa koolide kohta on arvudest lähtuvalt sobilik vaid 6- 7 täiskohaga kooliõde. Täiskohaga töötaja tagab koolile ka kogu õppepäeva katva kooliõde teenuse olemasolu. Informatiivselt on oluline teadmine, et siinsete andmete kohaselt puudub vaid 11,5% õpilastest terve aasta vaates terviseprobleem

Tabel 4-22. **Koolitervishoid koolis kui hariduse tugiteenus**

Hinnang	Lühiajalised parentusvaldkonnad ja arengud (3 aastat)	Pikaajalised parentusvaldkonnad ja arengud (6 aastat)
1.Valgamaa koolides rakendatakse tervishoiutöötajate vastavalt seadusele. Valgas töötab lisaks kooliõele ka kooliarst.	1.Terviseteadlikkust, liiklusohutust ja riskikäitumise ennetamist käsitleva uue inimeseõpetuse ainekava programmi rakendamine kõigis kooliastmetes.	1.Varem lühiajaliste parentusvaldkondade all nimetatud tegevuste jätkamine.
2.Kooliõe tegevus on vajalik.	2.Maakondlikult korraldatud tervis- ja spordisündmustest aktiivne osavõtt.	2.Osutada kaasabi, et täita riiklike meetmeid, mis on välja töötatud ja rakendatakse, et parandada inimeste terviseprobleeme ja arendada sportlikke eluviise.
3.Mõned maakonna koolid ja lasteaiad kasutavad võrgustike lisavõimalusi –on liitunud tervist edendavate koolide /lasteadeade võrgustikuga, mille tööd koordineerib maakonna tervisenõukogu.	3. Huvilistel lasteasutustel liitumine tervist edendavate üleriigiliste võrgustikega, et leida rohkem tegevus- ja rahalisi võimalusi, et arendada oma kooli ja selle eripära.	

4.2.8 Koondatud vaade arutluseks Valgamaa valdadele maakonna üldhariduse koolivõrgu korrastamisel

Pakkudes ühtlustusmaterjali, aga ka arutlemise ainet Valgamaa iga kohaliku omavalitsuse enda poolt käesoleva koolivõrgu arengukava tarbeks tehtud hariduskaardistusele, on selle peatüki viimases osas välja toodud peatükis eelnevalt kirjeldatud näitajate alusel iga Valgamaa kohaliku omavalitsuse hariduspildi kokkuvõtte, millest võib abi olla koolivõrgu korrastamisel ja omavaheliste kokkulepete tegemisel.

Kui vaadata kohaliku omavalitsuse rahakoti tulu-kulu poolelt, siis selliselt analüüsid oleks tänases vaates kõige positiivsem haridusereformija **Taheva vald**, kellel üks kool koos lasteaiaga, sest tulud ühe elaniku kohta üle Eesti keskmise ja maakonna vaates suurimad. Vaatlusaastal oli tagasihoidlik 30% valla eelarvest hariduskuludeks, mis rahaliselt ühe elaniku tuludele tagasi viies andis viienda koha maakonnas. Nimetatud tulu oli vaatlusaastal 410,29 eurot ühe Taheva elaniku tulust aastas. Taheva vallas oli vaatlusaastal kuni põhikoolieani (st 0-14aastaseid õpilasi) maakonnas kõige vähem. Iga üheksas elanik. Lapsi on ka tegelikult vähe, sest kahjuks on nelja aastaga kaotatud 14,48% elanikke ning kokku on vallas elanikke vaid mõnikümmend üle seitsmesaja.

Haridusteenuse kohustusliku tagamise seisukorra muutused võivad tuleneda eelkõige laste arvust. Põhihariduse pakkumine ja kättesaadavus on tagatud, samas ka lasteaiateenus. Üldkeskharidusteenust tarbiksid selle valla kandidid põhiliselt Valgas. Liikumisvõimaluste tagamiseks soovitakse õpilasi- ja maakonnaliinide toimimist vähemalt samal tasemel.

Liigitusmõõndused, kas tegemist on positiivse või negatiivse haridusteenuse jätkamistrendiga tekivad **Põdrala** valla, kes hoolimata sellest, et nelja vaatlusaastaga oli elanikke vähenenud

15,65%, peab kaht lasteasutust: Pikasilla kool ja Riidaja põhikool (koos lasteaiaga). Vald oli vaatlusaastal teine vald maakonnas, kelle tulud ühe elaniku kohta ületasid Eesti keskmise. Haridusele kulus siis valla eelarvest 38,7% (alla Eesti keskmise). Hariduskulude osakaalult oldi ühe elaniku tuludelt maakonna keskmiste seas (429,65€). Liigituselt sobiks Põdrala vald positiivseks, kus hariduskorralduses saab liikuda tasapisi, jälgides vallaelanike püsimist (rännet). Samas, kui võtta aluseks omavalitsuse rahvastikust 0- 14aastaste laste osa, oleks vald peaaegu maakonnas keskmise lähedal (15,06 % on valla elanike hulgas selles vanuses lapsed). Kuid maakonna vaates langetaks kohe tagasihoidlike hulka, sest see näitaja vastab vaid 2,41% kogu maakonna sellealistest lastest.

Põdrala peab endalt küsima, mitmesse (2013/14.õppeaastal on Pikasilla koolis kümme õpilast/ kaks klassikomplekti ja Riidaja Põhikoolis 40 õpilast/viis klassikomplekti) vallasisesse kooli õpilasi jagub ja vastavalt sellele oma koolivõrgus tegutsema. Kuna väikevalda on liigitunud viieks kandidiks, teeb see otsustamise keeruliseks. On hea, et kantides valitseb üksmeelel üldkeskharidusteenuse tarbimiskoha suhtes: eelistatakse Tõrvat. Selleks oodatakse, et elanikele tarvis tagataks ühistranspordi toimimine vähemalt olemasoleval tasemel.

Õpilasliinide jätkumist oodatakse vallasisestesse koolidesse kui ka lasteaiateenuse kasutamiseks kas oma vallas või siis Tõrvas.

Puka vald paistis võrdlusaastal maakonna vaates silma suurte eelarveliste hariduskuludega (61%!). See oli kogunisti 540,76€ kogutulust, mis iga elanik maksumaksjana vallakassase tõi. Sellelt samalt elanikutulult oldi maakonnapildis tagasihoidlike hulgas (886,50€) ehk maakonna vaates tagant neljandal kohal, edestati vaid Palupera, Öru ja Helme valda. Nelja aastaga oldi elanikke kaotanud 13,26%. Kuni 14aastaste laste vaates oli hea täheldab koguarvu - üle kahesaja lapse. Sarnas on Tõlliste vallaga. Kuid keskkooliklasside pidamine on Pukal õpilaste arvust tulenevalt omakeskseks otsustamiseks, seda toetab tugev teadmine, et iga seitsmes inimene oli vaatlusaastal vallas kuni 14aastane laps. Hea oli, et väljapoole keskasulat jäävad kandidid Aakre ja Kuigatsi ei toonud välja ühtki haridusteenuse ega õpilastega/lastega seotud liikumisvajadust. Transpordivajadused võivad tekkida, kui valla koolivõrk muutub.

Palupera valla esimene ja väga oluline vaade terves maakonnas oli märgatav elanike kasv vaadeldud neljal aastal. Teine äärmus oli koht tagasihoidlike tagatipus – ühe elaniku maksutulu laekus vaatlusaastal maakonnas kõige vähem just Palupera vallas. See oli näiteks 35% vähem, kui veidi suurema rahvaarvuga Sangaste vallas või 48% vähem, kui sai Taheva vald. Samas üle poole eelarvest oli hariduskuludeks ja vallal oli vaid üks põhikool. Lasteaiateenust pakub eraorganisatsioon. Noori oli vallarahvast vaadeldes protsentuaalselt tagasihoidlikult, mislābi maakonna pildis jäädaks tagasihoidlikule kohale. Kantide vaates olid erinevused üldkeskhariduse tarbimise osas. Olid tõmbed nii Otepäele, Elvale kui Tartule.

Haridusteenuse kujundamisel saab vald võtta omakeskse autonoomia nagu Helme valdki ja maakonnavaates soosida näiteks maakonna keskusest väljas oleva lähima Otepää gümnaasiumi säilitamist, sest valla omavastutus ja huvi on eelkõige kuni põhikoolialiste õppurite ees. Selleks ka tähelepanu, sest elanikel on jätkuvalt tarvidus, et oleks tagatud maakonna- ja õpilasliinide toimimine vähemalt samal tasemel.

Valga positiivset vaadet toetab maakonnalinna staatus. Linn oli vaatlusaastal suurim omavalitsus kuni 14aastastaste laste omavalitsuste vaates, mis arvuliselt oli ühtlasi veidi suurem nii maakonnas, Lõuna- Eestis kui ka Kogu- Eesti selleealiste laste keskmisest.

Seetõttu piisab lapsi lasteaiast kuni gümnaasiumini. Keskmiste hulgas oldi maakonnast lahkujate vaates. Ometi polnud vaatlusajal lahkujaid üle 10%. Keskmise oli tulu elaniku kohta, mille kohta on huvitav märkida, et see oli väiksem kui Otepää ja Tõrva elaniketulu. Aga linna eelarvekulud haridusele olid mõlemast mainitust suuremad, moodustasid üle 50% eelarvest. Valgas on tehtud haridusasutuste ümberkorraldused, mis läbi on loodud selged ja suured koolid: gümnaasium, põhikool, vene gümnaasium. Võib-olla vajab täpsustamist kaugõppegümnaasiumi osa. On ilmne, et Valga juhib seda omavalitsuste gruppi, kus 0-14aastaste laste arv, protsent ja maakondlik võrdlus annab omavalitsustele (sarnase kolmiku moodustavad koos Valga, Otepää, Tõrva) enam kaalu kaasa rääkida maakonnas kui tervikus haridusteenuse osutamisel ning olla pädevad ja suutlikud sama pakkumisel oma koduvallas/-linnas.

Otepää oli vaatlusaastal silmapaistvate ja keskmiste valikute vahel liikuvate näitajatega. Tulu elaniku kohta veidi alla Eesti keskmise ja seeläbi siinses liigituses ka keskmiste hulgas. Vald tegi võrdlusaastal silmapaistvaid kulutusi haridusele, kuid need ei ületanud poolt eelarvet ega poolt tulus elaniku kohta. Kuigi elanikke lahkus vaadeldud nelja aasta keskmisena üle 6%, oli hea suhe 0-14aastaste laste osas. Jäädi küll alla Eesti keskmisest, kui oldi Valga järel maakonnas teine. See on eriti positiivne vaade, kuna vald suudab nende näitajatega pakkuda haridusteenuseid kombineerituna ja eraldi mitmes koolis ja lasteaias. Nii kandidid kui linn märkisid haridusteenuse kättesaadavuse toena vajaduse tagada maakonna- ja õpilasliinide toimimine samal tasemel.

Tõrva oli paljuski vaatlusaja arvnäitajate poolest Otepääga sarnane: liikus sellega silmapaistvate ja keskmiste vahel, jäädes sageli mõne % või numbri Otepääst tahapoole. Tõrva edestas Otepääd 0-14aastaste laste protsendis omavalitsuse rahvastikust. Mõlemad moodustavad koos Valgaga kolmiku, mis maakonnakaardil erinevates nurkades, kuid sarnaselt toimivad keskused. Tõrva kuvand oli selles vaates hea ega vaja institutsionaalseid hariduse ümberkorraldusi, sest on ühe üldhariduskooliga, mis pakub üldkeskharidust ka põhikoolidega naaberomavalitsustele. Kaks lasteaeda teenindavad nii linna kui lähikante.

Sangaste on jätkusuutlike hulgas ehk esimene suur hajavald, kes maakonnavaates oli vaatlusajal keskmiste elanikutuludega, majandas keskmise hariduseelarve ja keskmise rahaühikuga põhikooli ning lasteaia. 0-14aastased laste protsendilt rahvastikus oli Sangaste vald maakonna pildil silmapaistval teisel kohal ja jäi heale keskmisele positsioonile ka selleealiste laste maakondlikus kogupildis. Sangaste võib olla rahul, et tal on tugeva õpilasjärelkasvuga vallasisene põhikool. Kulud haridusele valla eelarvest olid Eesti keskmised. Elanike kaotamises võrreldud aastatel jäi vald maakonnas keskmiste hulka. Kolm valla kanti aga teevad väljaspool pakutavate üldkeskharidusteenustele erinevaid otsuseid, mis läbi on Sangastel põhjust maakonna hariduses kaasotsuseid teha nii Valgale, Otepääle kui Pukale. Võti on ka ühistranspordis (maakonnaliinid), mille toimimist soovitakse olemasoleval tasemel ning avaldatakse, et välja töötamist vajab kompensatsioonisüsteem hõredalt asustatud maapiirkondades lapsi lasteaeda/kooli vedavatele vanematele. Õpilasliini säilimist eeldatakse aga oma valla põhikoolis käivate laste huvitegevuse toetamiseks.

Hummuli kuulub silmapaistvate gruppi, kui kaaluda vaatlusaastal valla rahvaarvust välja 0-14aastased lapsed. Samas oli nende laste koguarv maakonna pildis tagasihoidlik. Tagasihoidlike grupis oldi (küll mitte viimane, vaid grupi piiril esimene) ühe elaniku sissetulekut vaates. Nukker, et oldi vald, kes kaotas väga palju elanikke. Muude näitajatega oldi võrreldav Sangastega. Vaid eraldi lasteaeda pole. Kasutakse säästlikumat varianti - lasteaed on koos põhikooliga. Sarnaselt Karula vallaga on hariduslike otsuste tegemise vajadus eelkõige selles, kas suure elanikekao juures jagub õpilasi õppima oma valla põhikooli. Igal haridustasandil käiakse kantidest saadud andmete põhjal ka vallast välja Tõrva linna. Kindlasti on oluline jälgida transpordikorraldust.

Karula vald kõigub silmapaistvate gruppi ja tagasihoidlike rühma vahel sarnaselt Hummuliga. Samas ollakse heal tasemel 0-14aastaste laste vallarahva hulgas olemise protsendi poolest, kuid kesised selle protsendiga maakonna üldpildis. Jäädes siis ka valla elanike tuluarvestuses keskmiste gruppi, kuid panustades vaatlusajal selles võrdluses haridusse vaid veidi vähem kui Valga linn, võib taoline olukord osutada keeruliseks, sest elanike kadu oli vaadeldud nelja aasta keskmisena siiski üle 10%. Säästlikult on põhikooliga ühendatud lasteaed. Hariduslikud otsused võivad olla üsna sarnased Hummuliga. Tugev tõmme oli Valga suunas kõikidel haridustasanditel, eriti Kaagjärve kandil. Seepärast on rõhk mõlemal liikumisvajadusel: tagada õpilasliini säilimine, tagada maakonnaliinide säilimine samal tasemel.

Helme vald oli vaatlusajal huvitaval positsioonil. Maakonna omavalitsuste hulga oldi tubli neljas kuni 14-aastaste elanike vaates vallarahva osas, mis andis keskmiselt hea vaate maakonna koondpildil. Samas oldi parima osakaaluga 0-14aastaste laste suhtes elanikest, kellel pole oma vallas gümnaasiumi/keskkooli. Kuid hirmutav oli elanike kaotajate tabelikoht (vähe puudus, et neli aastat on viinud ¼ elanikeset). Kulud haridusele valla eelarvest vaid veidi üle Eesti keskmise, selles osas maakonna silmapaistvate grupis. Mis võib osutada aga raskeks koormaks, sest sissetulekute poolest ühe vallaelaniku kohta oli Helme vald maakonna tagasihoidlike lõpureas. Haridusasutuste kombinatsioonidelt (lasteaed-alkool ja põhikool koos lasteaiaga) ei sarnaneta samuti maakonna teiste omavalitsustega. Lisaks veel kantide rohkus. Helme vald, kellel ei ole „muret“ ega „vastutust“ gümnaasiumihariduse eest vallas, saab vabalt liituda maakonna arutlustes kohustusliku põhihariduse paikkondlikult oluliste teemadega, sest arvuliselt oli vaatlusajal olemas piisav sellealiste õpilaste hulk. Omakeskse autonoomia saab vald võtta sarnaselt Paluperaga, kellel samuti on eelkõige huvi ja vastutust kuni põhikooliealiste õppurite eest. Liikumisvajadusteks kinnitatakse elanike soovide uurimisel kindlasuunaliselt: korraldada õpilaste transport Tõrva Gümnaasiumi või Hummuli Põhikooli ja tagada õpilasliinide toimimise jätkumine.

Tõllistel oli vaatlusajal sarnaselt Puka vallaga suured hariduskulud eelarves ja naabriteks tagasihoidliku sissetulekuga omavalitsuste grupi vallad. Samas mahtus see vald kenasti Otepää ja Tõrva vahele kui võrrelda, kui palju tulust elaniku kohta oli hariduskulude kaal eelarves. Selles suhtes oli hea, et jäädakse maha samuti keskkooliga Pukast, kes oli reas suurim kulutaja. 0-14aastaste laste vaates jäädgi tagasihoidlike rühma, samas maakonna vaates muutus Tõlliste õpilaste protsente võrreldes kaasarääkijaks sarnaselt Puka ja Hummuliga. Elanikkonna vähenemiselt oli Tõlliste vald taas tagasihoidlike hulgas, sest 10% elanikke oli nelja vaatlusaastaga vähem. Nii nagu varemgi mainitud, olid Puka ja Tõlliste vallad need

kaks, kellel iga seitsmes kodanik oli kuni 14aastane laps, kuid otsustamine, kas keskharidust anda, oli omavalitsusel omakeskselt tarvis läbi kaaluda. Võimalik, et sellel kaalumisel ei saa lähtuda vaid raha ja numbrite lugemisest, sest valla kõik kandidid nimetavad üksmeeles: teenust tarbitakse Tsirguliinas. Märkitud oli vajadus tagada ühistranspordi/õpilasliinide toimimine olemasoleval tasemel. Tasub nimetada, et vaid Paju kant viskab pilgu igal haridustasemel ka naabrite poole: kord Sooru (alusharidus), kord Valga (põhi- ja üldkeskharidus) poole.

Õru vallas oli vaadeldud ajal maakonna vaates väga vähe õpilasi (veidi üle 1%), samas valla vaates oli neid silmapaistev osa, kellega arvestada. Hariduse osa eelarvest oli silmapaistev, kuid ilmselt seetõttu, et tulu ühe elaniku kohta oli üks väiksemaid maakonnas. Elanikke oldi kaotatud alla 10%. See pakub koha maakonna keskmiste hulgas. Vallal on esmane haridusteenus tagatud väikeses lasteaed-alkkoolis ning järgmiste astmetena nõutavad kandidid haridust Valga ja Tsirguliina koolis. Liikumissooviks oli: tagada maakonnaliinide (sh õpilasliiniks kohandatud maakonnaliini) toimimine olemasoleval tasemel.

4.3.Kutseharidus ja kõrgharidus, täiskasvanute õpe maakonnas

Valga maakonnas on üks kutsekool, ei ole kõrgkooli ega nende filiaale. Lähimad kõrgkoolid asuvad Tartu- ja Viljandimaal, Võrus on Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste Lahingukool. Täiskasvanute õppega tegeleb peamiselt kutsekool.

4.3.1.Kutseõpe

Eestis on kutseõppeasutuste võrk riigi tasandil regionaalselt ümberkorraldatud ja kutsehariduse kättesaadavust peetakse küllalt heaks. Sellist reformi tehes lähtuti põhimõttest, et kutsehariduse kättesaadavus peab olema tagatud üle-Eestiliselt ning lähiajal ei ole kutseõppeasutuste võrgus suuremaid muutusi ette näha.

Lähiaastate üheks kõige olulisemaks kutseharidust mõjutavaks teguriks on olukord, et 1990ndate aastate alguse madalast sündimusest tingituna lõpetab põhikooli aasta-aastalt vähem noori. Samuti mõjutab põhikooli ja gümnaasiumi lahutamise reform kutseharidust. Jätkub 2006. aastal alanud põhikooli lõpetajate arvu languse mõju õppijate arvule kutsehariduses.

Valgamaal pakub kutseõppevõimalusi Valgamaa Kutseõppekeskus. See on riigi hallatav kutseõppeasutus, mis alustas tööd 1999. aastal Helme Kutsekeskkooli ja Valga Kutsekooli ühendamise tulemusena. 2010. aasta jaanuaris alustati ja 2011. aasta sügiseks valmis Valgamaa Kutseõppekeskuse uus unikaalse arhitektuuriga madala energiatarbega hoonekompleks. Kuni 2010/2011 õppeaasta lõpuni toimus õppetöö Valga ja Helme osakondades, seejärel koondati kogu kool vaid Valga linna. Valgamaa Kutseõppekeskus on õpilaste arvult maakonna suurim kool - päevases õppes õppijate arv ulatub viiesajani. 75% õpilastest on pärit Valga maakonnast, ülejäänud maakonda ümbritsevatest naaberriikidest, üksikud kaugemalt.

Kutseõppekeskuse missioon on olla Valgamaa arenduskeskus ning koolitada Liivimaa ettevõtjatele eneseteadlikke, elukestvõime õppele orienteeritud ja inimlikke väärtusi kandvaid rahvusvahelise tööturu nõudmistele vastavaid kvalifitseeritud töötajaid.

Tabel 4-24. Valgamaa Kutseõppekeskuse õpilased ja personal 2012 ja 2013 õppeaasta alguses

	seis 01.09.2012	seis 01.09.2013
Õpilaste arv	464	415
Personali arv kokku sh	65	62
pedagoogilise personali arv	28	27,4

Allikas: Valgamaa kutseõppekeskus, detsember 2013

Kooli visioon 2015. aastaks on koostöös ettevõtjatega, teiste õppeasutuste ja kohalike omavalitsustega kujuneda ühise meeskonnana tegutsevaks keskkonnateadlikuks kutseõppeasutuseks, kus toetatakse ettevõtete ja piirkonna arengut ja toimub tööturu

muutustele paindlikult reageeriv, inimest väärtustav, õppija individuaalset arengut ja võimeid arvestav kutseõpe. Tunnuslause „Põhjalik pagas piirideta piirikoolist“.

Näiteks 2011/2012. õppeaastal toimus tasemeõpe üheksas õppekava rühmas: transporditeenused (kaubaveod ja -käsitlemine, logistika klienditeenindaja, veokorraldus), hulgi- ja jaekaubandus (müüja), majutamine ja toitlustamine (kokk, suurköögikokk, abikokk), tekstiil, rõivaste, jalatsite õmblemine (rätsepatöö), sotsiaaltöö ja nõustamine (hooldustöötaja), mootorliikurid, laevandus- ja lennundustehnika (autotehnik, autopleksepp), materjalitöötlus (tisler), ehitus ja tsiviilrajatised (palkmaja ehitaja, ehituspuusepp).

Näiteks 2013/2014 õppeaastal õpetatavad erialad kutsekeskharidusõppes on logistika – kliendi-teenindaja, autotehnik, autopleksepp, kokk, müüja, rätsepatöö, tisler ja ehituspuusepp (läti keeles, keskharidus omandatakse Valka Gümnaasiumis).

Kutsekeskharidust keskhariduse baasil pakuvad õppekavad toidu- ja esmatarbekaupade müüja, müügikonsultant, rätsepatöö, veokorraldaja ja eraldi ka veokorraldaja inglise keeles. Kutseharidust põhihariduse baasil pakutakse õppekavadel hooldustöötaja, rätsepatöö, suurköögikokk, kodumajandus, tisler. Kõik need õppekavad sobivad lihtsustatud õppekavaga põhikooli lõpetajatele. Kutseharidus põhihariduse nõudeta (vähemalt 17aastastele) on erialadel abikokk, autopleksepp ja palkmaja ehitaja.

Prognooside kohaselt on aastal 2020 üle poole Euroopa töötajaskonnast oskustöötajad, teenindajad või keskastme spetsialistid, kes vajavad valdavalt kutsehariduslikku ettevalmistust. Eesti ühiskonna tasakaalustatud arengu ja jätkusuutlikkuse üheks alustalaks on heade kutseoskustega inimesed. 1. septembril 2013.a jõustunud kutseõppeasutuse seaduses sätestatud uuenduste kiireks rakendamiseks viiakse ellu kutsehariduse korralduse ja õppekavade reform, mille peamisteks eesmärkideks on tagada kutseõppeasutuste valmisolek uuest kutseõppeasutuse seadusest tuleneva õppekavade süsteemi rakendamiseks, käivitada laialdane õppekavade, õppekasvatustöö ja õppekorralduse uuendamine kutseõppeasutustes ning parandada praktilise õppe ja praktika kvaliteeti kutseõppeasutustes.

Nimetatud väljakutsetele vastamiseks on Haridus- ja Teadusministeerium koostatud kutseharidusreformi tegevus- ja ajakava ning planeeritud vajalikud rahalised vahendid.

Näiteks Valgamaa Kutseõppekeskus uuendab selle reformi raames 2013- ja 2014. aastal kaubakäsitleja ning rätsepatöö õppekavu, mis pakuvad kutseõpet põhihariduse baasil. Kool koostab uued 2. – 4. taseme esmaõppekavad tegevusjuhendaja, laotöötaja, palkmaja ehitaja, puidupingi operaatori, abikoka õpetamiseks. Koostatakse ka kuus uut kutsekeskhariduse õppekava: hooldustöötaja, kokk, tisler, auto keretehnik, sõiduautotehnik ja ehituspuusepp. Valmivad kaks 5. taseme esmaõppekava – logistik ja veokorraldaja.

2012. aastal alustati Valgamaa Kutseõppekeskuse rahvusvahelistumise protsessiga, osaleti

Läti-Eesti riikidevahelise koostöögrupi tegevustes. Kaasaegse õppekeskkonna olemasolu võimaldab peatähelepanu pöörata õppetöö kvaliteedi ja efektiivsuse tõstmisele. Läbi projektide toimub koostöö ka Venemaaga ning mitme Euroopa Liidu riigiga.

Näiteks Leonardo da Vinci programmi välispraktika projektide raames viibis eelmisel õppeaastal Hispaanias, Rootsis, Saksamaal, Itaalias, Maltal kokku 27 õppijat ja 2 õpetajat.

2012. aastal oli Valgamaa kutseõppekeskuse kõige olulisemaks projektiks lätlastele õppe pakkumine. Sel aastal avati koolis esimene rahvusvaheline õppeaasta. Põhihariduse baasil avati läti keelne ehituspuseppade õpperühm (õppijate arv 11) ja keskhariduse baasil inglise keelne veokorralduse õpperühm, kus Lätist tulnud õppijate arvuks on 9 (selles õpperühmas õpib ka 7 eestlast). Lätlastele kutseõppe avamine Valgamaa kutseõppekeskuses tunnustati Haridus- ja Teadusministeeriumis 2012. aasta teoks nr 2.

Kutseõppekeskus tahab kujuneda oluliseks piirkondlikuks ja rahvusvaheliseks kompetentsikeskuseks nii transpordi ja logistika kui ka energiatõhusa ehituse alal, kus antakse oma panus vastavasisulise teadus-, arendus- ja koolitustegevuse käigus. Selleks tehakse koostööd teiste koolidega nii välismaal, Eestis kui maakonnas.

Kutseõppekeskuse ja üldhariduskoolide vahelises koostöös toimib näiteks müüja eriala kutseõppegrupp Tsirguliina keskkooli õpilastest ja mõnest Valga Põhikooli ja Jaanikese kooli õpilastest.

Valga linna üldharidusvõrgu korralduse arengukavva aastateks 2011-2015 on kavandatud konkreetseid eesmärgi ja koostegevusi kutsekooliga.

Näiteks nähakse ette nii gümnaasiumis kui III kooliastmes õppesuundade arendamisel koostööd, valikkursuseid, võimalusel õpilaskodu kohtade ühist kasutamist. Dokumendis märgitakse, et õpilaskoduteenuse olemasolu on oluline nii regionaalselt korraldatud gümnaasiumihariduse kui kutseõppe kättesaadavuse suurendamise seisukohalt. Mõlemal on vajalik tagada ühiselamukohtade olemasolu kõigile soovijatele.

Valgamaa kutseõppekeskus on Lõuna – Eesti ühist arendustegevust korraldava kutsekoolid võrgustiku liige. Sellesse koostöövõrgutikku kuuluvad 12 kutsekooli.

Jätkub arendustegevusi kooli igapäevategevuses: õppimine – õpetamine. Kõrgis kutsehariduses õppeliikides on õpingute katkestamine tõsine üleriigiline probleem. Eriti kehv olukord on keskhariduse järgses kutseõppes.

Lõpetajate arv kutsehariduses on otseses seoses õppijate arvu ja väljalangevusega. Kutseõppekeskus märgib oma eelmise majandusaasta aruandes, et õppetingimuste paranemine aitab kaasa ka õppetöö tulemuslikkusele. Allolevas tabelis (vt tabel 4.25) on esitatud seitsme

õppeaasta kohta lõpetajate arvud erialade viisi. Mõnel erialal on väga vähe lõpetajaid, teistel on lõpetajate arv aastati ühtsem.

Tabel 4-25. Valgamaa kutseõppekeskuse lõpetajad alates 2005/06. õa. kuni 2011/12. õa.

Eriala	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12
Autotehnik						17	17
Autoplekksepp	12	8			2	8	9
Autoplekksepp (kutseõpe)		1	4	1	4	5	
Autode ja masinate remont			18	13			
Kaubaveod ja -käsitlemine				23	15	11	24
Logistika klienditeenindaja							14
Laomajandus põhihariduse baasil	18	19					
Veokorraldus		4			6	12	15
Individuaalõmblus		9					
Rätsep							7
Rätsepatöö (keskhariduse baasil)					10		
Rätsep (kutseõpe)							7
Õmbleja	10	10					
Tisler	25	17	24	13	5	12	12
Tisler (kutseõpe)						3	2
Palkmaja ehitaja	8	16	21	12	8	11	10
Kokk	33	23	29	33	15	23	14
Suurköögikokk						1	7
Abikokk						4	2
Hooldustöötaja						15	15
Sotsiaalhooldus	19	24	16	11	13		
Puhastusteenindus		8	18				
Toateenija	8						
Turismikorraldus	11	10	15	12			
Müüja põhihariduse baasil		6	9	8	9		
Müüja keskhariduse baasil		11		24	13	28	
Müügikonsultant (kutsekeskhariduse baasil 0,5 aastat)				7	8		
Müüja (Tsirguliina keskkool)				12	15		8
Koduteenindus (kutseõpe üldhariduskoolis 2 aastat)				8		8	
Kokku:	133	169	154	177	123	158	163

Kool märgib aastaaruandes, et võrreldes 2010/11. õppeaastaga vähenes 2011/12. õppeaastal väljalangevus 8%, õppeedukus jäi samaks, „4“ ja „5“ õppijate arv suurenes 6%.

Kutseksamite sooritamine suurenes 7% võrra. Vabariiklikel kutsevõistlustel osales 15 õppijat seitsmel erialalt, neist autotehnikud saavutasid I ja III koha, hooldustöötaja I koha.

Tabel 4-26. Kutsehariduse kättesaadavus kõigile soovijaile

Hinnang	Lühiajalised parentusvaldkonnad ja arengud (3 aastat)	Pikaajalised parentusvaldkonnad ja arengud (6 aastat)
<p>Kõrgkooli ja selle allüksusi maakonnas ei ole.</p> <p>Valgamaal on maakonna ja selle lähialade tööandjate vajadusi arvestav kutseõpet pakkuv kool – Valgamaa kutseõppekeskus.</p> <p>Kogu kutseõpet on koondatud Valka (toimunud on õpikeskkonna optimeerimine) ja füüsilise uuendamise – kasutuse on uus õppe-ja praktikahoone ning õpilaskodu.</p> <p>Valga kutsekool ja maakonna üldhariduskoolid teevad omavahel koostööd, ühistegevusplaanid on kavandatud.</p> <p>Osaletakse Eesti sisestes ja rahvusvahelistes kutseharidust edendavates võrgustikes.</p> <p>Kutseõppekeskuses on häid tulemusnäitajaid (nt kutseksamite sooritamine, kutseksamite esikohad, väljalangevuse vähendamine jms).</p> <p>Toimub rahvusvaheline koostöö, on õpperühmad, kus töökeeleks on inglise keel.</p> <p>Valgas õpivad kutset ka naaberriigist Lätis pärit noored.</p> <p>Kutsekool uuendab õppekavasid, et vastata</p>	<p>Jätkub kutseõpet väljundipõhiste õppekavade väljatöötamine ja kutsekeskhariduse üldharidusõpet sidustamine võtmepädevustega.</p> <p>Kool tugevdab tänapäeva töömaailmas vajalike sotsiaalsete pädevuste kujundamist läbivalt kogu õppeprotsessis.</p> <p>Kutseõppeasutuse õppetöö akrediteerimine jätkub. Toimub kooli juhtimiskvaliteedi tõstmise koostöös sektori ekspertidega.</p> <p>Õppijate isiksuslike erinevuste, erinevate andekusetüüpide ning erineva kultuuritausta väärtustamine ja selle suurem arvestamine õppes ja hindamisel.</p> <p>Toimub õppenõustamise- ja karjääriteenuste süsteemi arendamine, mis aitab ilma erialase ettevalmistuseta inimestel tulla kutsealasele väljaõppele või jätkata poolelijäänud haridusteed.</p> <p>Töömaailma sisulise info viimine karjäärispetsialistideni (palgad, tööturu trendid, ametikohtade profiilid jne) ja õpilasteni.</p> <p>Õpetaja positsiooni ja maine tõus.</p> <p>Uue digikultuuri kujundamine kutsehariduse ja kultuuriruumi osaks.</p>	<p>Valgamaa kutseõppekeskus on õppiv organisatsioon.</p> <p>Kutseõpet on maakonnas korraldatud lähtuvalt Euroopa Liidu ja piirkonna tööturu vajadustest ning õpilaste võimetest.</p> <p>Madala haridustasemega (põhiharidus või madalam) mitteõppivate noorte osakaal (18-24aastased) ei ületa 9,5 %.</p> <p>Eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute (25–64aastased) osakaal 30%.</p> <p>Kutseharidus on muutunud nii põhikooli kui ka gümnaasiumi lõpetajatele mainekaks edasise õpitee võimaluseks, tööturul on erialase haridusega inimesed enam hinnatud.</p> <p>Tööandjate oluliselt laiem kaasamine õppekavaarendusse</p> <p>Konstruktivistlike ja koostööpõhiste õpimudelite juurutamine, sotsiaalsete kompetentside tugevdamine kutseõppekavades.</p> <p>Pideva ja tulevikutundliku õppekavaarenduse saavutamiseks tugevdatakse tööandjate vastutust töökohal toimuva praktika tõhususe ning kvalifitseeritud juhendamise eest.</p> <p>Kool on rahvusvaheline õppekeskus ja korraldatakse kutseõpet Läti noortele.</p>

paremini tööandjate muutunud/ muutuvatele vajadustele erialaspetsialiste väljaõpetamisel.		
---	--	--

4.3.2. Täiskasvanuharidus

Eestis käsitletakse elukestva õppe vajalikkust enamasti töölase konkurentsivõime tõstmise kontekstis. Vabaharidusliku koolituse tähtsustamine on seejuures jäänud tagaplaanile. Samas tõdetakse, et õppiv inimene on aktiivne inimene ning koolitustel osalemine toetab sotsiaalsete võrgustike kujunemist. Selles osas aitab näiteks vabaharidus kaasa lünkade täitmisele formaalharidussüsteemis.

Elukestev õpe toetab hariduslikult, sotsiaalselt ja kultuuriliselt ebasoodsamasse olukorda jäänud inimesi. Riigi tasandil on nimetatud, et toimiva elukestva õppe süsteemi loomiseks on vajalik tõhustada täiskasvanuharidusevaldkonna juhtimist, kaasata sellesse senisest enam osapooli ning parandada omavahelist koostööd ja suurendada teadlikkust täiskasvanuhariduse rollist Eesti elanikkonna konkurentsivõime tõstmisel.

Näiteks Täiskasvanuhariduse arengukava 2009-2013 seadis eesmärgiks parema ligipääsu nii formaalharidusele kui mitteformaalsele õppele, et parandada inimeste teadmisi ja elanikkonna haridustaset ning tõsta elukestvas õppes osalejate osakaalu 2564-aastaste hulgas. Samas on ka lõimitud eesmärk, mis pöörab tähelepanu kvalitatiivset laadi vajadusele. See on üldharidusega (üldkeskharidus, põhiharidus või madalam haridustase) ja ilma eri- või kutsealase ettevalmistuseta 25-64-aastaste täiskasvanute osakaalu vähendamine elanikkonnast ja eelduste loomise võimalikult paljudele inimestele üks aste kõrgema haridustaseme või kvalifikatsiooni omandamiseks kvaliteetse koolituse kaudu.

Täiskasvanuhariduse arendamise ja poliitika kujundamisse on kaasatud nii avalik, era- kui ka kolmas sektor. Täiskasvanuid koolitatakse erinevat tüüpi ning erineva omandivormiga õppeasutustes. Eesti Koostöö Kogu poolt koordineeritud ja Euroopa Liidu rahastatud projekt Elu5x raames kogunes 2012. aasta veebruaris Valgamaa foorum, kes maakonna täiskasvanuhariduse kohta märgiks grupitöö kokkuvõttes järgmist:

Koolitused, mida korraldatakse – alates arvuti- ja keeleõppest, kuni keevitajate ning muude täiendusõpeteni välja – on Valgamaal koheselt täitunud ning seda eelkõige Interneti teel. Erinevalt teistest maakondadest on kursustel osalejate kontingent erinev – ei käi pidevalt ühed ja samad inimesed. Mehed on samuti aktiivsed (ja seda just niinimetatud meestealadega seotud koolitustel, kursustel).

Täiskasvanute õpetamise vajadus on esitatud Valgamaa arengustrateegia mitmes elu valdkonnas. Käesoleva koolivõrgu arengukava töörühm vaatles põhjalikult strateegiat ja koostas ühisarutelu tulemusena nimistu kõigist nendest valdkondadest, kus täiskasvanute koolitamine ja selles osas koolitus- ja koolivõrgu arendamine saab rikastada maakonna

koolitusvõimalusi ning täita ühiseid strateegilisi eesmärke. Töörühma poolt koostatud loend on esitatud käesoleva dokumendi lisana.

Näiteks nimetati koolitusvajadusi järgmiselt: hoolekandeteenuse pakkujatele teenuse- ja turundusalaste koolitus, hooldustöötajate koolitamine, kolmanda sektori arengule suunatud koolitused, tervisedenduslike projektide koostamise koolitus, ettevõtluskoolitused, energia- ja loodusressursside kasutuse teadlikkust tõstvad koolitused, turismiettevõtjate turunduskoolitused, mainekoolitused jms

Elukestva õppe teadvustamine, õppimisvõimaluste tutvustamine erinevate kanalite kaudu toimub Valgamaal igal aastal täiskasvanud õppija nädala (TÕN) raames nii maakondlike kui ka üleriigiliste sündmustena. Valgamaal on **TÕN-tegevuste eestvedajaks** ja peamiseks täiskasvanute koolitajaks Valgamaa Kutseõppekeskuse täiskasvanute koolituskeskus. Kooli koostööpartneriteks on ETKA Andras ja teised Liivimaa kutseõppeasutused.

Näiteks osales 2012. aastal TÕNi ajal erinevates õpitubades ja koolitustel 398 inimest.

Valgamaa Kutseõppekeskus toob oma esitlustes välja, et erinevate sihtrühmade kaasamiseks on oluline, et kutseõppe korraldus nii tasemeõppes kui täiskasvanutele tööalaste täiendusõppe kursuste pakkumisel oleks sedavõrd paindlik, et õppida oleks võimalik ka töötamise või pere kõrvalt. E-õppe üha laialdasem rakendamine soodustab samuti kutseõppe kättesaadavust ja loob võimaluse pakkuda erinevatele sihtgruppidele täiendavaid paindlikke õppimisvõimalusi. Erinevatel täiendus- ja ümberõppekursustel käib Valgamaa kutseõppekeskus aasta jooksul 1000 täiskasvanud õppijat.

Olukorras, kus noorte arv paratamatult väheneb, pööratakse enam tähelepanu täiskasvanud õppijate kaasamisele. Kutseõppeasutustes toimuvaid täiskasvanute tööalaseid koolituskursusi rahastatakse erinevatest allikatest: tööandja, Euroopa Sotsiaalfond, Haridus- ja Teadusministeerium, Eesti Töötukassa, Põllumajanduse Info- ja Registrateerimise Amet, erinevad projektid, õppija tasub koolituse eest ise.

Kooli struktuuri kuuluv täiskasvanute koolituskeskus korraldab tööalast koolitust esmase-, ümber- ja täiendusõppena.

Näiteks organiseeritakse koka, pagar-kondiitri, müüja-klienditeenindaja, puhastusteenindaja, sotsiaalhooldaja, masinõmbleja, keevitaja, raietöölise, arvuti algõppe, inglise keele, eesti keele, läti keele jt. kursusi. Tegutseb ka autokool, kus saab õppida kursustel B-kategooria juhilubade taotlemiseks ja lõppastme koolitust (talvesõit). Lisaks organiseeritakse pedagoogide täienduskoolitust.

Koolituskursuste maht 2012.aastal oli veidi üle 3800 tunni, kogumaksumusega üle 214 000 euro. Näiteks eelmisel majandusaastal viidi kutsekoolis läbi 69 koolituskursust 17 õppekavarühmas. Võrreldes 2011. aastaga oli õppijate arv, koolituskursuste maht ja arv mõnevõrra vähenenud, kuid tõusnud oli kursuste kogumaksumus.

Kohalike omavalitsuste tegevus täiskasvanute koolitamise valdkonnas on juhuslik ja projektipõhine.

Valga linnas pakub täiskasvanutele üldharidust põhihariduse kui ka gümnaasiumiharidusebaasil **Valga Kaugõppegümnaasium**.

Täienduskoolitusi täiskasvanutele pakuvad Valga linnas veel **Osaühing Siimon OÜ** ja **Valga Mittetulundusühing Arvutikeskus**. Valgamaal Karula vallas tegeleb täiskasvanute õppega **Lüllemäe Rahvaõpistu**.

Muu arengustegevuse kõrvalt pakub peamiselt ettevõtjatele aga ka mittetulundusühingutele ja omavalitsustele koolitusi **Valgamaa Arenguagentuur**.

Töötukassa Valgamaa osakond on aktiivne koolituste tellija.

Näiteks viib kutseõppekeskus tema tellimusel sagedamini läbi koka, müüjaklienditeenindaja, keevitaja, puhastusteenindaja, sotsiaalhooldaja, raietöölise jt koolitusi. Lisandunud on ettevõtlus- ja tööotsingukoolituste tellimine ja nende kohaselt koolituste pakkumine.

Eesti 2020 strateegias seab Eesti eesmärgiks suhtelise vaesuse määra vähendamise peamiselt läbi tööhõive suurendamise ja rahvastiku üldise haridustaseme tõstmise. 2010. aastal oli täiskasvanute (25-64aastased) elukestvas õppes osalemise määra 10,9%. Strateegia lõppaastaks soovitakse see kaks korda suurendada. Eesmärgi saavutamise eelduseks on, et võrreldes tänasega rakendatakse oluliselt suuremas mahus täiendavaid sisulisi ja rahalisi meetmeid täiskasvanute elukestvas õppes osalemise suurendamiseks. Nendeks on eelkõige täiskasvanute täiend- ja ümberõppe võimaluste laiendamine ja rahastamise suurendamine ning ilma erialase hariduseta täiskasvanutele tasemeõppe pakkumine.

Tabel 4-27. Täiskasvanute õpe

Hinnang	Lühiajalised parentusvaldkonnad ja arengud (3 aastat)	Pikaajalised parentusvaldkonnad ja arengud (6 aastat)
<p>Maakonnas pakutakse täiskasvanutele võimalust jätkate üldhariduse omandamist, kui ka saada täiendusõpet.</p> <p>Peamiselt pakub täiskasvanutele täiendusõpet Valgamaa Kutsehariduskeskuse täienduskoolituse osakond. Teised pakkujad tegutsevad peamiselt ühes valdkonnas ja/või on projektipõhised koolituste pakkujad.</p> <p>Maakonna strateegia toob välja palju teemasid, millel saab lahendusi pakkuda läbi koolituste. Osa koolitustegevusi on strateegias eraldi nimetatud.</p> <p>Maakonna strateegia tasandil on nähtud ja nimetatud vajadust koostööks kõrgkoolidega, selleks õppekavade kooskõlastamine, leida võimalused maakonnas ka kõrghariduse pakkumiseks.</p> <p>Täiskasvanute koolitajad osalevad üleriigilises ja regionaalses ning rahvusvahelistes koolituste korraldajate võrgustikutöös.</p> <p>Töötukassa on aktiivne koolituste tellija.</p>	<p>Hoitakse ja arendataks Töötukassat ja õppeasutusi /täiskasvanute koolitajaid haarav koostöövõrgustik.</p> <p>Suurendada täiskasvanute (25-64aastased) elukestvas õppes osalemise määra 15%.</p> <p>Vähendada eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute osakaalu 32%.</p> <p>Täiskasvanute teadlikkuse tõstmine edasiõppimisvõimalustest ja karjääri planeerimisest.</p> <p>Maakonnas jätkub täiskasvanutele üldhariduse omandamise võimaluse jätkuv pakkumine.</p> <p>Täiskasvanute täiend- ja ümberõppe võimaluste laiendamine ja kättesaadavuse suurendamine: TULE ja KUTSE programmide jätkamine, et haridustee kõrg- või kutsehariduses katkestanud saaksid tagasi pöörduda hariduse omandamise juurde.</p> <p>Valgamaa Kutseõppekeskuse kui elukestva õppe keskuse arendamine, kus pakutakse konkurentsivõimelist koolitust täiskasvanutele</p> <p>Kutsekooli õppija teadlikkuse tõstmine elukestva õppe vajadusest ja võimalustest.</p> <p>Kutseõppekeskus pakub kvaliteetseid ja paindlikke õppimisvõimalusi täiskasvanutele, on piirkonna arengu toetaja – arengu-, nõustamis- ja oskusteabekeskus.</p> <p>Täiskasvanukoolitust ja selle võimalusi Valgamaa kutseõppekeskuses on levitatud</p>	<p>Täiskasvanud (25-64aastased), osalevad elukestvas õppes, osakaal on 20 %.</p> <p>Vähendada eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute osakaalu 30%.</p> <p>Täiendavate õppekohtade loomine töökohapõhises õppevormis tasemehariduse omandamiseks või kvalifikatsiooni uuendamiseks.</p> <p>Ettevõtlikkuse ja ettevõtlusõppe või ainete süsteemne edendamine kõigil haridustasemetel</p> <p>Valgamaale ja täiskasvanud valgamaalastele vajalike taseme- ning täiendkoolituste võimaluste pakkumine.</p>

5. Maakonna noorsootöö, huviharidus ja avatud noortekeskused, karjäärinõustamine ning erivajadusega lapsed ja õppijad

Formaalhariduses (teekond, mis algab lasteaiast, kulgeb läbi alg-, põhi- ja kesk- või kutsehariduse kuni ülikoolini/kõrgkoolini) toimuva õppetegevusega on alati seotud mitteformaalne ja informaalhariduseks. Seepärast on maakonna hariduse arendamisel tarvilik põigata ka neisse süsteemidesse. See on mitmespektriline ala, mida hariduse vaatenurgast seovad mõisted *mitteformaalne haridus* kui organiseeritud õppetegevus kindlatele huvirühmadele õppeprogrammide alusel ja *informaalne haridus* kui igasugune õppimine, nii töö käigus kui vabal ajal perekonna ja sõprade ringis, otseste õpieesmärkideta, õppematerjalide ja õppekavadeta.

Antud dokumendi kontekstis on moodustatud kaks gruppi:

1) noorsootöö koos huviharidusega ja avatud noortekeskustega ning karjäärinõustamisega ja 2) erivajadustega lapsed.

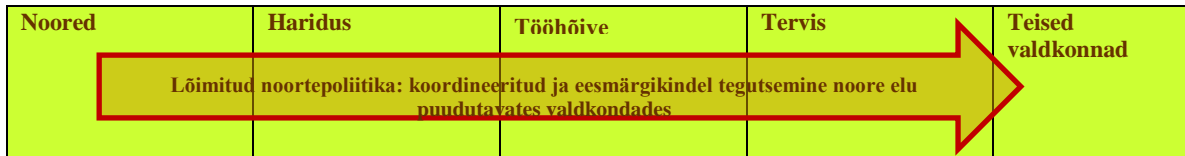
Sihtmärki selles õppijate suures grupis täpsustades jääb käesolevasse maakonna koolivõrgu arengukava käsitlusele vaid sihtrühm –lapsed ja noored-, käsitlemata jäävad täiskasvanud ning gruppide formaalne ja informaalne õppimine (st nt rahvamajade tantsurühmad, koorid, klubid, treeningud jms).

Olgu veel siinkohal mainitud, et käesoleva dokumendi valmimisajal koostab riik uut noortevaldkonna arengukava aastateks 2014-2020, mille eesmärgiks on noorte iseseisvate valikute avardamine ja noortele asjatundliku toe pakkumine otsuste tegemisel. Selle eesmärgi saavutamiseks soovib riik järjest enam noori haarata huviharidusse, noortekeskuste tegemistesse, noorteühendustesse ja noortelaagritesse.

5.1. Noorsootöö, avatud noortekeskused, huvikoolid ja huviringid

Erinevatesse tegevustesse haaratud noortel peab olema võimalus rääkida kaasa noori puudutavate otsuste tegemisel nii kohalikul kui ka riiklikul tasandil, koolist tööellu siirdumisel saada head karjäärinõustamist, omandada huvikoolides, spordiklubides ja noortekeskustes uusi teadmisi ja oskusi. Kui noorel tekivad mured või ta satub pahandustesse, peab ta saama asjatundlikku abi ja tuge. See tähendab, et noorsootöötajad peavad ühtlasi olema kuritegevuse ja narkomaania ennetajad. Eeskätt püüda lahendada neid probleeme, mis jäävad sotsiaal- ja haridusvaldkonna piiridele. Graafiliselt võib seda tegevust kujutada läbi lõimitud noortepoliitika termini – vt joonis 5-1.

Joonis 5-1. Lõimitud noortepoliitika

Allikas: Noorsootöö strateegia 2006-2013

Noorsootööl on kaheksa valdkonda: erinoorsootöö (töö riskirühmadega), huviharidus (õppekavajärgne vaba aja tegevus, sh noorsootöö koolis), info noorte kohta ja noortele ning nõustamine ja uuringud, noorsootöölaline koolitus-, täiendus- ja ümberõpe, noorte tervistav ja arendav puhkus (noortelaagrite tegevus), noorte töökasvatus (töömalevad), ja rahvusvaheline noorsootöö. Neist kaheksast on selle dokumendi tarbeks tehtud veelkord valikud: keskendumine on nõustamisele, mille alla on liigitatud mõnevõrra meelevaldselt ka erinoorsootöö.

Huviharidus all on siin käsitletud huvikoole ja koolide huviringe ning põgusalt ka mitteformaalharidust pakkuvaid noortekeskusi ja noorteühenduste tegevust. Veelkord nimetades, et nõustamise all on märgitud tugiteenused ja sihtgrupina eristuvad HEV-lapsed ja laipõhjaline, kõiki formaalharidussüsteemis õppijaid kaasav karjääriplaneerimine.

Huvitegevust korraldatakse koolide, avatud noortekeskuste, huvikeskuste, noorteühingute ja mittetulundusühingute kaudu. Sissejuhtavaks võrdluseks on toodud Valgamaa ja naabermaakondade ning kogu Eesti noorsootöösutuste arv (vt tabel 5-1). Selles paistab eriti silma, et 2,5 korda rohkem, kui kogu Eestis, on Valgamaa noorte arv huvikoolide kohta. Võrreldes Tartumaaga on Valgamaal väga vähe huvikoole. Võrreldes Viljandimaaga aga üsna sarnaselt. Kui võrrelda, et noorte arv Võrumaal on napilt tuhatkond suurem, siis huvikoole on seal aga kümme enam. Positiivne on, et alaealiste komisjoni suunatud noorte osakaal on Valgamaal võrreldes naabritega kõige väiksem ning koos kahe naabriga (Tartu- ja Viljandimaa) jäädakse selles näitajas alla Eesti keskmise.

Tabel 5-1. Noorsootöösutuste arv 2012.aastal: Valgamaa ja naabermaakonnad, kogu Eesti

MAAKOND	Teavitamis- ja nõustamis-keskused	Osaluskoogud*	Huvikoolide arv	Noorte arv huvikoolides	Keskmine õppurite arv	Noorte arv huvikoolide kohta	KOV-ide hallatavad avatud noortekeskused	MTÜ-d/ SA avatud noortekeskusena	Noorte arv noortekeskuse kohta	Alaealiste komisjonid (AEK)	AEK-i suunatud noorte osakaal vanuserühmast	7-26-aastaste noorte arv
Tartumaa	3	8	55	9558	174	648	9	10	1875	4	1,7%	35626
Valgamaa	1	6	6	983	164	1498	7	3	899	2	1,5%	8990
Viljandimaa	1	8	12	1858	155	1199	14	3	846	7	1,6%	14384
Võrumaa	1	7	16	1504	94	609	1	11	812	1	2,3%	9744
Kogu Eesti	19	85	527	69740	132	596	154	73	1384	67	1,7%	314173

Allikas: Sotsiaalne kaasatus noorteseire aastaraamat, 2012.a

5.1.1. Noortekeskused ja -ühendused

Paljud inimesed avastavad oma anded vabatahtlikus töös, mõned aga aktiivse osalusega kodanikualgatustes. Eelmise Valgamaa koolivõrgu arengukava huvitegevuse-ja hariduse prioriteediks oli kvaliteetne ja noortekeskne huviharidus. Maakonnas ei olnud seda dokumenti luues veel noortekeskuseid ega –tube. Käesolevaks ajaks on loodud mitmest sektorist algatatud eraldi noorsootööd (sh noorte huviharidust) korraldavad ja koondavad keskused.

Mõned neist töötavad kohaliku omavalitsuse struktuuriüksusena, mõned on mittetulundusühingud. Mõnel pool on rahva- ja/või külamaja lisanud omale eraldi noortetöö valdkonna.

Valga maakonnas on järgmised avatud **noortekeskused Otepää, Valga, Karula, SVANK Sangaste ja Tõrva noortekeskus**. Mittetulundusühingud/noortekeskused on järgmised:

Tõlliste Avatud Noortekeskus TANK, Valgamaa Noorsootöökeskus TANKLA, Avatud Hellenurme Noortekeskus, Hummuli Noortekeskus, Valgamaa Partnerluskogu.

Ühendatud tegevusega keskused on **Hargla Maakultuurimaja Struktuuriüksus Taheva Valla Avatud Noortekeskus, Koikküla, Kuigatsi ja Taheva külakeskused.**

Noore võimalused ja soov osaleda otsustes, mis tema elu puudutavad, on aluseks sidusa ühiskonna arengule Eestis. Osalemine enda ja ümbritseva elu korraldamisel on aluseks tugeva kodanikuühiskonna arengule, milles noored on aktiivseks sotsiaalsete muutuste osapooleks. Osalusest sõltub paljuski kuuluvustunne ja taju kaasatusest. See aitab vältida vajadust ja soovi end radikaalselt väljendada või riigist lahkuda. Noorte aktiivseks osalusvormiks on noortevaldkonna ühingud. Valgamaa noorte maakondlik **osaluskogu** on **Valgamaa Noortekogu**. Kohaliku tasandi **noortevolikogud** on Otepää, Palupera, Tõlliste vallal ja Tõrva ning Valga linnal. **Poliitilised noorteühendused** on Reformierakonna noortekogu Tõrva ja Valga klubi, Noored Sotsiaaldemokraadid klubid (Tõrva-Helme klubi ja Valga klubi).

Kõigis Valgamaa koolides on **õpilasesindused**. **Isamaalised ühendused** on Kodutütarde Valgamaa ringkond (üle 200 liikme), Noorte Kotkaste Valgamaa malev (üle 200 liikme) ja Eesti Skautide Ühingu Otepää skaudilipkond (25 liiget). **Üle-Eestilise liikmeskonnaga ühendustest** tegutsevad maakonnas näiteks Noorteühendus ELO Tõrva klubi, Eesti Punase Risti Noored Valgamaa selts, Klubi 4H (Tõrva gümnaasium), T.O.R.E (Valga Vene gümnaasium). Viimased kaks on esitatud ka koolide huviringi loetelus.

Muusika-ja tantsuhuvilisi noori ühendavad näiteks mittetulundusühing Studio „JOY” (üle 250 tantsijaga ja 20 solisti) ning Valga Rockiklubi (viis noortebändi ja paarikümmend aktiivset liiget).

Selle valdkonna suur muutus on toimunud eelkõige üleriigilise suunaseadmise tõttu.

Tabel 5-2. Noortekeskused ja -ühendused

Hinnang	Lühiajalised parendusvaldkonnad ja arengud (3 aastat)	Pikaajalised parendusvaldkonnad ja arengud (6 aastat)
<p>1. Maakonnas on arenenud ja mitmekesine noorsooühenduste ja noortekeskuste võrgustik.</p> <p>2. Üle- Eestiliselt ja võrreldes naabermaakondadega on võrgustik hea.</p> <p>3. Valgamaal on head noorsootöötajad.</p> <p>4. Valgamaa noored ootavad noorsoosündmusi ja näitavad aktiivsust nende korraldamisel.</p>	<p>1. Korraldatakse enam ühisüritusi noortele vanuses 18+.</p> <p>2. Maakondlikul tasandil töötavate ja kohalikku noorsootöö tegijate vahel toimuvad regulaarsed kohtumised.</p> <p>3. Toimuvad maakondlikud regulaarsed üritused. Nende korraldamisel lähtutakse noorte huvidest ja noorte omaalgatusest.</p> <p>4. Tõstetakse noortevolikogude aktiivsust.</p> <p>5. Noorsootöös kasutatakse töös noortega rohkem infotehnoloogilisi võimalusi Noorsootöö materiaalsel baasi parandatakse.</p> <p>6. Tehakse koostööprojekte. Nende arv erinevates paikkondades on suurenenud. Projektid on erinevate huvidega ja/või erinevate rahvuste noortele. Tehakse erinevaid põlvkondi ühendavaid üritusi ja projekte.</p> <p>7. Ennetada noorte tööturuprobleemide tekkimist töötamise harjutamise (sh vabatahtlikuna noorsootöös) ning tööelust teadlikkuse tõstmise kaudu. Suurendada noorte võimekust olla tööturu loojaks sh eriti maapiirkondades.</p> <p>8. Toetada tasuta noorsootöö kättesaadavust noortekeskuste, huvikoolide, noorteühingute ja noortelaagrite baasil ja toetada noorsootöö sh huvihariduse mitmekülgust läbi riikliku programmi kohalikes omavalitsustes.</p>	<p>1. Soodustatakse ja suurendatakse võimalusi noorte loovuse arendamiseks, omaalgatuseks ja ühistegevusteks.</p> <p>2. Toetatakse noorte aktiivset osalemist kogukonnas ja otsustes.</p> <p>3. Korraldatakse regulaarselt noorsootöö osalistele maakondlikke ühiseid üritusi.</p> <p>4. Noorsootöö osapooled ja noortegrupid teevad järjepidevat koostööd.</p> <p>5. Toetatakse ja arendatakse Valgamaa noorsootöö osaliste läbikäimist ja katusorganisatsiooni.</p> <p>6. Korraldataks osapoolte professionaalse arengu toetamiseks ühiseid koolitusi ja tegevusi.</p> <p>7. Noori kaasatakse otsustusprotsessi.</p> <p>8. Arendatakse noorteportaali.</p> <p>9. Noorteportaali uudiste kaudu kujundatakse noortevaldkonna positiivset kuvandit.</p> <p>10. Mitteformaalsest keskkonnas õpitud väärtustatakse formaalhariduses ja tööturul.</p> <p>11. Toetada noorte omaalgatusi ja rakendada noorsootöö võimalusi paremini ettevõtlikkuse väärtustamiseks muuhulga koostöös ettevõtjatega. Noortekeskuste ja noorteühingute abil toetada enam (sotsiaalse) ettevõtluse ning loova ettevõtluse tundmist noorte hulgas.</p>

5.1.2. Huviharidus huvikoolides ja koolide huviringid

Huviharidus võimaldab noorel omandada süvendatud teadmised, oskused ja vilumused mingil kindlal huvialal ning annab seeläbi noorele võimaluse oma isiksuse mitmekülgsemaks arendamiseks. Samas on huviharidus üleriigilise või institutsioonisisese õppekava alusel toimuv tegevus noorega tema isiksuse mitmekülgse arengu võimaldamiseks.

Huvikoolide tegevust reguleerib huvikooli seadus. Huviharidus on üldjuhul finantseeritud olulisel määral kohalike omavalitsuste eelarvetest, mis teeb sellest ühe stabiilsema, jätkusuutliku ning pikaajalise traditsiooniga noorsootöö valdkonna.

Uuringute andmetel on huvihariduses osalemine 2012. aastal kasvanud. Huvikoolide arv kasvas ligi 27% (416-lt 527-le). Eriti märkimisväärne kasv toimus Harjumaal (295 huvikooli). Seega asub rohkem kui pool Eesti huvikoolidest Harjumaal. Valgamaal on noorte arv huvikooli kohta kasvanud vastavalt 62 võrra, mis on maakonna jaoks oluline näitaja ning võrreldav Saare maakonnaga, kus lisandus 67 noort huvikoolis õppijat.

Valgamaal on kolm munitsipaalomandis olevat muusikakooli: **Valga, Tõrva ja Otepää muusikakool**. Muusikakoolides oli 2011/12.õppeaastal kokku 378 õpilast. Enim õppijaid ja õpetajaid on Valgas (222 õpilast, 30 pedagoogi, keskmiselt 7,4 õpilast õpetaja kohta), siis Otepääl (86 õpilast, pedagoogi 13, keskmiselt 6,6 õpilast õpetaja kohta) ja Tõrvas (2011/12 õppeaastal 70 õpilast, 9 pedagooge 9, keskmiselt 7,8 õpilast õpetaja kohta ja 2012/13 õppeaastal 65 õpilast, 9 pedagoogi, keskmiselt 7,2 õpilast õpetaja kohta).

Valga Muusikakool on maakonna vanim huvikool, mis asutati 1922. aastal septembris.

Esimesel aastal õpetati kolme eriala: klaver, viiul ja laul. Järgmisel aastal lisandus puhkpilliklass. Selles muusikakoolis omandavad tänapäeval muusikaharidust peamiselt Valga linna lapsed ja noored, kellel on huvi muusika vastu ja omavad selleks vajalikke eeldusi.

Vastuvõtukomisjon arvestab musikaalsuskatsete tulemusi, sisseastujate vanust, füüsilisi iseärasusi, lastevanemate soove ja kooli võimalusi ning suunab õpilaskandidaadi kas ee. lõppesse (eelkool 1-2 õppeaastat), põhiõppesse (põhikool 7 õppeaastat) või vabaõppesse (huviõpe). Põhiõppesse võetakse õppima lapsi kooli traditsioonilistele erialadel: klaver, viiul ja puhkpillid (plokkflööt, flööt, klarnet, trompet, tromboon, saksofon). Samuti akordioni, löökpillide, kandle ja kitarreri alale. Muusikakooli juures tegutseb rahvamuusikaansambel "Kirekind". Muusikakoolis õppimine on tasuline. Kool kasutab omaette hoonet. Õppemaksu kehtestab Valga linn.

Tõrva Muusikakool töötab alates 1985. septembrist Tõrva Gümnaasiumi hoones ja kasutab õppetööks gümnaasiumi klassiruumi. Tunnid toimuvad õhtupoolikuti õpilase õppetegevusest vabal ajal. Muusikakoolis toimub õpe individuaal- (pilliõpetus) ja rühmatundides (solfedžo, muusikalugu, ansambel). Õppeprotsess kulgeb astmeti: eelklass (1-2 aastat), põhiastmed (noorem aste I-IV klass ja vanem aste V-VII klass), lisa- aastad (1-2 õppeaastat). Eelklassi ja põhiastme I klassi võetakse õpilane vastu konkursi korras. Koolis töötab huviõppe osakond, kus õpitakse väiksema ainemahuga õppekava alusel. Muusikakoolis õpetatakse: klaverit, viiulit, kitarreri, akordionit, plokkflööti, klarnetit, saksofoni jt puhkpille. Avatud on löökpilliklass. Lisapillina (alates III klassist) saab õppida erinevaid pille: klaverit, kitarreri,

kannelt, plokkflööti jt. Muusikakoolis tegutsevad mitmed ansamblid: õpilaste rahvamuusikaansambel, kitarriansambel, viiuliansambel (kus mängivad vajadusel koos noored õppurid, vilistlased ja õpetajad), erinevad klaveriansamblid (4-ja 6-käel), õpetajate ansamblid vastavalt vajadusele (klaveriduo, akordioni- ja rahvamuusikaansambel, erinevad saateansamblid). Tõrva muusikakoolil on aastate jooksul välja kujunenud mitmed traditsioonid ja partnerlused (nt Karksi-Nuia muusikakool, Tarvastu muusika- ja kunstikool, Tarvastu kirikus, Tõrva kirik-kammersaal, Tõrva lasteaiad, Essunga muusikakool Rootsis). Tõrva muusikakooli õpilased osalevad aktiivselt oma regioonis toimuvatel traditsioonilistel üritustel, näiteks rahvusvaheline klaveriansamblite festival Valga muusikakoolis, Kammermuusika päev Otepää muusikakoolis, Viulipäev Valga muusikakoolis, Noorte keelpillimängijate suvekool Põltsamaal; Noorte pianistide suvekool Tartus jt.

Otepää Muusikakool on vallavalitsuse hallatav huvikool, mis asub Otepää Gümnaasiumi ruumides ning kasutab ruume lepingu alusel. Teenust pakutakse lisaks õpilastele ka lasteaialastele. Muusikakooli teeninduspiirkond on Otepää valla haldusterritoorium. Väljastpoolt teeninduspiirkonda võetakse vastu õpilasi vastavate kokkulepete alusel, siis nõutakse osalemist muusikakooli tegevuskulude katmisel. Õpitavateks erialadeks on klaver, akordion, viiul, puhkpill (trompet, tromboon, tuuba, eufonium, klarnet, plokkflööt) ning kitarr. Kool on seotud mitme Eesti muusikakultuurile olulise sündmusega. Iga-aastane traditsiooniline sündmus on Anu Kase nimeline ansamblite päev, mis toimub 2013. aastal juba kaheksandat korda. Otepää Muusikakooli õpilased osalevad aktiivselt õpilaskonkurssidel, suvekoolides, Pühajärve puhkpilliorkestris, rahvamuusikaorkestris, erinevates ansamblites.

Kunstikoolidest tegutseb alates 2004. aastast munitsipaalhuvikoolina **Puka kunstikool**, milles õpilasi 2011/12. õppeaastal 38 õpilast ja 4 õpetajat, keskmiselt 9,5 õpilast õpetaja kohta. 2012/2013 õppeaastal oli 32 õpilast ja 4 õpetajat, 2013/2014 õppeaastal 27 õpilast ja 4 õpetajat. Kunstikool paikneb Puka Keskkooliga sama hoone vana õppekorpusel ruumides.

Kooli tegevuspiirkond on Valgamaa, vabade kohtade olemasolul võetakse kunstikooli õpilasi teistest piirkondadest omavalitsuste või lapsevanema ja valla vahelise lepingu alusel. Kooli on õppemaks. Kooli ülesandeks ja eesmärgiks on laste ja noorte loomevõimete avastamine ja kavakindel arendamine, kunstialaseks kunstiõppeks tarviliku ettevalmistuse andmine ning kohaliku kultuurielu edendamine eesti kultuuritraditsioonidest lähtuvalt. Kunstihariduse andmine toimub järgmiste õppeastmete kaupa: ettevalmistuskursus (lapsed alates 7. eluaastast kuni 10. aastani (4. klassini), põhikursus (lapsed alates 10. eluaastast (kestvusega 5 aastat), täiendkoolitus (kestvusega 2 aastat) ja individuaalõpe (põhikursuse õpilastele). Õpitakse joonistamist, maalimist, kompositsiooni, skulptuuri ja kunstiajalugu.

Huvikoolina on Eesti Hariduse Infosüsteemis registreeritud ka **Valga Kultuuri- ja Huvialakeskus**. Eelkõige seepärast, et niiviisi on kerge teadvustada, väärtustada ning tunnustada kõiki teadmisi ja oskusi, mida huvikoolis on õpitud. Huvikoolil on registreeritud 21 õppekava. Huviringid tegutsevad käesoleval õppeaastal järgmistes valdkondades: muusika ja kunst, sport, üldkultuur. Keskusel on välja kujunenud võimekas ringijuhtide kaader – 14 inimest. Ringijuhtide tulemuslik tegevus on näha kaks korda aastas toimival huviringide peol ning mitmetel aasta jooksul toimuvatel õpilastööde näitustel. Huviringide õpilased on edukalt esinenud mitmetel konkurssidel ja võistlustel.

Huviringid töötava kõikides koolides. Huviringide kohta on kogutud ja avaldatud iga õppeaasta kohta põhjalik ülevaade Valgamaa hariduse aastaraamatus, kus ringid loendatakse nimetuse, kooli, juhendaja, õpilaste arvu (kooliasemeti) kaupa. Traditsiooniliselt tegutsevad Valgamaa koolide juures muusika-, sõnakunsti-, tantsu-, kunsti-, tehnika- ja käsitöö-, aine- ja spordiringid, lisaks veel palju eripäraseid ringe – loodus, meedia, giidid jne ringid.

Näiteks tegutses eelmise koolivõrgu arengukava andmetel maakonna kokku 274 erinevat ringi 5806 osalejaga: 1.-3. klass 2395 osalejat, 4.-6. klass 1535 osalejat, 7.-9. klass 1383 osalejat, 10.-12. klass 483 osalejat. Suurim osalejate arv oli aineriingides, järgnesid spordi- ja muusikaringid.

Käesoleva hariduse arengukava koostamisel vaadeldi tookordset seisust uuesti, tutvudes Valgamaa hariduselu aastaraamatutes avaldatud iga-aastaste huviringide loeteluga. Saadi järgmised andmed kokku 246 erinevat ringi 3918 osalejaga: 1.-3.klass 1901 osalejat, 4.-6. klass 975 osalejat, 7.-9. klass 827 osalejat, 10.-12. klass 215 osalejat.

Ringide arv on vähenenud 28 võrra, osalejaid on 1888 vähem. Laste hulk on vähenenud, kuid ilmselt ka osalus, sest 79% on I kooliastme lapsi huviringides vähem. Veidi üle 63% II kooliastme lapsi ja peaaegu 60% III kooliastme lapsi on võrreldes varasemaga huviringides vähem. Gümnaasiste osaleb vähem 44%. Mõlemal vaadeldud ajal gümnaasiumiastme ja põhikooli III kooliastme õpilased käivad huviringides vähem kui neist nooremates astmetes õppijad.

Mõnest koolist jääb silma huvitavaid ja teistest eristuvaid huviringe. Näiteks muinasjuturing (Jaanikese kool), robotika (Hummuli ja Palupera põhikool), mehhatroonika (Valga Gümnaasium), kalastusring (Otepää Gümnaasium), luulesalong (Valga Vene Gümnaasium) ja kunstikodu (Otepää Gümnaasium), muusikakool (Tsirguliina Keskkool), LMTN (laulu-mängutantsu-näite) liitring (Valga Vene Gümnaasium), valikmudilaskoor (Tsirguliina Keskkool).

Samuti on huvitav nentida, et spordikool Audentese Otepää filiaalil on huviringid vaid spordiharrastuse toetamiseks: murdmaasuusatamine, jalgrattasport, laskesuusatamine, orienteerumine, suusahüpped, kahevõistlus.

Huviringide tööd juhivad koolides **huvijuhid**. Algkoolides huvijuhi ametikohta ei rakendata. Huvijuhid töötavad neljas põhikoolis: Ala, Hummuli, Keeni ja Palupere (osalise koormusega). Huvijuhti ei ole Lüllemäe, Pühajärve, Riidaja ja Valga põhikoolis. Samas aga töötab huvijuht Valga Jaanikese koolis. Keskkoolidest ja gümnaasiumitest on huvijuht Tõrva, Otepää, Valga ja Valga Vene gümnaasiumis ning osalise koormusega Tsirguliina keskkoolis. Huvijuhi ametikohta ei ole keskkoolidest andvatest koolidest Puka keskkoolil, Audentese Otepää filiaalil, Valgamaa kutseõppekeskusel ega Valga kaugõppegümnaasiumil.

Tabel 5-3. Huviharidus koolides ja koolide huviringid

Hinnang	Lühiajalised parendusvaldkonnad ja arengud (3 aastat)	Pikaajalised parendusvaldkonnad ja arengud (6 aastat)
1.Valgamaal tegutseb eraldi koolina või üldhariduskooli juures kolme muusikakooli ja üks kunstikool.	1.Parandada huviringide kättesaadavus. Selleks korralda parem transport ja luua mobiilseid huviringe.	1.Kasutada ära kõik huvihariduse ja –huvitegevuse võimalused.
2.Tegutseb mitu eraomandis huvikooli ja Valga linna Kultuuri- ja Huvihariduskeskus.	2.Võrdsete võimaluste tagamine huvihariduses sh soolise võrdõiguslikkuse tagamine – luua rohkem mehiseid huviringe.	2.Varem lühiajaliste parendusvaldkondade all nimetatud tegevuste jätkamine.
3.Koolides töötavad huvijuhid.	3.Lastele huvi pakkuvate ja lapsi arendavate huviringide tegevuse jätkamine.	3.Aidata ennetada riskigruppides olevate noorte töötururaskuste tekkimist või nende süvenemist noortekeskuste ja/või huvikoolide teenuste kaudu.
4.Koolide juures tegutsevad traditsioonilised huviringid, kuid on loodud ka uute valdkondade huviringe.	4.Omavalitsused toetavad laste huvitegevust ja huviringide ning –koolide tööd.	

5.2. Hariduse tugiteenused: karjäärinõustamine ja hariduslike erivajadustega laste õpe

5.2.1. Õppijate karjäärinõustamine

Karjääri mõiste hõlmab kaasajal eneseteostust, elukutsevalikut, astumist tööellu, koolitustel osalemist, pensionile jäämist ning tegevust pensionipõlveski. Tööle lisaks on tähtis elukestev õppimine, hobid, suhted lähedaste ning iseendaga. Karjäär kui iga inimese isiklik teekond kujuneb erinevate valikute käigus. Seda mõjutatud keskkondlikud olud, kuid peamiselt on karjäär siiski inimese enda loodud. Muutuv tööjõuturg tingib õpilase järjest varasema ja inimese elukestva vajaduse karjääri planeerimiseks, sest on vaja tunda õppida iseennast, seejärel haridus- ja töövõimalusi ning langetada iseenda jaoks antud hetkel sobilik valik. Karjääriõpe, karjääriinfo vahendamine ning karjäärinõustamine aitavad kaasa õppija teadlikele valikutele, sest saavad baasi asjakohasest infost. Nii on loodetav, et vähendab riigi ja inimese kulutus juhuslikele õpi- ja töövalikutele. Sotsiaalne kaasatus noorteseire aastaraamatus 2012 andmetel on Eestis 15–29-aastastest noortest 13,4% noored, kes ei õpi ega tööta (nn NEET-noored). NEET- noorte osakaal on kõige kõrgem Ida-Virumaal. Järgmise NEET-rühma osakaal on 18%. Siia kuulub koos Põlva ja Võru maakonna ka Valga maakond. Samuti ilmneb, et valikus -Noored tööturul- oli Valgamaa 0–26-aastaste noorte hulgas suhtelise vaesuse määr sarnane Ida-Virumaa tasemele ehk 31–31,3%, ületades oluliselt Eesti keskmist.

Kui varasemas koolivõrgu arengukavas tõdeti, et Valga maakonnas on hetkel puudu hästi toimiv karjääriteenuste süsteem, siis käesolevaks on toimunud muutus. Euroopa Sotsiaalfondi

programmi „Karjääriteenuste süsteemi arendamine“ toel on loodud kaasaegne ning hästitoimiv maakonnaülene karjääriõustamissüsteem.

Varem tegeles karjääriteenuste osutamisega maavalitsuse ruumides asuv Valgamaa Noorte Teavitamis- ja Nõustamiskeskus. 2011. aastal loodi maavalitsuse majja uus institutsioon - **Valgamaa Noorte Nõustamiskeskus (VANNK)**** -, mille eesmärk on pakkuda ühtseid, läbipõimunud, kvaliteetseid info- ja nõustamisteenuseid lastele ja noortele ning tagada jätkusuutlik nõustamisteenuste süsteem maakonnas. VANNKi arengukava <http://www.tankla.net/images/vannk.pdf> leiab, Valgamaa noored vanuses 7–26 eluaastat saavad keskuselt infot ja nõu oma karjääriplaneerimisega seotud küsimustes. Teenused on noortele tasuta. Maakonna nõustamiskeskus on SA Innove karjääri- ja nõustamisteenuste arenduskeskuse üks lepingupartner. Põhiline VANNKi klientuur on üldhariduskoolide kolmanda kooliastme ja gümnaasiumi lõpuklasside õpilased ning kutseõppeasutuses õppivad noored. Suurt tähelepanu pööratakse ka koolikohustust mittetäitvatele või haridustee katkestanud noortele, samuti hariduslike erivajadustega noortele.

Kõigis Valgamaa koolides korraldatakse **karjääriõpet**. Üldhariduskoolides on karjääriõpe kooli õppekava mitmes osas: karjääriõpetuse valikaine ja läbiv teema „Elukestev õpe ja karjääri planeerimine”, lõimituna karjääriõustamise ja -infovahendamise teenustega. Karjääriõppe sisu, mahu ja vormi kehtestavad põhikooli ja gümnaasiumi seaduses, põhikooli riiklik õppekava ja gümnaasiumi riiklik õppekava. Koolid juhivad riiklike õppekavadega sätestatud kohustusest: tagada õpilastele karjääriõustamise- ja karjääriinfo teenuste kättesaadavus. Selle täitmisel on koolidele toeks VANNK. Järgnev tabel annab ülevaate keskuse teenuste kasutamisest kahel eelmisel õppeaastal.

Tabel 5-4. VANNK-i karjääriõustamise ja karjääriinfoteenuse liigiti kasutamine 2011/12. õppeaastal

Karjääriõustamise liik	Arvulised näitajad		
	Keskuses	Väljaspool keskust	Kokku
Individuaalne nõustamine	71	123	194
Grupinõustamine	52	764	818
Karjääriinfo vahendamine			
Konsultatsioonid ehk päringuintervjuud keskuses			32
Kirjalikult, e-posti, telefoni jm vahendusel saabunud infopäringud			90
Infovahendamine meedia kaudu (pressiteated, artiklid)			11
Karjääriinfo loengud koolides			
Loengud kokku			46

Osalejaid kokku	963
Karjääripäevad, infopäevad, konkursid, messid jt info vahendamiseks korraldatud üritused väljaspool keskust	
Karjääripäevad jt infoüritused kokku	13
Infoüritustel osalejaid kokku	1375

Allikas: Valgamaa hariduse aastaraamat, 2012, uusi andmed detsember 2013 ei esitatud.

** Valgamaa Noorte Nõustamiskeskus (VANNK) lõpetab tegevuse 30.06.2014 ja alustab tööd SA Innove Valgamaa Rajaleidjakeskuse (Aia tn 9, Valga).

Riigi tasandil on koolidele antud karjääriõppe korraldamisel autonoomia, kuid pakutakse soovituslikke rakendusi ja koolitusi, et töötada välja oma kooli karjääriõppe tulemuslikkuse saavutamise ja mõõtmise plaan ning karjääriteenuste korralduskava. Valgamaalt on **üleriigilisse karjääriõppe arendustegevustesse** kaasatud põhikoolidest Keeni ja Valga, gümnaasiumitest Otepää ning Tõrva. Lisaks neile kuulub koolide laiemasse üleriigilisse koostöövõrgustikku Valga Vene Gümnaasium. Valgamaal toimib **maakonna** noorsootöötajate ja 16-liikmeline **koolide karjäärikoordinaatorite võrgustik**.

Formaal- ja kutseharidusse soovitatakse ka karjääriõpetust kui **valikõppeainet**, mille kaudu õpilane kujundab teadlike karjääriotsuste tegemiseks vajalikud teadmised, oskused ja hoiakud. Valikainetena on karjääriõpe Ala, Hummuli, Keeni (9. klass), Valga põhikoolis ja Jaanikese koolis, Puka ja Tsirguliina keskkoolis, Otepää (10. klass), Tõrva (9. klass) ja Valga Vene gümnaasiumis.

Läbiva teemana on karjääriõpe Keeni, Palupera ja Pühajärve põhikoolis, Otepää Audentes, Valga ja Valga Vene gümnaasiumis. **Karjäärialaste tegevustena** nimetavad koolid õppekäike ettevõttesse, töötukassa esindajatega kohtumisi, Valgamaa Kutseõppekeskuse erialade tutvustust, töövarjupäeva, vestlusi, teste, infotunde ametnike ja erinevate töötajatega, arenguvestlusi, messi „Teeviit“ külastamist, projekte, robotikapäeva jms. Spordigümnaasium Audentes Otepää filiaal toob eraldi välja, et süvendatakse valitud eriala oskusi ja teadmisi, et kooli lõpetaja oleks valmis kooli lõpetades treenerikutsetunnistuse I järgu eksamiks.

Silmaringi ja eneseleidmisoskust soodustav karjäärimeetod on **õpiränne**, milleks nimetatakse ajutiselt välisriigis õppimist formaalharidussüsteemis või sellest väljaspool. Euroopa Liidu haridus-, noorte- ja kultuurinõukogu on seisukohal, et igal noorel peaks olema võimalus osaleda õpirändes – kas siis oma õpingute ajal, praktika raames või vabatahtlikuna. Valgamaa üldhariduskoolide õpilased ja kutseõppurid on käinud õpirännetel.

Näiteks saatis SA Archimedes Comenius-programmi õpilaste õpirändel 2012. aastal Valga Gümnaasiumi kaks õpilast. Õpiränne kestis kolm kuud, vastuvõttev kool oli Austrias. 2013. aastal toimub Comenius-koolide koostööprojekt Tsirguliina Keskkoolis.

Valgamaa Kutseõppekeskuse õpilased ja õpetajad on osalenud erinevates Leonardo da Vinci programmi projektides, mille raames õpetajad viibisid näiteks 2010/2011. õppeaastal lähetusprojektidega Saksamaal ja Rootsis. Kolm rätsepa eriala õppijat viibisid õppepraktikal Itaalias, neli tisleri eriala õpilast ja neli autotehniku eriala õpilast vastavalt Rootsis ja Saksamaal. Projektide eesmärgiks oli õpetajate stažeerimine ja õpilaste praktikavõimaluste mitmekesistamine.

2011/2012. õppeaastal töötas kuues põhikoolis (Ala, Hummuli, Keeni, Palupera, Riidaja, Valga) **karjäärikoordinaator**. Samuti oli karjäärikoordinaator Audentese Spordigümnaasiumi Otepää filiaalis, Puka keskkoolis, Otepää, Tõrva, Valga ja Valga Vene Gümnaasiumis. Valgamaa koolide karjäärikoordinaatorite võrgustiku sündmustena toimuvad õppereisid, erinevad koostööseminarid, maakondade vahelised õppepäevad jms. Traditsiooniliselt tähistatakse koos noortega Euroopa Päeva. Sarnaselt noortekeskustega on karjääriteenuste osutamine kiiresti tõusnud tänu riiklikule tähelepanule.

Tabel 5-5. **Õppijate karjäärinõustamine**

Hinnang	Lühiajalised parentusvaldkonnad ja arengud (3 aastat)	Pikaajalised parentusvaldkonnad ja arengud (6 aastat)
<p>1.Uuringute järgi on Valgamaa nn NEET- noorte osakaalult Eestis koos Põlva- ja Võrumaaga II kohal</p> <p>2.Samuti ilmneb, et valikus - Noored tööturul- oli Valgamaa 0–26-aastaste noorte hulgas suhtelise vaesuse määr sarnane IdaVirumaa tasemele ehk 31–31,3%, ületades oluliselt Eesti keskmist.</p> <p>3.Karjääriteenuste arendamiseks on saadud head tuge Euroopa Liidu programmist.</p> <p>4.Kõigis Valgamaa koolides korraldatakse karjääriõpet.</p> <p>5.Koolid juhivad riiklike õppekavadega sätestatud kohustusest: tagada õpilastele karjäärinõustamise- ja karjääriinfo teenuste kättesaadavus. Selle täitmisel on koolidele toeks VANNK.**</p> <p>6.Mitu maakonna põhikooli ja gümnaasiumi on kaasatud üleriigilisse karjääriõppe arendustegevustesse</p> <p>7.Valikainena on karjääriõpe mitmes põhikoolis ja gümnaasiumis.</p> <p>8. Mitme maakonna kooli juures töötavad karjäärikoordinaatorid.</p> <p>9. Koolide õpilased ja õpetajad osalevad Euroopa õpirännetele.</p>	<p>1. Jätkata karjääriteenuste osutamist ning sellekohase statistika ning tagasiside kogumist.</p> <p>2. Õpetajat toetava tervikliku tugisüsteemi (koolipsühholoog, sotsiaalpedagoog, sotsiaaltöötaja, karjäärinõustaja) väljaarendamine</p> <p>3.Edasi arendada karjäärinõustamist jt –teenuseid ja suurendada nende kättesaadavust eesmärgiga paremini toetada õpilaste haridustee- ja erialavalikuid.</p> <p>4.Käivitada noortekeskuste baasil haridusest ja tööturult eemalejäänud noorte jaoks tugimeetmed, mis aitaksid toetada noorte tagasitoomist haridusse ja/või edukat jõudmist tööturule.</p> <p>5. Suurendada teadmispõhisust noorte ja tööelu probleemide lahendamises.</p> <p>6.Igal noorel peaks olema võimalus osaleda õpirändes – kas siis oma õpingute ajal, praktika raames või vabatahtlikuna.</p> <p>7.Tunnustada formaalhariduses ja tööturul senisest rohkem mitteformaalses keskkonnas õpitu väärtust ning noore loovust ja ettevõtlikkust.</p>	<p>1.Kasutada ära kõik karjääriõppe ja –nõustamise võimalused.</p> <p>2.Varem lühiajaliste parentusvaldkondade all nimetatud tegevuste jätkamine.</p>

** Valgamaa Noorte Nõustamiskeskus (VANNK) lõpetab tegevuse 30.06.2014 ja alustab tööd SA Innove Valgamaa Rajaleidjakeskusena (Aia tn 9, Valga).

5.2.2. Hariduslike erivajadustega õpilaste õpe

Eesti kui Euroopa Liidu riigi kaasava hariduse ideoloogiast lähtuvalt võtab riik suurema vastutuse kõige erilisemate laste eest. Märkides, et erikoolid peavad senisest enam vastama õpilaste vajadustele. Kergemate erivajadustega õpilasi ei eraldata eakaaslastest, vaid nad saavad õppida tavakoolis ning kui koolides tugispetsialistid puuduvad tulevad appi piirkondlikud keskused. Eesti Hariduse Infosüsteemis (EHIS) on 17% ehk ligi 24 000 õpilasele märgitud hariduslik erivajadus. Neist suurem osa (76%) õpib tavakoolis, kus nad saavad täiendavate tugiteenuste ja tingimuste abil hakkama. Lapsevanemale jääb õigus valida tava- või erikooli vahel. Raskemate puuetega õpilastele on parimaid tingimusi võimalik luua erikoolides ja -klassides. Riik suurendab oma kohustusi ja vastutust hariduse andmisel ning tugiteenuste tagamisel erivajadustega õpilastele, kelle õpetamine on väga spetsiifiline ja ressursimahukas, mis võib käia enamikele omavalitsustele üle jõu. Eesmärk on jõuda selleni aastaks 2020.

Raskete hariduslike erivajadustega õpilaste hulk, kes vajavad spetsiifilist õppekorraldust ja mahukaid tugiteenuseid, on Eestis 3060, neist 1/3 õpib tavakoolis ja 2/3 erikoolis. Eestis on täna 43 erikooli, neist 24 on riigikoolid. Õppenõustamisteenustega rahulolu ja nende kättesaadavus uuringu lõpparuanne (ilmus 2011), mis käsitleb riigi koondpilti, märgib, et kõige raskem on **logopeedilist abi** saada Rapla-, Järva-, Saaremaa kõrval ka Valgamaal. Samas on Valga maakond üks viiest maakonnast, kus kui 60% koolidest on olemas logopeed. Selle järgi on Valgamaa üks kolmest maakonnast, kus on kõige enam eripedagooge.

Tavakoolide ja nende tugispetsialistide 2010/2011. õppeaasta maakonnaavaates oldi keskmisest mõnes osas isegi ees. Valga maakonna 20 tavakoolis töötas vaadeldud ajal viis **koolipsühholoogi** (osakaal 25%). Sama palju oli arvuliselt ja protsendiliselt **eripedagooge**, töötas ka 13 logopeedi (osakaal 65%). Eesti keskmised näitajad: 31% koolipsühholoogi, 13% eripedagoogi ja 58% logopeedi. Kui võrdluses võtta ka Valgamaa tavalasteaedade ja nende tugispetsialistidega varustus, siis selles osas oli maakond uuritud 2010/2011. õppeaastal alla Eesti keskmise. Valga maakonna 23 lasteaias oli üks eripedagoog (osakaal 4%), kuus logopeedi (osakaal 26%). Eesti keskmine oli vastavalt 8% ja 45%. Samuti selgus, et sarnaselt Saaremaaga oli Valgamaal **nõudlus eri tüüpi teenuste järele** üsna ühtlane. Psühholoogilise abi puudumisele või täielikule ebapiisavusele on tihedamini osutanud Valga- (79%), Rapla- (79%), Viljandimaal (76%). Samuti on **sotsiaalpedagoogilise** abi teistest rohkem puuduvaks või ebapiisavaks märkinud Viljandi- (72%), Valga- (64%) ning Raplamaa (63%).

Eesti maakonnad erinevad piirkondliku õppenõustamiskeskuse teenuste kasutamise poolest. Sarnasus on omavahel Valga ja Viljandi maakonnal, kus mittekasutajate osakaal ületab veidi kasutajad. Siiski on enamikus maakondades olukord vastupidine – õppenõustamiskeskuse teenuste kasutajaid on märgatavalt rohkem kui mittekasutajaid. Valgamaal on piirkondliku õppenõustamiskeskuse teenuste mittekasutamise põhjuseks - *Pole tekkinud vajadust*. Kuid Valgamaa koos nelja maakonnaga (Rapla, Järva, Lääne ja Viljandi) on see osa, kus maakonna juhid ja õpetajad hindavad oma asutuse võimalusi teistest kesisemateks.

Valga Maavalitsuse juurde on moodustatud maavanema korraldusega viieliikmeline maakonna **nõustamiskomisjon***, kelle pädevuses on soovitada vanema või vanema nõusolekul koolieelse lasteasutuse direktori taotlusel **eelkooliealise lapse** paigutamist sobitus-

või erirühma, koolikohustuse täitmise edasilükkamist või alla seitsmeaastase isiku kooli vastuvõtmist või kohaldada hariduslike erivajadustega õpilastele võimetekohane õppekava või õppevorm. Samuti soovitada vanema või vanema nõusolekul kooli direktori taotlusel **õpilasele** õpingute jätkamist erikoolis, -klassis või –rühmas, koolikohustuslikule õpilasele mittestatsionaarse õppevormi, ühe õpilase õpetamisele keskendunud õppe või tervislikel põhjustel koduõppe rakendamist või hariduslike erivajadustega õpilaste kaasava õppe jaoks vajalike tingimuste loomist ja rakendamist koolis.

Tabel 5-6. Arutelude arv nõustamiskomisjonis* 2006 – 2012

Aasta	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Aastate keskmine
Arutelude/otsuste arv	38	51	64	52	66	42	x	x	52

Allikas Valga maavalitus, detsember 2013 lisandmeid ei esitatud.

* Nõustamiskomisjon lõpetab oma tegevuse maavalitsuses 30.08.2014 ja tegevus viiakse üle SA Innove Rajaleidjakeskusesse 01.09.2014.

Hariduslike erivajadustega (HEV) laste õppeks on Valga linnas asuv riigikooli - **Valga Jaanikese Kool** -, mis teenindab kerge, mõõduka, raske ja sügav intellektipuudega õpilasi üle Eesti. Õpetöö korralduse aluseks on põhikooli lihtsustatud riiklik õppekava. Õppetöö toimub kahes keeles: eesti ja vene keeles. 2006/2007. õppeaastal avati koolis toimetulekuklass. Alates 2007/2008. õppeaastast töötab hooldusklass. 2012/2013. õppeaastal õppis koolis 93 õpilast, nendest 42 eestikeelset õpilast. Lähiaastateks prognoositakse 50 õpilast. Hoone ja ruumid ei võimalda õpilaste arvu oluliselt suurendada. Veidi väheneb vene keelt kõnelevate õpilaste osa ja suureneb eesti keelt kõnelevate õpilaste osa. Koolis töötavad kvalifitseeritud õpetajad ja erialaspetsialistid. On rakendatud järgmised tugisüsteemid: õpetajate konsultatsioonid, pikapäevarühm, individuaalsed õppekavad, õpirühmad kasvataja juhendamisel õpilaskodu õpilastele ja koduõpe.

Kooli õpilaskodus elamine ja toitlustamine on õpilastele tasuta. Huvi õpilaskodus elamise vastu on suure, kui seda pakkuda suudetakse, seepärast elab õpilaskodus vähe Valga linna lapsi. Õpilaste igakülgseks arendamiseks on koolis korraldatud korrektsioonilise töö eesmärgil lisaks õppekavale ravivõimlemine, psüühiliste protsesside korrektsiooni tunnid ning logopeediline abi eesti ja vene keeles. Kool pakub õpilastele mitmekülgset huviharidust. Põhjalikumalt käsitletakse kooli arendamist Jaanikese kooli arengukavas.

Kergemate erivajadustega õpilased õpivad **eakaaslastega koos tavakoolis**. On teadvustatud, et HEV- õpilased on kindel ja lahutamatu osa kooli õpilaskonnast, nad kaasatakse võimetekohaselt õppetegevusse ning nad saavad piisavalt tuge, et õppida ja tulla toime. Selleks, et nimetatud tingimused luua ning tagada, on tarvilik, et koolijuhtide, õpetajate ja tugispetsialistide pädevus HEV- õpilastega töötamisel suureneb läbi täienduskoolituste. Samas on hea, kui riiklikul tasandil varutakse juhendmaterjalide ja õppevara abiga täiustatakse ja kaasajastatakse koolipersonali põhikoolituse käigus saadud/saadavat ettevalmistust. Tugispetsialistid peavad olema HEV -õpilastele kättesaadavad olenemata piirkonnast või kooli suurusest. Kuna väiksemad omavalitsused vajavad riigipoolset tuge, siis on Eesti riigi Sihtasutus Innove juurde loodud üksus, mis pakub igas maakonnas õppenõustamiskeskuste abiga koolidele eripedagoogi ja psühholoogi teenust.

Kui alates 2008. aastast kuni 2011. aasta lõpuni oli Valga Jaanikese Kool valitud ESF õppenõustamisprogrammi elluvijaks Valga maakonnas. Programmi üldeesmärgiks on tagada maakondlike nõustamiskeskuste loomise ja nõustamiskvaliteedi arendamise psühholoogi, eripedagoogi, logopeedi, sotsiaalpedagoogi nõustamisteenuse kättesaadavus varase koolist väljalangevuse ennetamiseks ja noorte edasise toimetuleku ning konkurentsivõime suurendamiseks igapäevaelus ja tööturul.

Alates 1. jaanuarist 2012 pakutakse maakondlikult õppenõustamist **Valgamaa Noorte Nõustamiskeskuses***. Õppenõustamine on laste, lastevanemate ja lastega töötavate isikute nõustamine lapse võimete ja arenguvõimaluste väljaselgitamisel ning õppimise või käitumisega seotud probleemide ennetamisel ning lahendamisel. Pakutakse eripedagoogilist, logopeedilist, sotsiaalpedagoogilist ja psühholoogilist nõustamist. Kõik spetsialistid osalevad erinevates koostöövõrgustikes, viivad läbi teavitustööd jne. Nõustamise kohta peetakse arvestust juhtumite arv (s.h gruppides) nõustamise kordade, nõustatud laste (s.h gruppides), lapsevanemate, haridusasutuste ja ametnike arv kohta. Sellekohane statistika on koondatud maakonna aastaraamatusse vt. täpsemalt <http://valga.maavalitsus.ee/> Koondpilt näitab, et õppenõustamiskeskus tegi kahel aastal nõustamisi kokku peaaegu sarnaselt: 2011. aastal nõustati kokku 121 korda (alustati tööd 15. märtsist, s.h üks liitjuhtumiga nõustamine) ja 2012. aastal 147 korda (s.h 12 liitjuhtumiga nõustamist).

Näiteks nõustatud lapsi 2011. aastal oli 83 (sellest ca 67,5% poisid) ja 2012. aastal 61 (sellest 57% poisid). Nõustatud lapsevanemaid 2011. aastal 47, neist emad 85% ja 2012. aastal 61, neist emad ca 91%.

Haridusasutuste töötajaid nõustati vastavatel aastatel 83 ja 50 inimest. 2011. aastal nõustati ka viit ametnikke (kõik mehed).

Mõlemal nimetatud aastal oli liigiti kõige enam logopeedilist nõustamist 85/72 korda (moodustas vastava aasta nõustamistest 59,5% ja 57,8%).

Eripedagoogist nõustamist tehti vastavalt 36/18 korda (vähenes teisel aastal kaks korda). Psühholoogilist nõustamist saadi vastavalt 8/28 korda (suurenes teisel aastal ca 1/3 võrra). Sotsiaalpedagoogilist nõustamist toimus nimetatud aastatel 5/16 korda (suurenes 1/3 võrra, enamik nõusaajatest olid lapsevanemad).

Lasteaias ja tavakoolis pakuvad erivajadustega õppijatele tuge logopeed, koolipsühholoog, sotsiaalpedagoog, abiõpetaja ja /või õpiabirühma õpetaja. Maakonnas on moodustatud **logopeedide ainesektsioon**, keda juhivad Pühajärve põhikooli logopeed ning **koolipsühholoogid ja sotsiaalpedagoogid ainesektsioon**, keda juhivad Valga Gümnaasiumi psühholoog. Valga Vene Gümnaasiumis on moodustatud eraldi **sektsioon HEV- õpilaste õpe** koordineerimiseks.

Koolide metoodilises töös tegeldakse erivajaduslike lastega.

Näiteks oli 2011/12. õppeaastal arutlus- ja uurimisteema „Andekus kui hariduslik erivajadus“ (Palupera), „Õpilaste erivajaduste jälgimise ja otsustuste korraldamine“ (Tsirguliina). Loengud õpetajatele „Erilised" õpilased tavaklassis“ (Palupera),

„Erivajadusega laps - diagnoosi või diagnoosita. Meie võimalus teda aidata“ (Tsirguliina), „Hariduslike erivajadustega õpilaste toetamine kaasava hariduse konteksti“ (Valga).

Logopeedid töötasid 2012/2013 õppeaastal Aakre ja Ritsu lasteaed- algkoolis, Hummuli, Keeni, Lüllemäe, Palupera, Pühajärve ja Valga põhikoolis, Puka ja Tsirguliina keskkoolis, Otepää, Tõrva ja Valga ning Valga Vene gümnaasiumis. Kokku oli koolides 12,03 logopeedi ametikohta. Logopeedi ametikoht on ka mõnes lasteaias. Tõrva ja Valga lasteaedu teenindavad linna logopeedid.

Koolipsühholoogid töötasid 2011/2012 õppeaastal Lüllemäe ja Valga põhikoolis, Tsirguliina keskkoolis, Otepää, Tõrva ja Valga ning Valga Vene gümnaasiumis. Kokku 5,2 koolipsühholoogi ametikohta maakonna koolides.

Sotsiaalpedagoogid töötasid 2011/2012 õppeaastal Hummuli ja Valga põhikoolis, Tsirguliina keskkoolis, Otepää, Tõrva ja Valga ning Valga Vene gümnaasiumis. Kokku oli koolides 6,6 sotsiaalpedagoogi ametikohta.

Abiõpetajad olid 2011/2012 õppeaastal Ala, Pühajärve ja Valga põhikoolis, Puka keskkoolis, Otepää, Valga ning Valga Vene gümnaasiumis. Kokku oli koolides 8,9 abiõpetaja ametikohta.

Õpiabirühma õpetajad olid 2011/2012 õppeaastal Aakre ja Ritsu lasteaed- algkoolis, Hummuli, Keeni, Palupera, Pikasilla ja Valga põhikoolis, Tsirguliina keskkoolis, Otepää ja Valga Vene gümnaasiumis. Kokku oli koolides 22,61 õpiabirühma õpetaja ametikohta.

HEV–kutseõppijate tugiteenust reguleerib erivajadusega isikute kutseõppeasutuses õppimise tingimused ja kord. See on vajalik, et HEV-kutseõppijaid kaasata kutseõppe tugisüsteemide ja –teenuste abil (nt e-õppe rakendamine, abiõpetaja kaasamine auditoorses töös, sotsiaalpedagoogiline tugiteenus, eripedagoogiline õpiabiteenus, psühholoogiline individuaalne õppekava). Valgamaa Kutseõppekeskuse õppekorralduseeskiri tagab HEVkutseõppijatele individuaalse õppekava alusel õppimise võimaldamise. See õppekava loob HEV- kutseõppijale tingimused võimetekohaseks õppimiseks ja arenemiseks. Õppekava koostatakse õppijale, kelle eriline andekus või õpi- ja käitumisraskused või terviserikked ja puuded või pikema-aegse õpikeskkonnast eemalviibimine põhjustab olulisi raskusi töötada oma kursusekaaslastega samal ajal samas ruumis või vastavale õppegrupile koostatud töökava alusel logopeedi teenus, viipekeeles kasutamise võimalus õppetöös jne). Individuaalsusest lähtuvalt rakendatakse õppijatele vajadusel tugisüsteeme. Kooli arengukavas on kavandatud erivajadustega õpilastele sobiva õppekeskkonna kindlustamine. Paindlike õppimisvõimaluste rakendamine lähtuvalt elukestva õppe põhimõtetest.

Erinoorsootöö valdkonda liigituv maakonna **alaealiste komisjon** tegeleb omal kombel samuti **erivajadustega noorte nõustamisega**.

Valga maakonna alaealiste komisjon on maavalitsuse juures alaealise mõjutusvahendite seaduse alusel töötav seitsmeliikmeline komisjon, kuhu kuuluvad haridus-, sotsiaal- ja tervishoiualaste töökogemustega isikud, politseiametnik, kriminaalhooldusametnik ja alaealiste komisjoni sekretär. Alaealiste komisjoni pädevuses on alaealise õigusrikkumise asja

arutelu, seaduses ettenähtud mõjutusvahendite kohaldamine või maakohtult loa taotlemine kasvatuseritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamiseks. Samuti maakonnas alaealistega tehtava kriminaalpreventiivse töö koordineerimine.

Alates 2005. aasta septembrist töötab lisaks maakondlikule komisjonile ka **Tõrva piirkonna** (Tõrva linn, Helme vald ja Põdrala vald) **alaealiste komisjon**.

Näiteks on sätestatud, et kasvatuseritingimusi vajavatele lastele tagavad riik ja kohalik omavalitsus võimaluse õppida selleks loodud õppeasutuses, kindlustades nende täieliku ülalpidamise õigusaktides ettenähtud korras ja tingimustel. Kasvatuseritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamise otsustab kohus komisjoni taotluse alusel. Põhjalikumalt käsitletakse alaealiste komisjoni tööd Valgamaa noorsootöö arengukavas ja Valgamaa alaealiste komisjonide kuriteoennetusliku tegevuse arengukavas. <https://valga.maavalitsus.ee/>

Riik on kogu valdkonda viimastel aastatel tugevalt panustanud.

Tabel 5-6. Hariduslike erivajadustega õpilaste õpe

Hinnang	Lühiajalised parentusvaldkonnad ja arengud (3 aastat)	Pikaajalised parentusvaldkonnad ja arengud (6 aastat)
<p>1.Aastaid on töötanud ja töötab maakonna nõustamiskomisjon.</p> <p>2.Valga maakonnas on koolipsühholoogide väiksem, kui riigi keskmine, eripedagooge ja logopeed töötab aga riigi keskmisest rohkem.</p> <p>3.HEV laste õppeks on Valga linnas asuv riigikooli, mille teeninduspiirkond on kogu riik. Koolis õpib ka oma maakonna lapsi.</p> <p>4.Kergemate erivajadustega õpilased õpivad eakaaslastega koos tavakoolis. Nad on kindel ja lahutamatu osa kooli õpilaskonnast.</p> <p>5.HEV-lapsi nad kaasatakse võimetekohaselt õppetegevusse ja nad saavad piisavalt tuge, et õppida ja tulla toime.</p> <p>6.Alates 2012.aastast pakutakse maakondlikult õppenõustamist Valgamaa Noorte Nõustamiskeskuses* ja alates 2014. Aastast Valgamaa Rajaleidjakeskuses.</p> <p>7.Maakonnas töötavad mitmed ainesektsioonid (logopeedid, koolipsühholoogid sotsiaalpedagoogid).</p> <p>8.Koolide metoodilises töös tegeldakse erivajaduslike laste teemaga.</p> <p>9.HEV-kutseõppijatele rakendatakse individuaalset õppekava.</p> <p>10.Lisaks maakondlikule</p>	<p>1.Koolipsühholoog, sotsiaalpedagoog, sotsiaaltöötaja ja karjäärinõustaja on õpetajat toetava tervikliku tugisüsteemi osad.</p> <p>2.Suuremates koolides on HEV lapsi abistavad tugispetsialistid.</p> <p>3.Koole ja lasteaedu, kus tugispetsialisti ei ole, teenindavad maakondlikud tugispetsialistid, kes pakuvad õppenõustamiskeskuste kaudu eripedagoogi ja psühholoogi teenust.</p> <p>4.Lapsevanemal on õigus valida tava- või erikooli vahel. Raskemate puuetega õpilastele on parimaid tingimusi võimalik luua erikoolides ja -klassides. Kergemate erivajadustega õpilasi ja lasteaialapsi ei eraldata eakaaslastest, nad õpivad tavakoolis, käivad tavalasteaias.</p> <p>5.Juba erikoolides õppivaid lapsi ei suunata meelevaldselt tavakooli ega vähendada erikoolides kohti</p> <p>6.Valgamaal erikoolis- Jaanikese kool- on piisavalt õppekohti, on parimad tugispetsialistid, tingimused ja teenused.</p> <p>7.Koolijuhtide, õpetajate ja tugispetsialistide pädevus tõstmiseks HEV- õpilastega korraldatakse täienduskoolitusi, kasutatakse riiklikul tasandil saadud juhendmaterjale ja õppevara.</p>	<p>1.Erikoolid peavad olema sellised nagu maakonna õpilastele vaja ning asuma seal, kus on neid vaja. Valgamaa HEV- õpilased saavad õppida neile sobilikes erikoolides üle Eesti.</p> <p>2.HEV- õpilastele tagatakse võimetekohane õppetegevus ja piisav tuge, et õppida ja tulla toime.</p> <p>3.Hariduslike erivajadustega õpilaste õpe muutub kaasavaks ja kaasagseks.</p> <p>4.Võetakse riiklikult suurem vastustus kõige erilisemate laste eest.</p> <p>5.Toetatakse noorteinfo paremat jõudmist erivajadustega noorteni.</p> <p>6.Raskustes noorte toetamiseks tõstetakse noorsootöötajate, noortejuhtide ja huvikoolide spetsialistide pädevust ja ajalist ressursi noore probleemide märkamiseks ning oma institutsioonis olemasolevate võimaluste rakendamiseks läbi individuaalse töö noorega.</p> <p>7.Suurendatakse noortevaldkonna asutuste ja ühingute valmisolekut rikkumis- ja riskikäitumisega noori vajaduspõhiselt toetada kvaliteetsete sekkumistega noorsootöös sh huviharidus ning ennetada probleemide süvenemist.</p> <p>8. Maakonna noorteuuringute ja noortepoliitika osapoolte koostöö kaudu suurendatakse teadmiste hulka vähemate võimalustega noorte vajadustest ja takistustest ning arvestatakse sellega erinevate poliitikvaldkondade meetmete kavandamisel.</p>

6. Kokkuvõtte munitsipaalkoolide võrgu kavandamiseks aastani 2020

Siinolev kokkuvõtte on koostatud töögrupi ühisarutluste, dokumentide analüüsi ja eelolevalt kirjeldatud ning analüüsitud materjali põhjal. Koolivõrgu arengukava kokkuvõtte aluste lähtekohad pärinevad dokumendist „Lähtekohad Valga maakonna koolivõrgu arendamiseks“ (veebuar 2012). Järgnevalt on välja toodud Eesti üldharidussüsteemi arengu kolm suunda algklassidest kuni gümnaasiumini ning esitatud koolivõrgu optimeerimise teadaolevad negatiivsed ning arvestamist vajavad mõjud Valgamaale.

Eestis on nii üldharidussüsteemi arengukava kaudu, rahastamis põhimõtete väljatöötamise alusena kui ka mitmetel foorumitel kokku lepitud järgmistes koolivõrgu põhimõtetes:

- 1) Valga maakonna **algklasside** õpilastele peab kool olema võimalikult kodu lähedal.
- 2) Eesti koolisüsteem põhineb tugeval põhikoolil. Korralik **põhiharidus** peab Valgamaal olema kättesaadav kõigile, olenemata elukohast. Sellest ideest lähtuvalt peaks igas keskmise suurusega Valgamaa omavalitsuses olema vähemalt üks kaasaegse õpikeskkonnaga põhikool.
- 3) Valgamaal gümnaasiumiharidust andvate koolide **gümnaasiumiaste** peab olema sellise õpilaste arvuga, mis tagab õpetamise kvaliteedi, kvalifitseeritud õpetajate olemasolu ja õpilaste valiku õppeainete süvendatud õppeks.

Kavandatavad ümberkorraldused eeldavad Valgamaa kohalike omavalitsuste koostööd ning ka ühist vastutust, et iga omavalitsuse kõigil noortel on võimalik omandada korralik põhiharidus ja soovi korral kvaliteetne gümnaasiumitaseme haridus.

Asudes koolivõrku optimeerima, peavad aga kõigil kaasatud osapooltel (nii keskvõimul kui ka kohalikul võimul) olema samad põhjused. Ainult sellisel juhul on võimalik kogu süsteemi terviklikult vaadelda ja leida seatud eesmärgist ja põhjustest tulenev parim lahendus.

Koolivõrgu optimeerimine puudutab ebanugavalt paljusid inimesi.

1. Kõige esimesena mõjutab ümberkorraldus paljusid õpilasi ja nende vanemaid, kes peavad vajadusel ümberkorraldustest tulenevalt muutma oma elukorraldust, et lapsed jõuaksid kooli ja harjuksid uue kollektiiviga. Need näited on Valgamaal juba olemas, sest rakendatud on eraldi põhikool ja eraldi gümnaasium Valgas.

2. Teiseks avaldab koolivõrgu optimeerimine küllalt suurt mõju õpetajate töökohtade olemasolule ja nende töökohtade asukohale. Sellest tulenevalt on võimalik, et ümberkorralduste kavandajad leiavad ägedaid muudatuste vastaseid, kes teevad kõik, et senine harjumuspärane olukord säiliks. Tõenäoliselt on need inimesed, kes mõistavad küll ümberkorralduste vajalikkust üldiselt, kuid ei soovi, et see puudutaks nende peret või seda kooli, kus õpivad nende lapsed või töötavad nad ise. Sellekohane näide on Valgamaal kogetud nii Valga linna koolikorralduses kui ka kutseõppes, kui Helme osakond toodi üle Valka.
3. On oluline, et koolivõrgu optimeerimise eesmärged ja tulemusi selgitataks väga konkreetselt erinevatele asjast huvitatud osapooltele (lapsevanemad, koolilapsed, kogukonna liikmed). Selgitused peavad toetama hariduse kvaliteedi ja kättesaadavuse paranemist, süsteemi tõhusust, ökonoomsust ja turvalisuse paremaks muutumist kirjeldavad indikaatorid. Valgamaal on lisaks Valga linnale sellised kogemused ka Otepää vallal, kus koolikorraldusmuutustele astus vastu kohalik kogukond (Pühajärve põhikooli sulgemisotsus ja selle otsuse tühistamine halduskohtus).
4. Kindlasti peab ümberkorralduste plaan sisaldama ümberkorralduste käigus tööd kaotavate õpetajate karjääriga seotud lahendusi. Sellekohane praktika on olemas kõikidel varem ümberkorraldustega kokku puutunud Valgamaa koolidel ja lasteaedadel (juhid ja töötajad) ning nende asutuste omanikel.
5. Õpilaste seisukohalt on olulised kõik küsimused, mis on seotud kooli jõudmise ajaga. Koolitranspordi paindlik organiseerimine peab tagama, et õpilased ei kulutaks asjatult aega transporti oodates. See teema on aktuaalne ka koolivõrgu ümberkorraldusteta ning igal õppeaastal kohalike omavalitsuste, maavalitsuse ja omavalitsuste liidu ühisel töölaual.
6. Olukorras, kus laste arv väheneb, on koolivõrgu optimeerimisel vaja enam koostööd naaberomavalitsuste vahel piisava suurusega kooli säilitamiseks ja õppekvaliteedi tagamiseks. Sisendi selleks annavad kantide elanike hulgas tehtud küsitlused, koolipidajate iga-aastane õpilaste õpirändeseire kui ka riiklikud haridusteenuse pakkumise prioriteedid. Näiteks: Igasse maakonda riigigümnaasium.
7. Lahendusi tuleb leida ka vabanevate ruumide ja hoonete edasiseks kasutamiseks. See plaan peab olema varakult koostatud. Tõenäoliselt on kogukonnad abiks ideede genereerimisel vabanevatele ruumidele parima kasutuse leidmiseks. Valga maakonna ollakse selle probleemiga hiljuti kokku puutunud riigikooli Helme Sanatoorne kool kui Valgamaa Kutseõppekeskus sulgemise ja asukohamuutuse tõttu. Mõlemal juhul jäi suur hoonekompleks kasutusest välja. Sama on kogenud ka oma hallatavate asutuste sh haridusasutuste võrku juba optimeerinud kohalikud omavalitsused.

Dokument „Lähtekohad Valga maakonna koolivõrgu arendamiseks“ esitab sarnaselt teiste maakondadega mudeli ja prognoosid Valgamaa haridusvõrgu korrastamiseks. Siinkohal ei ole

modelit ja metoodikat ümber seletama asutud. On toodud vaid kokkuvõte, mille juurde märkigem, et kui jaotada Valgamaa omavalitsused asustustiheduse järgi, siis üle 500 inimese ruutkilomeetri kohta elab ainult Valga ja Tõrva linnast (s.o 15,4% maakonna omavalitsustest), 8-500 inimest ruutkilomeetri kohta on Helme, Puka, Palupera, Tõlliste, Sangaste ja Otepää vallad (46,1% maakonna omavalitsustest) ja alla 8 inimese ruutkilomeetri kohta elab Taheva, Karula, Õru, Hummuli ja Põdrala vallas (38,5% maakonna omavalitsustest).

Prognoosi kõigi erinevate variantide korral oleks Valgamaa koolide hüpoteetiline arv väiksem tegelikust koolide arvust.

Valdavaks koolitüübiks oleks Valgamaal põhikool, väljaarvatud see variant, mille puhul saab moodustada progümnaasiumiga gümnaasiumid. Prognoosi puhul peab arvestama, et Otepää linn on vallasisene linn ja ei eristu seetõttu omavalitsuste lõikes tehtud prognoosis eraldiseisva asukohana. Samuti ei ole arvutuste tulemusena võimalik moodustada väga väikese õpilaste arvuga Audentese Spordigümnaasiumi Otepää filiaali taolist õppeasutust. Vt allaolevat tabelit 6-1.

Tabel 6-1. Valgamaa koolivõrgu mudelid

variant	alusandmed	algkool	põhikool	põhikooliga gümnaasium	gümnaasium
A	asustustihedust ei arvestata	sama arv (I ja II kooliaste)	5 kooli	4 kooli	0 kooli
	õppirännet arvestades	1 kool (I ja II kooliaste)	8 kooli	4 kooli	ei saaks moodustada
Asustustiheduse järgi tulemus: Kaks täna tegutsevat gümnaasiumi/ keskkooli lõpetavad tegevuse. Põhikoole 4 võrra vähem, põhikooliga gümnaasiume kahe võrra vähem. Algkoole sama arv, mis praegu. Koolide koguarv oleks 7 võrra väiksem. Õpirände järgi tulemus: Koolide koguarv oleks 7 võrra väiksem 2007/08 õppeaasta tegelik koolide arv.					
B	asustustihedust ei arvestata	4 kooli (I ja II kooliaste)	9 kooli	0 kooli	1 kool
	õppirännet arvestades	1 kool	14 kooli	0 kooli	2 kooli
Asustustiheduse järgi tulemus: Algkoolid kõik nendes valdades, kus asustus alla 8 in/km ² , st Taheva, Karula, Õru, Hummuli ja Põdrala vallad. Põhikooliga gümnaasiume ei saaks etteantud tingimustel laste arvust tulenevalt moodustada. Gümnaasium Valgas või Tõrvas. Kokku 14 kooli Õpirände järgi tulemus: Koolide arv kokku oleks 4 võrra väiksem kui olemasolevate koolide arv 2007/2008 õppeaastal. See variant arvestab ka vallasisese linna olemasolu.					
C	asustustihedust ei arvestata	4 kooli (I ja II kooliaste)	9 kooli	0 kooli	1 kool
	õppirännet arvestades	1 kool 6-klassilist algkooli	14 kooli	1 kool	2 kool

Asustustiheduse järgi tulemus:

Koolide üldarv oleks sama nagu variandi B korral, lahendus ise aga ebareaalne, sest ei arvesta linna omaette omavalitsusena.

Õpirände järgi tulemus:

Koolide üldarv oleks ühe võrra suurem kui variandi B korral lahendus ise aga ebareaalne, sest ei arvesta vallasisest linna omaette omavalitsusena.

D	asustustihedust ei arvestata	8 kooli 6-klassilist algkooli	5 kooli	4 kooli	0 kooli
	õppirännet arvestades	3 kooli 6-klassilist algkooli	10 kooli	4 kooli	0 kooli

Asustustiheduse järgi tulemus:

Koolide koguarv oleks ainult 3 võrra väiksem kui praegu ja kodulähedast õppimisvõimalust võimaldaksid just moodustuvad algkoolid. Valgamaa jaoks kõige enam võimalusi pakkuv.

Õpirände järgi tulemus:

Valgamaa jaoks ehk kõige enam võimalusi pakkuv. Koolide koguarv oleks ainult 3 võrra väiksem kui praegu ja 4 progümnaasiumiga gümnaasiumi annaksid suurima võimaluse erinevates kohtades omandada gümnaasiumiastmel üldharidust.

Allikas: Lähtekohad Valga maakonna koolivõrgu arendamiseks, 2012

Kui omavalitsuse asustustihedusest kui ka õpilaste õpirännet koos arvestada, on toodud mudelistest Valgamaa jaoks mõlemal juhul soodsaim **mudel D**.

Kaalutlustele pakub lisa ka õpetajate ametikohtade arvutus, mis võrreldes 2007./2008. aasta tegelikku seisuga ja 2008. aasta hüpoteetilist seisuga, ümber arvutatud variante, näitab, et õpilaste arv õpetaja ametikoha kohta väheneks veidi hõreda asustustiheduse (<8 in/km²) korral ja kasvaks veidi enam asustustiheduse 8-500 in/km² korral.

Õppeaastaks 2012/2013 prognoositud variantide korral kasvaks õpilaste arvu ja õpetajate ametikoha suhe hõrealadel oluliselt õpilaste arv õpetaja ametikoha kohta kasvaks 3,6 võrra.

Keskmise asustustiheduse korral kasvaks aga õpilaste arv õpetaja ametikoha kohta variantide B ja C korral, väheneks aga variantide A ja D korral võrreldes 2008. aasta jaoks ümber arvutatud variantidega. Mõlemad muutused on minimaalsed.

Asustustiheduse > 500 in/km² korral kasvaks 2008. aastaks ümberarvutatud variantide korral õpilaste arv õpetaja ametikoha kohta kuni 2,8 õpilase võrra, 2012./2013. aastaks prognoositud variantide korral samuti 2,8 õpilase võrra variantide B ja C korral. Õpilaste arvu vähenemine õppeaastaks 2012/13 tähendab aga seda, et õpetajate ametikohtade arv võib väheneda hüpoteetiliselt 100 ametikoha võrra.

Valgamaa koolivõrgule soodsaima arengutee valik sõltub kokkulepetest ja ühisest visioonist. Selle kavandamisel ning plaanitu teostamisel on iga omavalitsus oluline. Seepärast käesoleva koolivõrgu lisas esitatud kõigi omavalitsuste endi poolt koostatud haridusvaldkonna ülevaade, mis sisaldab kirjeldust ning 5-pallisel skaalal mõõdetud hinnangut iga valdkonna kohta nii hetke- kui arenguvaates.

6.1. Valga maakonna koolivõrgu arengukava mõõdikud:

1. **Valga maakonna lasteaedade võrk vastab elanike omavalitsuste vajadustele ja on soovijatele kättesaadav.** Vähemalt 95% lastest vanuses 4 aastat kuni koolikohustuse ea alguseni (4–6-aastased) peaksid osalema alushariduses. Tulemusi hindavad ja prognoosivad kohalikud omavalitsused rahulolu-uuringutes, oma arengukavades, samuti sektoriarengukavades.
2. **Valga maakonna koolivõrk vastab maakonna vajadustele.** Koolide pidajad käituvad ratsionaalselt, arvestades õpilaste arvu, kohustusliku haridusteenuse kättesaadavuse tagamist kõigile soovijatele ning ressursisäästlikku majandamist. Tulemusi hindavad ja prognoosivad kohalikud omavalitsused ning riigiasutused rahulolu-uuringutes, oma arengukavades, samuti sektoriarengukavades.
3. **Haridusasutuste õppehooned ja õuealad vastavad kaasaegsetele nõuetele.** Investeeringud on toimunud järjepidevalt ja plaanipäraselt. Tulemusi hindavad ja prognoosivad kohalikud omavalitsused ning riigiasutused rahulolu-uuringutes, oma arengukavades, samuti sektoriarengukavades.
4. **Haridusteenuse kättesaadavust toetavad hästikorraldatud õpilastransport ning õpilaskoduteenuse pakkumine.** Tulemusi hindavad ja prognoosivad kohalikud omavalitsused ning riigiasutused rahulolu-uuringutes, oma arengukavades, samuti sektoriarengukavades.
5. **Lasteasutustes töötavad haridustöötajad vastavad kvalifikatsiooninõuetele ja rakendavad oma töös arengu- ja koostöökeskset õpikäsitlust.** Haridustöötajate vanuseline koosseis on tasakaalus. Haridustöötajad osalevad regulaarselt vajalikel täienduskoolitustel. Õpetaja positsiooni ja maine tõus. Õpetajate palgataseme tõus. Tulemusi hindavad ja prognoosivad kohalikud omavalitsused ning riigiasutused rahulolu-uuringutes, oma arengukavades, samuti sektoriarengukavades.
6. **Üldhariduse õppes osalemise kasv.** Maksimumnäitaja: põhikoolist väljalangevust ei ole. Gümnaasiumi väljalangevus on vähem kui 9%. Põhihariduse või madalama haridustasemega õpinguid mittejätkavate noorte (18-24) osakaal ei ületa 2015. aastal 11 % ja 2020. aastal 9,5%. Madala funktsionaalse lugemisoskuse, matemaatilise ja loodusteadusliku kirjaoskusega 15-aastaseid noori on alla 15% vanusegrupist (PISA uuringu põhjal). Haridusprobleemide varase märkamise ja haridustee süsteemne monitooringu läbiviimine ja monitooringu tulemustes edu märkamine. Õppeasutuse ja õpetaja suurem vastutus individualiseeritud õppe juurutamisel, mis arvestab nii noorte soolisi erinevusi kui ka erinevaid andekustüüpe. Tulemusi hinnatakse nii kvalitatiivsete kui kvantitatiivsete näitajatega koolide sisehindamisaruannetes. Need koondatakse maakonnavaatesse.

7. **Hariduse tugevam seostamine teadmühiskonna ja innovaatilise majandusega.** Nutika kooli ja õppija teemad õppekavades. Tulemusi hinnatakse nii kvalitatiivsete kui kvantitatiivsete näitajatega koolide sisehindamisaruannetes. Need koondatakse maakonnavaatesse.
8. **Hariduse tugevam seostamine ühiskonna ja majandusega.** Pideva ja tulevikutundliku õppekavaarenduse saavutamiseks tugevdatakse tööandjate vastutust töökohal toimuva praktika tõhususe ning kvalifitseeritud juhendamise eest. Õppeasutused tugevdavad tänapäeva töömaailmas vajalike sotsiaalsete pädevuste kujundamist läbivalt kogu õppeprotsessis. Arvamusliidrid ja meedia kaasatakse töö ja meisterlikkuse väärtustamise ühiskonnas, sh tehnoloogilise innovatsiooni populariseerimisse noorte hulgas. Vähemalt 40%l maakonna 30–34aastastest noortest on III taseme haridus. Vähemalt 15% maakonna täiskasvanutest vanuses 25–64 aastat osaleb elukestvas õppes. Üldhariduskoolide karjääriõppe ja elukestva õpe iga eas õppijatele, toetavad oma tasanditel hariduse seostamist ühiskonna ja majandusega. Tulemusi hinnatakse nii kvalitatiivsete kui kvantitatiivsete näitajatega koolide sisehindamisaruannetes. Need koondatakse maakonnavaatesse. Tulemusi võrreldakse üleriigiliste statistiliste andmete ja uuringute andmetega.
9. **Uue digikultuuri kujundamine Eesti hariduse ja kultuuriruumi osaks.** Tulemusi hinnatakse nii kvalitatiivsete kui kvantitatiivsete näitajatega koolide sisehindamisaruannetes. Need koondatakse maakonnavaatesse.
10. **Karjäärinõustamine toetab õppijate arengut.** Ennetada noorte tööturuprobleemide tekkimist töötamise harjutamise (sh vabatahtlikuna noorsootöös) ning tööelust teadlikkuse tõstmise kaudu. Suurendada noorte võimekust olla loovad ja ettevõtlikud. Õppenõustamise- ja karjääriteenuste süsteem aitab ilma erialase ettevalmistuseta inimestel suunduda kutsealasele väljaõppele või jätkata poolelijäänud haridusteed. . Eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute (25-64aastased) osakaalu vähendamine maakonnas 30%ni. Tulemusi hinnatakse nii kvalitatiivsete kui kvantitatiivsete näitajatega koolide ja karjääri- ja nõustamiskeskuste sisehindamisaruannetes. Need koondatakse maakonnavaatesse. Tulemusi võrreldakse üleriigiliste statistiliste andmete ja uuringute andmetega.
11. **Rahulolu huvihariduse ja noorsootöö kvaliteediga on kõrge.** Tulemusi hinnatakse nii kvalitatiivsete kui kvantitatiivsete näitajatega koolide, huvialakoolide, noortekeskuste ja -tubade sisehindamisaruannetes. Need koondatakse maakonnavaatesse. Maakonna andmeid võrreldakse üleriigiliste statistiliste näitajatega ja sektoris tehtud uuringute andmetega.
12. Suuremates koolides **on tugispetsialistid**, väiksemaid koole nõustavad maakondlikud tugispetsialistid, kes pakuvad Valgamaa Rajaleidjakeskuse kaudu eripedagoogi ja psühholoogi teenust. Hariduslike erivajadustega õpilaste õpe muutub kaasavaks ja kaasaegseks. Kergemate erivajadustega lapsed õpivad tavakoolis, käivad tavalasteaias. Tulemusi hinnatakse nii kvalitatiivsete kui kvantitatiivsete näitajatega asutuste ja

koolide rahulolu-uuringus, sisehindamisaruandes, asutuse ja sektori arengukavades. Need koondatakse maakonnavaatesse. Tulemusi võrreldakse üleriigiliste statistiliste andmete ja sektoris tehtud uuringute andmetega.

13. **Noorte tervisekäitumine** on paraneva trendiga. Lasteasutustes pakutakse õppijatele tasuta tervislikku ning eakohast tasuta toit. Haridustöötajad on tervisekäitumiselt eeskujuks oma õpilastele. Sellest huvitatud haridusasutused kuuluvad Tervist Edendavate Lasteaedade ja Tervist Edendavate Koolide, Kiusamisest vaba kool/lasteaed, Suitsuprii klass jms võrgustikesse. Tulemusi hinnatakse nii kvalitatiivsete kui kvantitatiivsete näitajatega asutuste ja koolide rahulolu-uuringus, sisehindamisaruandes, asutuse, programmide/võrgustike ja sektori arengukavades. Need koondatakse maakonnavaatesse. Tulemusi võrreldakse üleriigiliste statistiliste andmete ja sektoris tehtud uuringute andmetega.

14. Kõiki küsimustikes ja seires saadud **tulemusi ning rahuolunäitajaid võib hinnata headeks.**

7. Arengukava elluviimine ja uuendamine

7.1. Arengukava elluviimine ja seire

Arengukava koostamisel ja rakendamisel järgitakse kooskõla Valga maakonna strateegia ja Valga maakonna omavalitsuste arengukavaga. Valga maakonna koolivõrgu **arengukava viivad ellu** Valgamaa omavalitsused, koostöös Valga maavalitsuse haridus- ja kultuuriosakonnaga ja/või haridus- ja kultuuriosakonna koordineerimisel, kui tegevuskavasse ei ole märgitud teisiti. Era- ja riigikoolid ning asutused toetava ja teevad koostööd arengukava elluviimist nende omanike ja omategevuse läbi.

Arengukava rakendamist finantseeritakse kohaliku omavalitsuse vahenditest, riiklikest toetustest, abiprogrammidest, rahvusvahelistest koostööprojektide vahenditest ning erasektori investeeringutest.

Maavalitsuse ja kohalike omavalitsuste haridusvaldkonna arengukava seirega kontrollitakse arengukavas püstitatud eesmärkide ja tegevussuundade täitmist ning lähiaastate tegevuskavas välja toodud oodatavate tulemuste saavutamist. Statistiliste andmete ja näitajate seire viiakse läbi igal aastal ning selle üheks osaks on haridusasutuste tagasiside õppeaasta tulemustest. **Seire läbiviimist korraldab Valga maavalitsuse haridus- ja kultuuriosakond.**

Tulemusi hindavad ja prognoosivad ka kohalikud omavalitsused ning riigiasutused rahuloluuuringutes, oma arengukavades, samuti sektoriarengukavades vastavalt nende dokumentide ajakavale ja seirenäitajatele. Haridusasutused ja tugiteenuste pakkujad koostavad vastavalt oma aruandlusperioodidele sisehindamisaruandeid. Kõik need andmed koondatakse

(osad igaaastaselt, osad periooditi, siin on toodud kaks vahemikku kolm aastat ja kuu aastat) maakonnavaatesse. Tulemusi võrreldakse üleriigiliste statistiliste andmete ja uuringute andmetega. Kokkuvõtte koolivõrgu arengukava täitmisest esitatakse kohalike omavalitsuste ja haridusjuhtide nõupidamisel.

7.2.Koolivõrgu arengukava uuendamine

Koolivõrgu arengukava uuendamise protsessi juhib Valga Maavalitsuse haridus- ja kultuuriosakond.

8. Kasutatud allikad

Annus, T. (2006). Riigiõigus. Tallinn: Juura.

Arengustrateegia "Valgamaa 2018 <http://www.valgamaa.ee/index.php?rub=1&srub=54>

Arengustrateegia "Valgamaa 2013" 2010. a täiendatud versioon <http://www.valgamaa.ee/index.php?rub=1&srub=54>

Eesti Hariduse Infosüsteem <http://www.ehis.ee/>

Eesti haridusstrateegia 2012-2020 projekt <http://www.kogu.ee/osalised/eesti-hariduse-5-valjakutset/>

Eesti e-õppe strateegia kutse- ja kõrghariduses 2007-2012 <http://www.hm>

Eesti inimvara raport: võtmeprobleemid ja lahendused (2010)

Eesti kool, 21. sajandi algul: kool kui arengukeskkond ja õpilase toimetulek. (Ruus jt, 2007)

Eesti kutseharidussüsteemi arengukava 2009-2013 <http://www.hm.ee/index.php?03236>

Eesti piirkondlik areng 2013, <http://www.stat.ee>

Eesti Vabariigi haridusseadus <http://www.hm>

Eesti Statistikaamet <http://www.stat.ee/ppe-44982>

Eesti õpetajahariduse strateegia 2009-2013“,

Elukestva õppe strateegiaga 2005–2008“ <http://www.hm>

Elukestva õppe strateegia 2014-2020

Erakooliseadus <http://www.hm>

Euroopa noortevaldkonna uuendatud koostööraamistik 2010-2018

E-õppe arengukava 2006-2009 <http://www.hm>

Gümnaasiumi riiklik õppekava <http://www.hm>

Gümnaasiumivõrgu korrastamise lähtealused <http://www.hm.ee/index.php?0512779> Haridus- ja Teadusministeeriumi valitsemisala arengukava „Tark ja tegus rahvas”

<http://www.hm.ee/index.php?044810>

Huviharidusstandard <http://www.hm>

Keskkonnahariduse riiklik arengukava 2008-2013 (projekt), <http://www.hm>

Koolivõrgu korrastamine – hariduse võrdse kättesaadavuse eeldus

<http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=11177> Koolieelse lasteasutuse

riiklik õppekava <http://www.hm>

Koolieelse lasteasutuse seadus <http://www.hm>

Konkurentsivõime kava 'Eesti 2020' <http://valitsus.ee/et/riigikantselei/eesti2020>

Kutseõppeasutuse seadus <http://www.hm>

Kutseharidusstandard <http://www.hm>

Laste ja perede arengukava 2012 – 2020 „Toredad lapsed, targad vanemad, tugev ühiskond“ Sotsiaalministeerium (2011)

Lähtekohad Valga maakonna koolivõrgu arendamiseks Annus, T, Laanoja, Vaher, 2012)

Noorsootöö seadus <http://www.hm>

Noorsootöö strateegia 2006-2013 <http://www.hm.ee/index.php?03240>

Noortevaldkonna arengukava 2014-2020 <http://www.hm>

OECD õpetajauuring TALIS (2009) <http://www.hm>

Pilootprogramm Noorsootöö kvaliteedi hindamine kohalikele omavalitsustele (2010) <http://www.hm>

PISA 2009 – Eesti õppetunnid (2011) <http://www.hm>

Poliitikauuringute Keskuse PRAXIS uuring „Gümnaasiumid avalikkuse pilgu all“ (2008) <http://www.hm>

Poliitikauuringute Keskuse Praxis uuring „Üldhariduskoolide võrgu korraldamine“ lõpparuanne <http://www.hm>

Põhikooli riiklik õppekava <http://www.hm>

Riigikutseõppeasutuste võrgu ümberkorralduste kava 2005-2008 <http://www.hm>

Sotsiaalne kaasatus noorteseire aastaraamat (2012) <http://www.tankla.net/images/vannk.pdf>

Teadmistepõhine Eesti 2014–2020” strateegia <http://www.hm>

Transpordi arengukava 2014-2020“ (eel nõu) <http://www.valitsus.ee/et/valitsus/arengukavad>

Täiskasvanuhariduse arengukava 2009-2013 <http://www.hm.ee/index.php?03236>

Täiskasvanute koolituse seadus <http://www.hm>

Uuring õppeasutuste sisehindamisest, HTM/Eesti Uuringukeskus 2011 <http://www.hm.ee/index.php?0511182>

Valgamaa aastaraamat 2005 kuni 2012 <http://www.valgamaa.ee/> Valgamaa alaealiste komisjonide arengukava 2012 – 2014 <http://www.valgamaa.ee/index.php?rub=1&srub=54> ’

Valgamaa haridusasutused <http://www.valgamaa.ee/index.php?rub=3&srub=70>

Valgamaa huvialakoolid <http://www.valgamaa.ee/index.php?rub=3&srub=71>

Valga maakond arvudes 2012 <http://www.valgamaa.ee/>

Valga maakond arvudes 2013 <http://www.valgamaa.ee/>

Valga maakonna noorsootöö arengustrateegia 2009-2020 <http://www.valgamaa.ee/index.php?rub=1&srub=54> Valga maakonna sotsiaalne infrastruktuur 2009-2015 http://www.valgamv.ee/web/doc/Areng/SI_seletuskiri_29.12.2009.pdf

Valga maakonna teemaplaneeringut „Maakonna sotsiaalne infrastruktuur 2009-2015“ <http://www.valgamaa.ee/index.php?rub=1&srub=54> ’

Valga maakonna ühistranspordiuuring <http://www.valgamaa.ee/> Valgamaa koolivõrgu arengukava 2009-2013 ja selle lisad. <http://www.valgamaa.ee/index.php?rub=1&srub=54>

Valgamaa noortekeskused <http://www.valgamaa.ee/index.php?rub=3&srub=68> Valgamaa Noorte Nõustamiskeskuse arengukava 2011-2014 <http://www.valgamaa.ee/index.php?rub=1&srub=54> ’

Valgamaa omavalitsuste arengukavad <http://www.valgamaa.ee/index.php?rub=1&srub=58>

Valgamaa teemaplaneering <http://www.valgamaa.ee/index.php?rub=1&srub=53>

Valgamaa terviseprofiil ja terviseedenduse tegevuskava 2010-2013 <http://www.valgamaa.ee/index.php?rub=1&srub=54> ’

Õppiv kool. Viie distsipliini käsiraamat haridustöötajatele, lapsevanematele ja kõigile, kellele haridus korda läheb (Senge, 2009)

Ülevaade alushariduse arendustegevusest 2012/2013. õa-l (Peterson)
<http://www.hm.ee/index.php?0513075>

Üleriigiline planeering Eesti 2030+ <http://www.siseministeerium.ee>

Üldhariduse olukorrast hariduse tulevikukujundajatele (2009

<http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=13586>) Üldharidussüsteemi arengukava 2009-2013 <http://www.hm>.